

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЧЕРНІВЕЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ЮРІЯ ФЕДЬКОВИЧА

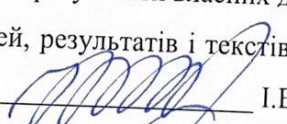
Кваліфікаційна наукова праця
на правах рукопису

ВАТАМАНЮК ІННА ВАСИЛІВНА

УДК 342.565.2.033(4)

ДИСЕРТАЦІЯ
ПРОЦЕСУАЛЬНА КОМПЕТЕНЦІЯ СУБ'ЄКТІВ РОЗГЛЯДУ СПРАВИ
КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ

Спеціальність - 081-Право
(Галузь знань – 08 Право)

Подається на здобуття наукового ступеня докторки філософії.
Дисертація містить результати власних досліджень.
Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на
відповідне джерело І.В. Ватаманюк

Науковий керівник: - Щербанюк Оксана Володимирівна, докторка
юридичних наук, професорка, завідувачка кафедри процесуального права
Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича

Чернівці - 2022

Анотація

Ватаманюк І.В. Процесуальна компетенція суб'єктів розгляду справи Конституційного Суду України. - *Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.*

Дисертація на здобуття ступеня докторки філософії в галузі знань 08 Право за спеціальністю 081 Право - Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича, Чернівці, 2022р.

Узагальнений короткий виклад основного змісту дисертації. Роботу присвячено комплексному дослідженню процесуальної компетенції суб'єктів розгляду справи Конституційного Суду України. Реформування порядку здійснення конституційного судочинства залишатися приводом для різноманітних дискусій та їх рівня впливу на систему правосуддя в Україні. Немало питань безпосередньо процедурного характеру виникало раніше і виникає зараз в організації діяльності Конституційного Суду України. Вони стосуються як недосконалість процедур конкурсного відбору кандидатур на посаду судді Конституційного Суду України до функціональної недосконалості системи конституційного провадження.

У розділі 1 *«Теоретико-правові засади дослідження інституту процесуальної компетенції суб'єктів розгляду справи Конституційного Суду України»* було здійснено правовий аналіз категорії «процесуальної компетенції», а також суміжних понять. На основі теоретичного аналізу було здійснено дослідження правового механізму використання різних термінів для розкриття даного поняття. На основі міжнародної доктрини конституційного права було розкрито співвідношення понять «процесуальної компетенції», «конституційна юрисдикція» та «процесуальні повноваження органів конституційної юрисдикції». Сучасна доктрина конституційного права дозволила провести класифікацію процесуальної компетенції в конституційному судочинстві за різними правовими аспектами. Також було розкрито процесуальний порядок взаємодії суб'єктів розгляду конституційного провадження Конституційного Суду України. Через існуючу недосконалість

законодавства на сьогодні існує різна судова практика застосування положень про процесуальну компетенцію суб'єктів розгляду справи Конституційного Суду України.

У розділі 2 *«Процесуальне застосування компетенції суб'єктів розгляду справи Конституційного Суду України»* було розкрито компоненти процесуальних повноважень суб'єктів розгляду справи Конституційного Суду України. Здійснено аналіз наявної судової практики пов'язаної із розкриттям компетенції відповідно до наявних норм чинного законодавства та виявлення наявних прогалин, які мають бути вирішено за результатами проведення конституційної реформи тощо. Розкрито процесуальну компетенцію колегій Конституційного Суду України щодо питань відкриття та відмови у відкритті конституційного провадження у справі за конституційними поданнями, конституційними зверненнями та конституційними скаргами. Встановлено, що утворення таких судових структур як колегії, сенати та Велика палата, які ухвалюють рішення у справах зумовлена завантаженістю конституційних судів, оскільки створення структур конституційного суду, наділених правом відмовляти у розгляді звернень, дозволяє відсіяти їх значну кількість ще на попередній стадії провадження та забезпечує реалізацію принципу процесуальної економії. На аналізі щорічної доповіді Конституційного Суду України стосовно своєї діяльності було розкрито якісні та кількісні показники діяльності суб'єктів розгляду справи Конституційного Суду України.

У розділі 3 *«Проблеми розмежування процесуальної компетенції суб'єктів розгляду справи конституційного суду: міжнародний досвід»* за допомогою порівняльно-правового методу було проведено аналіз процесуальної компетенції органів конституційної юрисдикції в різних країнах світу, а також визначення правових компонентів, які необхідно проваджувати в діяльність Конституційного Суду України. Дослідження конституційного законодавства зарубіжних країн в сфері регулювання процесуальної компетенції свідчить про неоднорідне закріплення реалізації процесуальної компетенції конституційних судів. Визнання за конституційними судами повноважень по прийняттю

власних регламентів свідчить про їх статус «конституційних органів влади», є особливістю регламентації конституційного судочинства в зарубіжних країнах. В рамках класичного судочинства суди не мають права самостійно приймати нормативні акти, що регулюють їх діяльність. В конституційному законодавстві європейських країн (Іспанія, Італія, Німеччина) є положення, які закріплюють їх організаційну автономію, тобто законодавець наділив конституційні суди компетенцією по визначенню правил, які регулюють власне судочинство. Вони мають значну компетенцію по встановленню правил конституційного судочинства, що є гарантією їх незалежності. Дану компетенцію вони реалізують за допомогою прийняття внутрішніх регламентів. На нашу думку, таке повноваження слід закріпити на рівні Конституції України.

Ключові слова: процесуальна компетенція, органи конституційної юрисдикції, Конституційний Суд України, конституційний суд, сенат, колегія, Велика Палата, конституційне провадження, конституційний контроль, суб'єкти розгляду.

ABSTRACT

Vatamanyuk I.V. Procedural competence of the subjects of consideration of the case of the Constitutional Court of Ukraine. - *Qualifying scientific work on the rights of the manuscript.*

Dissertation for the degree of Doctor of Philosophy in the field of knowledge 08 Law in specialty 081 Law - Yuri Fedkovych National University of Chernivtsi, Chernivtsi, 2022.

A summary of the main content of the dissertation is generalized. The work is devoted to a comprehensive study of the procedural competence of the subjects of the Constitutional Court of Ukraine. Reforming the procedure for conducting constitutional proceedings remains an occasion for various discussions and their level of influence on the justice system in Ukraine. Many issues of a directly procedural nature have arisen before and are arising now in the organization of the activities of the Constitutional Court of Ukraine. They refer to the imperfection of the procedures for the competitive selection of candidates for the position of a judge of the Constitutional Court of Ukraine to the functional imperfection of the system of constitutional proceedings.

In Section 1 «*Theoretical and legal bases of research of the institute of procedural competence of the subjects of consideration of the case of the Constitutional Court of Ukraine*» the legal analysis of the category «*procedural competence*» and related concepts was carried out. On the basis of theoretical analysis, a study of the legal mechanism of using different terms to reveal this concept was carried out. On the basis of the international doctrine of constitutional law, the correlation between the concepts of "procedural competence", "constitutional jurisdiction" and "procedural powers of bodies of constitutional jurisdiction" was revealed. The modern doctrine of constitutional law has made it possible to classify procedural competence in constitutional proceedings according to various legal aspects. The procedural order of interaction of the subjects of consideration of the constitutional proceedings of the Constitutional Court of Ukraine was also revealed. Due to the existing imperfection of the legislation, today there is a different judicial practice of applying the provisions

on the procedural competence of the subjects of consideration of the case of the Constitutional Court of Ukraine.

Section 2 *«Procedural application of the competence of the subjects of consideration of the case of the Constitutional Court of Ukraine»* the components of the procedural powers of the subjects of consideration of the case of the Constitutional Court of Ukraine were disclosed. An analysis of the existing judicial practice related to the disclosure of competence was carried out in accordance with the existing norms of the current legislation and the identification of existing gaps that should be resolved based on the results of the constitutional reform, etc. The procedural competence of the panels of the Constitutional Court of Ukraine regarding the opening and refusal to open constitutional proceedings in the case of constitutional submissions, constitutional appeals and constitutional complaints has been revealed. It has been established that the formation of such judicial structures as collegiums, senates and the Grand Chamber, which make decisions in cases, is due to the workload of the constitutional courts, since the creation of the structures of the constitutional court, which are empowered to refuse consideration of appeals, allows to screen out a significant number of them at the preliminary stage of the proceedings and ensures implementation of the principle of procedural economy. The analysis of the annual report of the Constitutional Court of Ukraine regarding its activities revealed qualitative and quantitative indicators of the activities of the subjects of the Constitutional Court of Ukraine.

In Section 3 *«Problems of delimitation of procedural competence of the subjects considering the case of the constitutional court: international experience»* with the help of the comparative legal method, an analysis of the procedural competence of the bodies of constitutional jurisdiction in different countries of the world was carried out, as well as the determination of legal components that must be carried out in the activity of the Constitutional Court of Ukraine. The study of the constitutional legislation of foreign countries in the sphere of regulation of procedural competence shows the heterogeneous consolidation of the implementation of procedural competence of constitutional courts. The recognition by constitutional courts of the

authority to adopt their own regulations indicates their status as "constitutional authorities" and is a feature of the regulation of constitutional justice in foreign countries. Within the framework of classical judicial procedure, courts do not have the right to independently adopt normative acts regulating their activities. In the constitutional legislation of European countries (Spain, Italy, Germany) there are provisions that establish their organizational autonomy, that is, the legislator has empowered the constitutional courts to determine the rules that regulate their own judiciary. They have considerable competence to establish the rules of constitutional justice, which is a guarantee of their independence. They implement this competence by adopting internal regulations. In our opinion, such authority should be established at the level of the Constitution of Ukraine.

Key words: procedural competence, bodies of constitutional jurisdiction, Constitutional Court of Ukraine, constitutional court, senate, board, Grand Chamber, constitutional proceedings, constitutional control, subjects of consideration.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

*Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:
публікації у фахових виданнях України:*

1. Вольська І.В. Реформування конституційного судочинства в Україні. *Науковий вісник ужгородського національного університету. Серія «Право».* №66(4)/2021. С.42-45.

2. Вольська І.В. Порівняльно-правовий аналіз компетенції та порядку формування конституційних судів в Україні та Сербії. *Часопис Київського університету права.* №2-2021 С.88-92.

*наукова праця, в якій опубліковані основні наукові результати дисертації
у періодичному науковому виданні держави, яка входить до Організації
економічного співробітництва та розвитку та Європейського Союзу:*

3. Вольська І.В. Процесуальна компетенція конституційного суду: зарубіжний досвід. *Visegrad journal on human rights* - №4/2021. С. 234-238.

Додаткові публікації

4. Volska I. Analyse der Verfahrensberechtigung des Verfassungsgerichts der Ukraine und des Bundesverfassungsgerichts. Tagungsband der internationalen Konferenz 2021 « Der deutsch-ukrainische Rechtsverkehr in Zeiten von Corona». р. 58-65.

*перелік статей в рейтингових виданнях, що
опубліковані в WoS*

5. Yuzikova N., Denysyuk S., Pochanska O., **Volska I.** International experience in keeping public order in courts: what prospect for implementation under Ukrainian law? *REVISTA DO CURSO DE DIREITO DO UNIFOR.* 2021. 12(1). 180-189. **(Web of Science).**

наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

6. Вольська І.В. Проблеми процесуальних фільтрів у зверненнях до Конституційного Суду України. Сучасні виклики та актуальні проблеми судової реформи в Україні. Матеріали III Міжнар. наук.-практ. конф. (Чернівці, 24-25 жовтня 2019 р.); [редкол.: О.В. Щербанюк (голова), А.С. Цибуляк-

Кустанович (відпов. секр.) та ін.]. Чернівці, Чернівецький нац. ун-т, 2019р. С.45-47.

7. Вольська І.В. Організаційна структура Конституційного Суду: порівняльно-правовий аналіз. The 6 th International scientific and practical conference "PERSPECTIVE DIRECTIONS OF SCIENCE AND PRACTICE " Athens, Greece 2020. P. 229-231.

8. Вольська І.В. Порівняльно-правовий аналіз процесуальної компетенції конституційних судів. Запорізькі правові читання: матеріали Щорічної міжнародної науковопрактичної конференції, м. Запоріжжя, 19–20 травня 2020 року / за заг. ред. Т.О. Коломоєць. Запоріжжя: ЗНУ, 2020. С. 286-288.

9. Вольська І.В. Порівняльно-правовий аналіз структури конституційних судів європейських держав. Сучасні виклики та актуальні проблеми судової реформи в Україні: Матеріали IV Міжнар. наук.-практ. конф. (Чернівці, 16 жовтня 2020 р.); [редкол.: О.В. Щербанюк, Л.Г. Бзова (відпов.секр.)] Київ: Видавництво ВАІТЕ, 2020. С.84-86.

10. Вольська І.В. «Процесуальна компетенція» в конституційному судочинстві Франції. «Modern systems of science and education in the USA, EU and post-Soviet countries '2021» No 5 on February 28, 2021. P.168-170.

11. Вольська І.В. Роль судді у формуванні сучасного конституціоналізму. Сучасні конституційні доктрини: проблеми формування та застосування в юрисдикційній практиці. Збірка тез наукових доповідей і повідомлень Міжнародної наукової конференції (11 червня 2021 року) / За заг. ред. проф. А. П. Гетьмана. Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого. – Харків: ТОВ «Видавництво «Права людини», 2021. С. 32-33.

12. Volska I.V. Modelul european de competență procedurală a instanțelor constituționale. Конституційно-правове будівництво на зламі епох: пошуки оптимальних моделей: матеріали міжнародної науково-практичної конференції (присвяченої 30-тій річниці з дня проголошення незалежності України), м. Ужгород, 23 серпня 2021 р. Ужгород: Ужгородський національний університет, 2021. С.15-18.

13. Вольська І.В. Управління пандемією COVID-19 та відступ від прав і свобод: чи слід використовувати статтю 15 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод? Правові виклики сучасності: захист прав людини в умовах пандемії : Матеріали II Міжнар. наук.-практ. онлайн конф. (Чернівці, 22 жовтня 2021 р.) / [редкол.: Н.Д. Гетьманцева (голова), О.В. Кіріяк (відпов. секр.) та ін.]. – Чернівці : Чернівецьк. нац. ун-т ім. Ю. Федьковича, 2021. С. 221-223.

14. Вольська І.В. Межі повноважень Конституційного Суду України за результатами розгляду справ: правові позиції. Сучасні виклики та актуальні проблеми судової реформи в Україні: Матеріали V Міжнар. наук.-практ. конф. (29 жовтня 2021р., Чернівці)/ редкол.: О.В. Щербанюк та ін. - Чернівці: 2021. С. 301-304.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	12
РОЗДІЛ I. ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОЦЕСУАЛЬНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ.....	24
1.1 Поняття «процесуальної компетенції» в конституційному судочинстві.....	24
1.2. Класифікація процесуальної компетенції конституційних судів та їх вплив на правову систему.....	58
1.3. Процесуальна взаємодія між учасниками конституційного провадження та реалізація «права на справедливий суд» в конституційному судочинстві.....	76
Висновки до розділу I.....	89
РОЗДІЛ II. ПРОЦЕСУАЛЬНЕ ЗАСТОСУВАННЯ КОМПЕТЕНЦІЇ СУБ'ЄКТІВ РОЗГЛЯДУ СПРАВИ КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ.....	93
2.1. Процесуальна компетенція колегій Конституційного Суду України...	93
2.2. Процесуальна компетенція сенатів Конституційного Суду України...	106
2.3 Процесуальна компетенція Великої Палати Конституційного Суду України.....	114
Висновки до розділу II.....	125
РОЗДІЛ III. ПРОБЛЕМИ РОЗМЕЖУВАННЯ ПРОЦЕСУАЛЬНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ СУБ'ЄКТІВ РОЗГЛЯДУ СПРАВИ КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ: МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД.....	127
Висновки до розділу III.....	150
ВИСНОВКИ.....	151
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	156
ДОДАТКИ.....	172

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Конституційний судовий процес відображається у процесуальній діяльності Конституційного Суду України щодо реалізації ним своїх юрисдикційних повноважень. Конституція України пронизує всю правову систему настільки, що всі гілки влади, громадяни відносяться до Конституції як до цінності. Відповідно до ст. 8 Конституції України в Україні визнається та діє принцип верховенства права та верховенства Конституції, який функціонує у всіх видах відносин в рамках інститутів права, які мають комплексний характер. В Конституції зафіксовані загальні принципи права, які розвиваються в процесі тлумачення Конституції України. Серед них особливе значення мають положення про статус Конституційного Суду України, незалежності судової влади та формулювання процесуальних гарантій. Захист конституційного ладу, конституційних прав та свобод людини і громадянина, забезпечення верховенства та прямої дії Конституції України здійснюється Конституційним Судом України. Діяльність Конституційного Суду України є сукупністю загальних та спеціальних процедур, а саме процесуальних дій та правовідносин, які виникають між судом та іншими суб'єктами при розгляді та вирішенні конституційних справ. В рамках конституційного судового процесу з урахуванням особливостей (кола учасників, наявність «спору») можна виділити декілька форм конституційного провадження або видів судочинства, зокрема тлумачення Конституції України, нормоконтроль, перевірка дотримання процедури. Актуальність дослідження змувлена тим, що всі справи розглядаються за правилами, визначеними Законом України «Про Конституційний Суд України», але при здійсненні судочинства має ряд особливостей. Так, при тлумаченні Конституції України відсутній правовий спір, що тягне за собою особливості судового процесу по такій категорії справ. Окрім цього, до попереднього розгляду звернень залучається Секретаріат Конституційного Суду України, а учасниками процесу є сторони, представники та інші особи. Це дозволяє стверджувати, що

конституційний судовий (юрисдикційний) процес є більш широким поняттям на відміну від «конституційного судочинства».

Протягом ХХ-го століття, особливо у другій половині минулого століття, відбувся перехід від концепції Конституції та конституціоналізму, що регулює основні відносини конституційної влади, визначаючи правила доступу та здійснення повноважень різними органами держав та декларацією прав, які були введені в дію законодавцем, які ми могли б назвати базовим або мінімальним конституціоналізмом, розвиненим або сильним конституціоналізмом. Демократичний перехід, що відбувся у багатьох частинах світу наприкінці ХХ-го століття, призвів до поширення судів, яким доручено здійснювати конституційне судочинство, хоча формальні повноваження цих високих судів значно відрізняються від країни до іншої.

Реформування порядку здійснення конституційного судочинства залишатися приводом для різноманітних дискусій та їх рівня впливу на систему правосуддя в Україні. Немало питань безпосередньо процедурного характеру виникало раніше і виникає зараз в організації діяльності Конституційного Суду України. Вони стосуються як недосконалості процедур конкурсного відбору кандидатур на посаду судді Конституційного Суду України до функціональної недосконалості системи конституційного провадження.

Конституційному контролю в Україні властиві риси, які властиві цьому інституту в зарубіжних країнах. Разом з тим є певні особливості, пов'язані з особливостями конституційного розвитку України. Практика конституційного контролю в Україні після прийняття Конституції України підтвержує, що його здійснення тривалий період відносилась до компетенції вищих представницьких органів державної влади. Це було пов'язано з особливим правовим статусом парламенту, коли панувала концепція, що ніхто не має права оскаржувати конституційність прийнятих ним актів.

В умовах інтеграції України до Європейського Союзу проблема реформування статусу суду та його процесуальної компетенції є нагальною. Більшістю вчених та практиків визнається необхідність вдосконалення

існуючої системи конституційного контролю та пропонуються різні моделі та способи таких преретворень. В сучасній науці конституційного права дотепер відсутні системне дослідження процесуальної компетенції суб'єктів розгляду справи Конституційним Судом України та єдиний погляд науковців на поняття процесуальної компетенції, не систематизовано процесуальний статус учасників конституційного провадження, що обумовлює актуальність даного дослідження. Вирішенню правових проблем, що пов'язані з функціонуванням органів конституційної юрисдикції та визначенням їх компетенції, сприяли наукові дослідження вітчизняних фахівців у галузі теорії права та конституційного правосуддя, а саме: Ю. Барабаша, М. Баймуратова, Ю. Бисаги, Д. Белова, Ю. Бисаги, В. Бойка, О. Бориславської, В. Бринцева, С. Головатого, М. Гультая, А. Івановської, В. Колісника, М. Костицького, В. Лемака, В. Маляренка, О. Мироненка, С. Різника, П. Рабіновича, М. Савчина, О. Селіванова, В. Скоморохи, О. Скрипнюка, Т. Слінько, О. Спінчевської, А. Стрижака, Ю. Тодики, С. Шевчука, О. Щербанюк та ін.

Однак на сьогодні відсутні наукові дослідження, пов'язані з процесуальною компетенцією органів Конституційного Суду України. Праці науковців не містять єдиного підходу до розуміння процесуальної компетенції органів Конституційного Суду України. Відсутність достатньої наукової розробки та необхідності вдосконалення питань конституційного провадження зумовлюють актуальність та необхідність наукового дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційна робота виконана на кафедрі процесуального права Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича відповідно до плану наукових досліджень кафедри відповідно до наукової теми кафедри «Судова влада: теоретико-правові засади та нормативно-правове забезпечення організації та діяльності» (державний реєстраційний номер 115U003254) та наукової теми «Процесуальне право: теоретико-правові засади, нормативно-правове забезпечення та перспективні напрямки розвитку» (державний реєстраційний номер 0120U103394) та Пріоритетних напрямів розвитку

правової науки на 2016-2020 роки, затверджених постановою Національної академії правових наук України від 3 березня 2016 р. №14-10.

Тему дисертації затверджено рішенням Науково-технічною радою Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича (протокол № 6 від 17 квітня 2019 року).

Мета і завдання дослідження. Мета дисертаційного дослідження полягає у комплексному дослідженні процесуальної компетенції суб'єктів розгляду справи Конституційного Суду України, а також вивчення міжнародного досвіду діяльності органів конституційної юрисдикції для формування пропозицій по вдосконаленню конституційного законодавства.

Визначена мета зумовила постановку та вирішення таких *завдань*:

- дослідити поняття та запропонувати визначення «процесуальної компетенції органів Конституційного Суду України»;
- дослідити класифікацію процесуальної компетенції в конституційному судочинстві;
- охарактеризувати процесуальну взаємодію між учасниками конституційного провадження та реалізацію «права на справедливий суд» в конституційному судочинстві;
- розкрити процесуальну компетенцію колегій Конституційного Суду України;
- дослідити процесуальну компетенцію сенатів Конституційного Суду України;
- охарактеризувати процесуальну компетенцію Великої Палати Конституційного Суду України;
- розкрити та дослідити міжнародний досвід проблем розмежування процесуальної компетенції суб'єктів розгляду справи конституційного суду.

Об'єктом дослідження є конституційно-правові відносини, які виникають у процесі реалізації процесуальної компетенції суб'єктів розгляду справи Конституційного Суду України.

Предмет дослідження - процесуальна компетенція суб'єктів розгляду справи Конституційного Суду України.

Методологія дослідження. Методологічною основою дисертаційного дослідження є система підходів, принципів і методів наукового пізнання. Теоретико-методологічна база роботи містить у собі обґрунтування обраних підходів, характеристику принципів та аналіз обраних методів дослідження. Предмет дослідження обумовив застосування комплексного, діалектичного, системного, структурно-функціонального та інформаційного підходів. Відповідно до зазначених підходів, дослідження базується на принципах системності, цілісності, структурності тощо. Підходи та принципи знаходять своє тактичне втілення у методах дослідження. Поставлені задачі досягнуто за допомогою методів дослідження, які за ступенем узагальнення даних про об'єкт пізнання можна класифікувати на філософські, загальнонаукові та спеціальні. Філософські методи пізнання використано в усіх розділах дисертаційного дослідження. Діалектичний метод сприяв виявленню і характеристиці загальних закономірностей виникнення, становлення та розвитку процесуальної компетенції Конституційного Суду України (р.р. 1–3). При проектуванні структури дисертаційного дослідження незамінним став метод формальної логіки. Аксиологічний метод знайшов застосування при аналізі рішень ЄСПЛ як нормативно-ціннісного орієнтиру у діяльності національних конституційних судів (п. 2.3). Для аналізу генези процесуальної компетенції Конституційного Суду України та конституційних судів зарубіжних країн використано історичний метод (п.п. 1.1, 2.1, 2.2, 2.3, р. 3). Нормативно-догматичний метод у тісному зв'язку з методами аналізу та синтезу дозволив проаналізувати конституційно-правове забезпечення процесуальної діяльності Конституційного Суду України у контексті Висновків Венеційської комісії «За демократію через право» (р. 1). Системний метод застосовано для дослідження процесуальної компетенції кортегій, сенатів та Великої палати Конституційного Суду України (р. 2). Методи аналізу та синтезу використано під час дослідження процесуальної взаємодії учасників

розгляду справи Конституційного Суду України (п. 2.3). Порівняльно-правовий метод дозволив здійснити аналіз досвіду зарубіжних країн у регулюванні процесуальної компетенції конституційних судів, їх організаційної будови, який може бути корисним для України (р. 3).

Застосування вищезазначених підходів і методів дало змогу виконати ці завдання дисертаційного дослідження і досягти поставленої мети.

Нормативну основу дослідження становлять міжнародні правові документи, законодавство України і законодавства зарубіжних країн. Емпіричну базу дослідження становлять рішення, ухвали, висновки Конституційного Суду України, правозастосовної практики Європейського суду з прав людини, рішення конституційних судів зарубіжних країн.

Наукова новизна одержаних результатів. Дисертаційна робота є першим науковим дослідженням процесуальної компетенції органів Конституційного Суду України у контексті рішень конституційних судів зарубіжних країн та Європейського суду з прав людини, в яких системно, з урахуванням новітніх досягнень правової науки досліджено конституційно-правове забезпечення процесуальної компетенції органів Конституційного Суду України.

Здійснене дослідження дозволило обґрунтувати і сформулювати низку нових наукових положень та практичних рекомендацій щодо вдосконалення процесуальної компетенції Конституційного Суду України та сформовано доктринальний підхід до розуміння процесуальної компетенції Конституційного Суду України як складного динамічного явища трансформації конституційного ладу держави та розглянуто практичні аспекти його реалізації в сучасній Україні.

Наукова новизна одержаних результатів знаходить свій прояв у таких теоретичних положеннях і висновках, що виносяться на захист:

уперше:

сформульовано поняття процесуальної компетенції Конституційного Суду України як покладений Конституцією України, Законом України «Про Конституційний Суду України» та Регламентом Конституційного Суду України

на Суд обсяг публічних повноважень для вирішення конституційно-правових спорів;

запропоновано до процесуальної компетенції Конституційного Суду України відносити такі елементи, як мету, встановлену конституційним законодавством; предмети відання; повноваження Конституційного Суду України та відповідна процесуальна форма, в межах якої реалізується компетенція;

проведено класифікацію процесуальної компетенції Конституційного Суду України, яку слід класифікувати за процесуальними функціями Конституційного Суду України, за загальними принципами розмежування процесуальної компетенції між колегіями, сенатами та Великою палатою Конституційного Суду України та за суб'єктами конституційного провадження.

удосконалено:

переваги централізованої моделі конституційного контролю: забезпечення правової визначеності та посилення ідеї демократії. Європейська модель конституційного контролю традиційно сприймається як гарантія правової визначеності, яка високо цінується з моменту утворення цієї моделі. Наголошено на двох головних недоліках централізованої моделі конституційного контролю. Так, конституційному суду потрібен час, щоб вирішити справу, передану йому звичайним суддею. Відкривається проблема строків розгляду, яка суттєво впливає на бажання звичайних суддів передавати справу до конституційного суду. У контексті сучасного законодавства кількість конституційних питань, переданих до конституційних судів звичайними судами, неминуче зростатиме, таким чином загострюючи проблему строків розгляду і необхідність мати можливість вирішити передану справу в розумний строк.

особливості конституційного закріплення процесуальної справедливості. Відсутність чіткого конституційного положення про право на справедливий суд або стислого формулювання такого положення не перешкоджає творчій діяльності конституційних судів у розробці стандартів судового захисту. У такому випадку конституційний суд шукає стандарти справедливості в більш

загальних положеннях конституції. Це можуть бути загальні принципи, такі як верховенство права, демократична правова держава або поділ влади. Загальні положення також можуть бути системними нормами про судоустрій, у тому числі щодо незалежності та неупередженості судів, або інших суб'єктивних прав особи, таких як людська гідність, принцип рівності, право на захист, принцип презумпція невинуватості. Встановлено, що сучасних умовах процесуальна справедливість виходить за межі інструменталізації та має відповідати певним принципам та реалізації певних цінностей, таких як людська гідність, принцип рівності, виключення певних заходів незалежно від їх ефективності, а також принцип процесуальної ефективності. судові процедури повинні відображати конституційну аксіологію, відповідати принципам і цінностям, закріпленим у конституції, і поважати права людини. Таким чином, процесуальна справедливість виглядає як набір принципів і правил, які стосуються поведінки з особою під час судового розгляду. У різних конституціях право на справедливий суд розглядається по-різному, визначаючи його більш-менш вичерпним чином. Однак, незалежно від прийнятої конституційної формули, більшість конституційних судів розглядали це право в численних рішеннях. Конституційні суди виправляли будь-які недоліки у відповідних конституційних рамках, посилаючись на більш загальні принципи чи цінності, такі як верховенство права, людська гідність або принцип поділу влади;

набули подальшого розвитку:

твердження, що доктрина компетенції Конституційного Суду України формується у процесі з'ясування змісту норм органом конституційної юрисдикції. Конституційний Суд України визначає при реалізації своєї компетенції баланс конституційних цінностей, що проявляється не тільки у конкретному рішенні, а й демонструє загальний підхід Конституційного Суду України в процесі формування своєї юридичної позиції. Окрім цього вибудовування сталої практики засвідчує загальний підхід Конституційного Суду України до співвідношення основних конституційних цінностей в країні;

положення про те, що головним фактором, який лежить в основі структурування конституційних судів, є необхідність розвантажити їх від надмірної кількості звернень. Така особливість конституційного судочинства як утворення судових структур, які ухвалюють рішення у справах зумовлена завантаженістю конституційних судів, оскільки створення структур конституційного суду, наділених правом відмовляти у розгляді звернень, дозволяє відсіяти їх значну кількість ще на попередній стадії провадження;

твердження про те, що ідея структурування конституційних судів на сенати зумовлена їх завантаженістю. В свою чергу, відсутність структурування конституційного суду на дві палати, кожна з яких володіє компетенцією по конституційним провадженням, приводить до блокування його діяльності. Таким чином, процесуальна економія, яка досягається розподілом проваджень за категоріями справ між внутрішніми органами суду, є засобом забезпечення його ефективного функціонування;

теза, що в конституційному судочинстві колегіальність забезпечує легітимність судового конституційного контролю актів органів державної влади, зокрема, актів парламенту;

дослідження конституційного законодавства зарубіжних країн в сфері регулювання процесуальної компетенції, що дали підстави для висновку про неоднорідне закріплення реалізації процесуальної компетенції конституційних судів. Визнання за конституційними судами повноважень по прийняттю власних регламентів свідчить про їх статус «конституційних органів влади», є особливістю регламентації конституційного судочинства в зарубіжних країнах. В рамках класичного судочинства суди не мають права самостійно приймати нормативні акти, що регулюють їх діяльність. В конституційному законодавстві європейських країн (Іспанія, Італія, Німеччина) є положення, які закріплюють їх організаційну автономію, тобто законодавець наділив конституційні суди компетенцією по визначенню правил, які регулюють власне судочинство. Вони мають значну компетенцію по встановленню правил конституційного судочинства, що є гарантією їх незалежності. Дану

компетенцію вони реалізують за допомогою прийняття внутрішніх регламентів. На нашу думку, таке повноваження слід закріпити на рівні Конституції України. Слід також виділити ряд конституційних положень, які детально регулюють окремі аспекти конституційного судочинства і існують в багатьох країнах, зокрема вони стосуються суб'єктів права на звернення в конституційні суди, строків розгляду справ, прийняття рішень конституційних судів, їх змісту та юридичної сили, вступу в силу, мотивування тощо. Більш детальне регулювання компетенції конституційних судів пояснюється насамперед особливим статусом конституційних судів та необхідністю обмеження їх компетенції.

запропоновано:

доповнити Закон України «Про Конституційний Суд України» положеннями, які б передбачали повноваження колегій ухвалювати рішення про прийнятність конституційних скарг, а не залишати це право на розсуд працівників Секретаріату Конституційного Суду України;

доповнити Закон України «Про Конституційний Суд України» та визначити критерії розподілу категорій справ для кожного сенату Конституційного Суду України.

Практичне значення одержаних результатів

науково-дослідній сфері - як основа для поглиблення подальших наукових досліджень процесуальної компетенції органів Конституційного Суду України;

законодавчій діяльності - як теоретико-правове підґрунтя для удосконалення чинного законодавства України шляхом внесення змін і доповнень до нього, розроблення проектів нормативно-правових актів, спрямованих на удосконалення конституційно-правового регулювання та практики застосування КСУ у своїй діяльності;

правозастосовній діяльності – для удосконалення механізму діяльності сенатів та колегій Конституційного Суду України;

навчальному процесі – при підготовці підручників і навчальних посібників із конституційного права України, конституційного права зарубіжних країн, при

викладанні вищезначених навчальних дисциплін для студентів вищих навчальних закладів України;

правовиховній роботі – для підвищення загального рівня правової культури громадян України, правового виховання та правосвідомості громадянського суспільства в цілому.

Результати дослідження також можуть бути використані з метою ефективного впровадження судової реформи в Україні.

Особистий внесок здобувачки. Дисертаційне дослідження є самостійною науковою працею авторки. Усі висновки, рекомендації та пропозиції авторки, зокрема й ті, що характеризують наукову новизну дисертаційного дослідження, одержані авторкою особисто. У дисертації не використовувались ідеї та розробки, що належать співавторам. При використанні праць інших учених для аргументації окремих положень дослідження обов'язково вказано посилання на відповідні праці.

Апробація результатів дисертації. Дисертацію обговорено на засіданнях кафедри процесуального права юридичного факультету Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича. Основні результати наукових досліджень, викладених у дисертаційній роботі, доповідалися автором на міжнародних та всеукраїнських науково-практичних конференціях. Серед них: III Міжнародна науково-практична конференція «Сучасні виклики та актуальні проблеми судової реформи в Україні» (24-25 жовтня 2019 р., тези опубліковані), Problems and perspectives of modern science and practice (30-31 January 2020, тези опубліковані), Міжнародна науково-практична конференція «Запорізькі правові читання» (19-20 травня 2020 р., тези опубліковано), IV Міжнародна науково-практична конференція «Сучасні виклики та актуальні проблеми судової реформи в Україні» (16 жовтня 2020 р., тези опубліковані), «Modern systems of science and education in the USA, EU and post-Soviet countries '2021» (15-16 лютого 2021 р., тези опубліковані), II Міжнародний науково-практична онлайн конференція «Правові виклики сучасності: захист прав людини в умовах пандемії» (Чернівці, 22 жовтня 2021 р., тези опубліковані), V

Міжнародна науково-практична конференція «Сучасні виклики та актуальні проблеми судової реформи в Україні» (29 жовтня 2021 р., тези опубліковані).

Публікації. Основні положення та висновки дисертаційного дослідження викладені у 5 наукових працях, зокрема, у 2 статтях, опублікованих у фахових виданнях України з юридичних наук, 1 статті у наукових періодичних виданнях інших держав, одна стаття підрозділ зарубіжної монографії, одна стаття опублікована у збірнику наукових праць, одна стаття в рейтингових виданнях, що опублікована у міжнародному виданні, що індексується у міжнародній базі WoS, а також у 7 тезах доповідей на міжнародних і всеукраїнських науково-практичних конференціях.

Структура роботи. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, які уміщують сім підрозділів, висновків до розділів, загальних висновків, списку використаних джерел.

Структура та обсяг дисертації. Структура роботи зумовлена метою та завданнями дослідження. Робота складається з анотації, вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел (найменувань), додатків. **Загальний обсяг дисертації** становить 180 сторінок, із них 155 сторінок основного тексту. Список використаних джерел налічує 154 найменувань на 16 сторінок.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОЦЕСУАЛЬНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ

1.1. Поняття «процесуальної компетенції» в конституційному судочинстві

Основні сутнісні характеристики процесуальної діяльності Конституційного Суду України як органу конституційної юрисдикції щодо реалізації ним своїх повноважень були предметом розгляду в працях українських вчених-конституціоналістів, а саме: В. Бринцева, М. Гультая, А. Івановської, М. Костицького, О. Мироненка, Х. Приходько, С. Різника, О. Спінчевська, М. Савчина, А. Селіванова, В. Скоморохи, В. Шаповала, Н. Шаптали, С. Шевчука, О. Щербанюк та ін. Для позначення діяльності Конституційного Суду України автори оперують такими поняттями «конституційна юрисдикція», «конституційне правосуддя», «конституційне судочинство», «конституційне провадження», «конституційний судовий процес» та інші.

Суди, які здійснюють повноваження конституційного контролю, тобто повноваження скасовувати дії законодавчої та виконавчої влади на підставі конфлікту з конституційними нормами, відіграють помітну та потужну роль у демократичних державах у всьому світі. Від захисту конституційних прав і свобод осіб до регулювання фінансування політичної конкуренції до припинення виборчих спорів, суди значною мірою формують політичний ландшафт.

У децентралізованій системі конституційного контролю, яка практикується в англо-американській традиції, будь-який суд вільний (звичайно, за умови перегляду вищим судом) виносити рішення щодо виконавчих і законодавчих дій на основі тексту конституції. В американській юридичній літературі судовий контроль розглядається як контроль над здійсненням правосуддям, як правова процедура перевірки на відповідність Конституції США та вимогам

природно-правової справедливості. Процесуальні гарантії та права суб'єктів перетворені на найважливіший елемент та фундаментальну основу судового конституційного контролю. Суддя Верховного Суду США А. Скаліа констатував, що «сучасне розуміння конституціоналізму в формі «живої» конституції, засновано на загальному застосуванні вимоги «належної правової процедури» [103]. Судовий конституційний контроль з елементами судової правотворчості – процедура з дотриманням правил цивільного процесу та гарантій для учасників. Основний зміст процедури в дотриманні процесуальної справедливості. Справедливість передбачає обов'язкове тлумачення. Судовий конституційний контроль не має обмеженого переліку об'єктів регулювання, але реалізується за допомогою злиття інститутів конституційного контролю з інститутами розподілу влади та прав людини. Це реалізується за допомогою дотримання, застосування та інтерпретації відповідних конституційних принципів.

Навпаки, європейська модель конституційного контролю, заснована на ідеях австрійського теоретика права Ганса Кельсена, зосереджує цю владу в спеціальному суді поза межами звичайної судової ієрархії. Тільки цей конституційний суд (також відомий як суд Кельзена) може здійснювати конституційний контроль; усі інші суди передають конституційні питання до цього суду.

В науці конституційного права країн ЄС в останні роки існує дискусія щодо теми та самих справ, які стосуються відносин між конституційними та загальними судами у зв'язку в ЄС та аналізу доктрини «витіснення» конституційних судів з національної та європейської політики. Так, на думку Я. Комарека, «упередженість Суду ЄС на користь приватної автономії на шкоду державній автономії найкраще можна врівноважити національними конституційними судами через їхню традиційну публічну автономію» [63].

Традиційно приватна автономія осіб захищається на основі фундаментальних прав, оскільки такі права захищають громадян від зловживань урядовою владою. На противагу цьому, громадська автономія

традиційно пов'язується з ідеєю захисту загальних інтересів засобами державної політики.

Різниця між приватною та публічною автономією має вирішальне значення для розуміння конституційної демократії. Це пояснює напругу, яка далеко виходить за рамки конституційних судів і судових рішень у Європі. Це протиріччя між індивідуальністю та спільнотою, «бажання бути автономними та бажання бути учасником спільного підприємства» [81]. У юриспруденції це стало відомим завдяки Дункану Кеннеді, який вбачав у цьому «фундаментальну суперечність» ліберальної концепції права.

У післявоєнному європейському конституційному праві це видно в концепції прав, які завжди збалансовані одне з одним, а також у певному фундаментальному спільному інтересі, хоча суть права завжди має бути захищеним [22].

Демократичний процес може претендувати на легітимність лише за умови дотримання правил, які гарантують рівну участь. І навпаки, сфера індивідуальних свобод потребує демократичної процедури, оскільки потенційно стосується кожного. Як наслідок, будь-який акт державної влади повинен відповідати обом формам легітимності. Жодне обов'язкове рішення не може стосуватися лише одного способу. Ідея європейської конституційної демократії тісно пов'язана з теорією конституційного плюралізму.

Слід зазначити, що саме встановлення та стійке існування національних конституційних демократій у повоєнні роки стало можливим лише завдяки європейській інтеграції. Іншими словами, можна сказати, що нинішня Німеччина має конституційну демократію, якою зараз захоплюються, лише тому, що після війни вона брала участь у європейських наднаціональних структурах. Подібні речі можна сказати про посткомуністичні держави, які приєдналися до ЄС набагато пізніше [64].

Жорстка форма судового контролю та верховенства судів є однією з найважливіших характеристик цієї досить поширеної у світі правової моделі конституціоналізму [105]. Ця модель базується на ідеї, що останнє слово в

політичних конфліктах повинні говорити конституційні суди, а не уряди, парламенти чи народ. Слід звернути увагу, що згідно з європейським дискурсом про примат права Європейського Союзу і плюралізм, концепція національної конституційної ідентичності у статті 4(2) Договору про функціонування Європейського Союзу означає, що держави-члени можуть визначати власну національну ідентичність, але рішення про сумісність національної ідентичності зобов'язаннями Європейського Союзу з Лісабонського договору завжди покладаються на Європейський суд, який приймає остаточне рішення щодо компетенції. Останніми роками кілька національних конституційних судів відкрито оскаржили примат права Європейського Союзу та авторитет Суду Європейського Союзу у своїх рішеннях. Підходи національних конституційних судів наразі є різними. Вони допускають примат права Європейського Союзу над національним правом (включаючи конституційне право) загалом, але не над суттю конституції, які вони визначають як питання конституційної ідентичності. Ці конституційні суди, як стверджує Федеральний конституційний суд Німеччини – зберігають повноваження для «захист непорушної конституційної самобутності» своїх держав. Це означає, що вони всі залишає за собою право переглядати законодавство Європейського Союзу, але лише у виняткових випадках, і залучатиме Європейський суд через процедура попереднього провадження. Досі вони не бажали фактично здійснювати перегляд повноважень, які вони вимагали для себе. Це продемонстровано наприклад в судовій практиці Федерального конституційного суду Німеччини, яка посилається на його відносини співпраці з Європейським судом, підкреслюючи його «європейську дружність».

Централізована кельзенівська система перегляду судових рішень побудована на двох основних ідеях. Вона зосереджує повноваження конституційного контролю в рамках одного судового органу, який зазвичай називають конституційним судом, і розміщує цей суд поза традиційною структурою судової гілки влади. Незважаючи на те, що ця система виникла більш ніж через

століття після системи дифузного контролю в Сполучених Штатах, вона широко розповсюджена в європейських країнах як загальновізнана версія конституційного захисту та контролю [79]. На сучасному етапі конституційні суди існують у більшості країн Західної Європи, винятком є Нідерланди та північні країни. Конституційні суди також існують майже в усіх нових демократіях Східної Європи, за винятком Естонії [3]. Навіть Франція, яка традиційно не бажала приймати будь-які форми судового перегляду законодавства, перетворила свою Конституційну Раду «Conseil Constitutionnel» у справжню конституційну юрисдикцію. Франція є єдиною європейською країною, в якій конституційний судовий розгляд має форму виключно превентивного контролю. За винятком спорів, пов'язаних із розподілом законодавчих повноважень між парламентом і кабінетом. Конституційна Рада має юрисдикцію лише переглядати закон до його оприлюднення.

Досвід інших країн показує, що регулювання статусу, організації та компетенції конституційного суду має бути організований окремим законом або окремим розділом конституції, що зумовлено змістом і характером цих питань у конституційно-правовій системі країни. Слід згадати досвід Словенії, Хорватії, Сербії, Австрії, Іспанії, Румунії, Болгарії, Чеської Республіки, Словаччини, Німеччини, Албанії, Польщі, Литви, Латвії, Вірменії, Італії та інших країн, які регулюють питання, що стосуються статусу, організації та компетенції Конституційного Суду в окремий закон.

В сучасних умовах ми можемо говорити про виділення процесуальної компетенції конституційних судів в залежності від моделей:

1. Американська модель на основі справи Марбері проти Медісона (1803), і, відповідно до доктрини Джона Маршала, згідно з яким конституційні питання є предметом інтересу та вирішення всіх судів, що входять до його компетенції звичайної судової влади (в середовищі децентралізованого або розпорошеного контролю) та заснована на організаційній процедурі, типовій для звичайного судочинства (інцидент).

2. Європейська модель зосереджує всі повноваження щодо оцінки конституційності на спеціально створеному конституційному суді. В Європі існують країни, які запровадили американську модель, наприклад Данія, Естонія, Ірландія, Норвегія, Швеція та в Північна Америка, окрім США, ця модель також застосовується в Канаді, а також на африканському континенті в Ботсвані, Гамбії, Гана, Гвінея, Кенія та інших країнах.

3. Нова (британська) модель Співдружності. Ця модель не може бути класифікована ні як американська, ні як європейська. Типовим для цієї моделі є те, що процедура захисту конституційності та законності покладається на найвищий суд країни суддями, які призначені поза політикою. За замовчуванням ця модель здійснює превентивний контроль конституційності, хоча в окремих випадках вона ініціює репресивний контроль за конституційністю. Рішення, які приймаються в вищому (верховному) суді у цій моделі має дію *erga omnes*.

4. «Австрійська» (континентальна) модель захисту конституційності та законності заснована на теорії Г. Кельзена 1920 року. Відповідно до цієї моделі існує взаємозалежність між принципом верховенства Конституції з одного боку, і принципом верховенства парламенту з іншого боку. Конституційні питання, відповідно до цієї моделі розглядаються та вирішуються окремим спеціалізованим органом, який називається Конституційний суд, до складу якого входять судді, які мають право приймати рішення з конституційних питань бо вищими звичайними судами або спеціальними суддями всередині звичайних судів, які розглядають виключно конституційні питання за окремою процедурою [87]. Рішення, ухвалені цими судами, мають дію *erga omnes*. Для кельзенівської моделі, Конституційний суд має діяти як «негативний законодавець», який уповноважений скасовувати чи припиняти дію законів або окремих їх частин, що не відповідають Основному Закону [87].

5. Комбінована (американо-континентальна) модель. Ця модель містить елементи систем з широкими повноваженнями конституційного або верховного

суду. Ця модель застосовується в Португалії, Греції, Швейцарії, Тайвані, Перу, Гватемалі, Колумбії, Венесуелі та інших країнах.

6. Французька (континентальна) модель базується на діяльності Конституційної ради Франції, створеної 4 жовтня 1958 р. відповідно до Конституції П'ятої республіки, до компетенції якої належить вирішення конституційних питань окремими органами (конституційними радами) або підпорядкованим спеціалізованим палатам у складі верховних судів¹.

Розглянемо особливості впровадження даних моделей в країнах Європейського Союзу. На думку Мауро Каппеллетті [82], європейські країни не запозичили американську модель конституційного контролю, оскільки «головні причини полягають у глибоких відмінностях у політичній та конституційній культурі. Централізована система судового перегляду більше відповідає європейському розумінню поділу влади, правовому підходу до ролі судового прецеденту та, не в останню чергу, авторитету традиційних судів та психології їх суддів [5]. Крім того, у багатьох європейських країнах, у яких судовий перегляд було прийнято як один із заходів демократизації після періоду авторитарного правління, існуючі суди не змогли запропонувати належних гарантій структурної незалежності та інтелектуальної самостійності. Централізований у новоствореному конституційному суді, судовий контроль зазвичай більше відповідав ідеям, які вже вкоренилися в демократичних країнах. Водночас, нові конституційні суди повинні були знайти своє місце в судових структурах своїх країн. Традиція майже всіх європейських країн полягає у існуванні двох паралельних верховних судів: один для розгляду цивільних і кримінальних справ і один для розгляду адміністративних справ. Ще одним, новим партнером, став конституційний суд. Таким чином, появу окремого конституційного суду можна вважати однією з найбільш типових рис континентального конституціоналізму та найуспішнішим удосконаленням

---

¹ Ця модель застосовується у Франції, Алжирі, Марокко, Мозамбіку та ін.

традиційних європейських, орієнтованих на парламент концепцій демократії та верховенства права.

При цьому слід особливо звернути увагу на питання розмежування юрисдикцій. Загальна ідея розмежування юрисдикції виглядає відносно простою. Вирішення всіх справ і спорів конституційного виміру повинно бути монополізовано в межах конституційного суду, тоді як вирішення всіх справ і спорів, пов'язаних із застосуванням звичайного законодавства, має бути виключною компетенцією звичайних судів (і, зрештою, верховного суду). Це була початкова ідея Г. Кельзена. Так, перший варіант конституції Австрії 1920 р. обмежував повноваження конституційного суду абстрактним контролем законодавства і не передбачав жодних прямих зв'язків між судовим застосуванням законів і юрисдикцією конституційного суду. Проте протягом десятиліття в Австрії була запроваджена процедура перегляду законів конституційним судом. Ця процедура базується на передачі звичайними судами так званих конституційних питань до конституційного суду. У більшості систем, якщо звичайний суд визнає, що законодавче положення, яке він повинен застосувати в конкретній справі, є неконституційним, він повинен звернутись з питанням про конституційність до спеціалізованого суду.

Відтоді різні комбінації абстрактного та конкретного нормоконтролю стали загальною рисою всіх конституційних судів. Але найбільш радикальний відхід від ідеї поділу юрисдикцій проявляється в процедурах конституційної скарги (*Verfassungsbeschwerde* або *amparo*), запровадженими спочатку в Австрії (хоча і в обмеженій формі), а пізніше прийнятими (у повній версії) в Німеччині, в Іспанії та в кількох нових демократіях Центральної та Східної Європи. Це єдина процедура, яка дозволяє особі отримати доступ до конституційного суду. Особа, яка вже програла справу в звичайних судах, може поскаржитися в конституційному суді на те, що її конституційні права були порушені. У деяких правових системах (наприклад, у Польщі) скаргу можна подати лише проти правової норми, яка була застосована у судовому чи адміністративному рішенні у справі. В інших системах (наприклад, у Німеччині та Іспанії) скаргу можна

також подати проти самого рішення. Обидві процедури – додатковий перегляд і конституційна скарга – саме так змінили ідею поділу судових функцій: вони запрошують конституційні суди брати участь у розгляд окремих справ у звичайних юрисдикціях шляхом вирішення попередніх питань щодо конституційності законів або перегляду конституційності остаточних судових рішень.

Таким чином, навіть з процесуальної точки зору, ніколи не було можливо забезпечити справді справжній розподіл юрисдикцій, оскільки майже в усіх країнах, які вирішили створити окремий конституційний суд, повноваження цього суду врешті-решт втручалися в деякі сфери, які традиційно контролювалися верховним судом. Проте проблема залишалася дещо прихованою до тих пір, поки – згідно з європейською традицією – національні конституції розглядалися переважно як політичні інструменти, а не як вищий суд над законами країни. Таким чином, судові органи мали лише обмежену компетенцію втручатися в конституційні або політичні спори. Крім того, на початку двадцятого століття лише кілька країн були готові до того, щоб їхні конституції включали розроблений каталог індивідуальних прав особи. Деякі, наприклад Австрія чи Франція, зосередили свої правила на урядових структурах; інші, наприклад, Веймарська Німеччина, обмежили конституційну силу своїх біллів про права. Як наслідок, звичайні суди мали лише певні можливості застосовувати конституційні положення при вирішенні цивільних (адміністративних) чи кримінальних справ, а конституційний суд – якщо він взагалі існував – мав ще менше можливостей вирішувати справи, пов'язані з загальним правовим статусом особи.

Цей фактичний поділ юрисдикцій почав зникати після Другої світової війни. Автори повоєнної реконструкції усвідомлювали важливість як юридичного авторитету конституції, так і можливості виконання основних прав. Нові конституції передбачали, з одного боку, комплексні білли про права, а з іншого – створення конституційних судів, наділених достатніми повноваженнями для забезпечення виконання цих біллів про права. Це докорінно змінило фокус, у

якому мали застосовуватися конституційні положення. Як тільки ці положення, що стосуються індивідуальних прав, стали сприйматися як обов'язкові правові норми і як тільки процедури застосування цих прав стали оперативними, конституції неминуче стали відігравати більш помітну роль у вирішенні окремих справ і суперечок. Ця нова роль національних конституцій мала три важливі наслідки щодо структури та функціонування судової гілки влади.

Перший пов'язаний із трансформацією самої природи та сфери дії конституції. Зростаюча кількість справ, які надходять до конституційних судів вимагає від них пошуку адекватних і переконливих відповідей у конституційних текстах. Однак ці тексти не дуже конкретні, зокрема, у сфері індивідуальних прав конституційні положення були розроблені загальною та ціннісно-орієнтованою мовою. Таким чином, конституційне судочинство передбачає найбільший ступінь творчості, ніж це зазвичай спостерігається в традиційному процесі судового правозастосування. Як наслідок, оригінальний текст конституції починає супроводжуватися дуже багатою конституційною прецедентною практикою, і поступово ця прецедентна практика стає більш актуальною (не кажучи більш авторитетною), ніж оригінальні письмові норми конституції. Конституційне прецедентне право (а не формальна процедура внесення змін) має завдання адаптації конституційних норм до мінливих політичних і соціальних контекстів і розвитку цих норм далеко за межі початково запланованого обсягу. Так звана конституція, створена суддями, починає доповнювати (або, іноді, навіть замінювати) писану конституцію. Оскільки конституційне прецедентне право є результатом в основному рішень конституційного суду, стає очевидним, що конституція може бути застосована лише шляхом застосування судової практики цього суду. Цей процес, добре відомий в конституційній історії США, спостерігався майже в усіх європейських країнах, яким вдалося перетворити свої конституції на справжні верховні закони країни. Очевидно, що спори щодо легітимності створення судової конституції були завжди. Тим не менш, такий процес беззаперечно відбувся (і досі відбувається) у більшості європейських демократій.

По-друге, процес конституційного судового розгляду зосереджується, як правило, на перевірці відповідності конкретного законодавчого положення чи судового рішення конституції. Ці положення чи рішення належать до різних галузей права. Таким чином, у переважній більшості випадків конституційний суд виходить за межі традиційної сфери конституційного права, відвідуючи (дехто сказав би, що вторгається) в інші галузі права. Як зазначає Андраш Шайо, «конституційне судочинство в першу чергу не впливає на законодавчу владу, а на повсякденне здійснення правосуддя, і на практиці є реалізацією конституціоналізму, насамперед через захист прав і свобод людини і громадянина, на сфері поза публічним правом, на кримінальне, адміністративне та приватне право» [7]. Зокрема, суд має роз'яснити, що вимагає або забороняє конституція щодо законодавчого регулювання окремих питань. Це означає, що суд повинен визначити конституційні «складові» щодо змісту та підходу до конкретних галузей права. Цей процес, відомий як «конституціоналізація окремих галузей права», найчастіше стосується кримінального процесу, а також різних питань права власності, сімейного права, оподаткування та соціальних виплат. У всіх цих та багатьох інших сферах конституція – як це визначено прецедентним правом конституційного суду – передбачає норми та правила вищого порядку, тобто вони є обов'язковими як для «звичайного» законодавчого органу, так і для «звичайного» судді.

Таким чином, щодо всіх галузей права, конституційні суди мають частину кожної з існуючої державної монополії, а саме повноваження парламенту видавати закони та повноваження верховного суду тлумачити та застосовувати закони, прийняті парламентом. Зокрема, інтерпретаційна функція є надзвичайно важливою для відносин у судовій гілці влади. Рішення про те, чи є законодавче положення конституційним, не може бути прийняте до того, як буде встановлено справжній зміст цього положення. Це повинен зробити конституційний суд. Як правило, цей суд слідував би тлумаченню, вже встановленому в судовій практиці верховного суду. Але іноді конституційний

суд може зіткнутися з кількома можливими тлумаченнями і може виникнути спокуса вказати, яке з них є конституційно правильним.

По-третє, коли конституційні норми, принципи та цінності стають актуальними для застосування конкретних законів, вони повинні застосовуватися не лише конституційним судом, який зазвичай втручається в останній інстанції, але також – і в першу чергу – усіма іншими судами та судді [123]. Конституціоналізація окремих галузей права означає, що нормативний зміст кожної з цих галузей тепер визначається не лише окремими законами та кодексами, але й відповідними конституційними положеннями та існуючою конституційною практикою.

Додатковий компонент, зокрема в Європі, походить від наднаціональних інструментів прав людини, розроблених у прецедентному праві Європейського суду з прав людини та Європейському суді. Цей додатковий елемент радикально змінює функції та обов'язки звичайного судді. Судовий процес більше не обмежується двовимірним застосуванням законодавчих норм до фактів справи. У сучасній конституційній державі кожен суддя має насамперед встановити зміст відповідної норми, а це потребує одночасного застосування законодавчих, конституційних і наддержавних положень. Хоча законодавчі положення формують найбільш очевидну та корисну основу для прийняття рішення, їх обов'язкова сила незабаром стала обмеженою, оскільки – практично в кожному випадку – може виникнути питання, чи відповідають ці положення вищому закону. Саме звичайний суддя, принаймні в першій інстанції, повинен дати відповідь, і така відповідь часто вимагає від судді пошуку правильного тлумачення як положення закону, так і конституційної (або наднаціональної) норми. По суті, конституцію тлумачить не лише конституційний суд, а й верховний суд.

Вищезазначені події демонструють, що в сучасній правовій державі неможливий справжній розподіл конституційної юрисдикції та звичайної юрисдикції. Нова роль конституційних норм може бути сприятливою для захисту прав і свобод особи, але водночас значною мірою ускладнює відносини

всередині судової гілки влади. Існує декілька сфер, у яких обидві юрисдикції мають діяти паралельно, і лише дуже небагато конституцій передбачають чітке розмежування їхніх завдань. Не дивно, що час від часу позиція конституційного суду може суттєво відрізнятись від позиції верховного суду. Ситуація вимагає від обох сторін встановити якийсь розумний спосіб співіснування, однак це також породжує численні конфлікти та спори. Іншими словами, конституційні суди та верховні суди рухаються однією дорогою, але не обов'язково за однаковими правилами та не обов'язково в одному напрямку. На рівні Конституції України законодавець здійснив регулювання судової влади з урахуванням специфіки статусу Конституційного Суду, проте Конституційний Суд України не входить до системи судоустрою, оскільки розділ XII Конституції України присвячений компетенції та порядку формування Конституційного Суду України. Як зазначає О. Водяніков: «Конституційний Суд України був виведений із системи судочинства і поставлений над всіма трьома гілками влади. Конституційний Суд – це не арбітр, який має захищати Конституцію, що є його головною функцією в конституційній демократії» [128].

Відповідно до Висновку Венеційської комісії CDL-STD(1994)010 від 8-10 червня 1994 р., «подвійна роль захисту Конституції та шляхом її тлумачення створення правових критеріїв і навіть правових норм можлива завдяки тому, що конституційні суди визначаються як судові органи. Судовий характер цих судів означає, серед інших особливостей, що вони не можуть діяти за власним бажанням, а радше лише в судових процедурах, ініційованих іншими, або в конкретних випадках, передбачених Конституцією. Вони повинні керуватися критеріями, визначеними Конституцією, а не політичними можливостями чи зручністю. Їхні рішення мають чітко ґрунтуватися на вимогах Конституції, а їхня незалежність і неупередженість повинні гарантуватися їхнім статусом і процедурами, яких дотримується Суд. Незалежно від того, чи є вони інтегрованими в судову піраміду судової системи, чи ні, юрисдикційна природа конституційних судів надає їм легітимність, необхідну для прийняття рішень, які мають незаперечні політичні наслідки. Але цей фактор не може затьмарити

той факт, що конституційні суди не тільки вирішують конфлікти, але також і частіше, ніж інші суди, встановлюють у своїх прецедентах норми, які включені в їхні відповідні правові системи» [37].

На думку А. Селіванова, «конституційне правосуддя за своєю структурною побудовою відображає функцію держави, що означає окремий вид державної діяльності, яка через сукупність норм конституційного права визначає порядок здійснення цієї діяльності спеціальним суб'єктом – Конституційним Судом України. Він виступає окремим інститутом української державності. Конституційне правосуддя слід розуміти як процесуальне судове право (процес ведеться виокремленим органом держави – Конституційним Судом України)» [146].

Особливостями конституційного правосуддя є: наявність самостійної процесуальної форми здійснення конституційного контролю і Регламенту організації внутрішньої діяльності; взаємодія з парламентом як «позитивним» законодавцем; особлива функція виключної компетенції Конституційного Суду проводити офіційну інтерпретацію (тлумачення) норм Конституції України та контроль за внесенням змін до Конституції; єдина юрисдикція та судова практика розгляду індивідуальних конституційних скарг; встановлений Конституцією механізм охорони і захисту її як фундаментального закону, який визначає конституційний лад в країні, форму правління та інші цінності суспільного значення та державного устрою Конституційного Суду; особлива юридична сила рішень, висновків та ухвал конституційного правосуддя; автономний і незалежний правовий статус Суду при визначенні конституційності законів та інших нормативно-правових актів держави; особливий конкурсний порядок формування складу Конституційного Суду України і форми внутрішньої організації здійснення повноважень суддями у відповідних колегіях та двох сенатах.

Поняття компетенції широко використовується сьогодні, як для того, щоб викликати звичайні повсякденні дії так і для характеристики тих, які мають значення настільки, що є «стратегічними» або «критичними» у

найрізноманітніших професійних ситуаціях. Поняття компетенції слід розмежовувати з поняттям юрисдикції. Судова юрисдикція в широкому значенні включає всі види статусних повноважень суду в предметній та територіальній сферах. Поняття юрисдикції не слід ототожнювати з функцією правосуддя, поряд з якою, слід виділити процесуальну підфункцію, яка має декілька проявів та реалізується шляхом участі суду у прийнятті процесуальних правил та вимог їх реалізації у діяльності по здійсненню правосуддя, спрямованість на реалізацію процесуальних гарантій учасників спору, та застосуванням принципу належної правової процедури. Окрім функції правосуддя конституційні суди здійснюють інтелектуальну та політичну функцію. Інтерпретаційна функція полягає у застосуванні прийомів застосування конституційними суддями принципів та норм дог нових умов з метою охорони конституції, що набуває значення конституційного контролю. Політична функція полягає у захисті конституційних прав і свобод людини та реалізації судового конституційного контролю.

Термін «компетентність» походить від латинського дієслова *competere* (від *cum* і *petere* : «просити, йти до») [98], що означає: йти разом, сходитися в одній точці, тобто прагнути до спільної мети, а також закінчувати разом, зустрічатися, листуватися, збігатися та змагатися.

Існування різних концепцій поняття компетентності не викликає сумнівів, і кілька визначень, наведених вище, є початком ілюстрації. Проте в ньому можна розпізнати вираз, більш-менш очевидний, *a priori* класичні філософії. Таким чином, деякі схильні черпати натхнення з вродженої точки зору, розглядаючи компетентність як природну схильність, набір здібностей та інших талантів, у кращому випадку виявлені досвідом. Очевидно, що на додаток до виправдання форми поділу праці, яку вона може надихнути, така точка зору робить усі проекти допомоги в розвитку навичок безглуздими. Інші визначення, на які більше впливає емпіричний та біхевіористський підхід, мають тенденцію зводити компетенцію до її спостережуваних проявів і, отже, до виконання. У цьому випадку ми рішуче ігноруємо процеси, які генерують цю продуктивність.

З точки зору визначення, ми розуміємо компетенцію як: динамічну організацію діяльності, мобілізовану та регульовану суб'єктом для вирішення даного завдання, у визначеній ситуації. Однак відносна простота такого визначення вимагає кількох уточнень і коментарів. Перш за все, вираз «динамічна організація діяльності» відноситься до ідеї про те, що компетентність передбачає як певну форму постійності, яка відображена в терміні «організація», так і, деінде, реальну «динаміку» пристосований до діяльності. Ця подвійна властивість компетенції є фундаментальною і її необхідно враховувати, якщо ми хочемо, перш за все, висловити ідею про те, що компетентність не може бути зведена до діяльності, яка здійснюється тут і зараз. Справді, компетентність також є потенціалом [106], який, безумовно, розвивається під впливом процесу розвитку, але, незважаючи ні на що, достатньо стабільний, щоб та сама компетентність була визнана в більш-менш широкому класі ситуацій. Однак ця відносна стабільність не повинна змусити нас забувати про важливість двох адаптивних способів компетентності, які, крім того, надають їй динаміку. З одного боку, це проактивні нормативні акти, спрямовані на пристосування його до специфіки ситуацій і завдань, для виконання яких він мобілізований.

Багато авторів включають оцінку діяльності в саме визначення компетентності, яке вони пропонують. Так, наприклад, Де Ландшир [8] визначає компетентність як: «здатність належно виконувати завдання». Зі свого боку, Мішель і Ледрю [12, с. 235] описують це як «здатність ефективно вирішувати проблеми у визначеній сфері». Згідно з Ж. Беккерсом [11, стор. 57], компетентність визначається як: «здатність суб'єкта комплексно мобілізувати внутрішні (знання, ноу-хау та ставлення) і зовнішні ресурси для ефективного вирішення цілого ряду складних для нього завдань». Для Р. Роу [102, с. 195] «компетентність - це навчені вміння адекватно виконувати завдання, обов'язок чи роль».

В науці конституційного права розкривається як сукупність владних повноважень. Дискусія про компетенцію розгляду конституційного

провадження стає все більш актуальною, враховуючи, що на національному рівні продовжують пропонуватись різні законопроекти для регулювання цього процесу. Говорячи про компетенцію, слід підкреслити, що це сукупність повноважень та обов'язків, наданих і покладених на суб'єкта для того, щоб він міг виконувати свою функцію [43].

За тривалий час існування Конституційного Суду України діяльності цієї поважної інституції викликали чимало нарікань з боку влади і суспільства, багато у чому пов'язані з недосконалістю законодавства, яким урегульовано його діяльність. Тож зміни в організації роботи Конституційного Суду України є сьогодні надзвичайно актуальними, на них з надією чекають фахівці, політики і громадськість.

В теорії процесуального права щодо поняття «процесуальна компетенція» існує термінологічна неузгодженість. Так, змішування поняття «процесуальна компетенція», «процесуальні права та обов'язки», «процесуальне положення», які мають різне змістовне навантаження, точаться дискусії щодо складу поняття «процесуальний статус», що ускладнює застосування даної категорії.

Феномен процесуальної компетенції потребує дослідження та вирішення не теоретичних, але й практичних питань. Особливої уваги набуває науковий підхід, який передбачає поглиблене вивчення проблем у сфері діяльності Конституційного Суду України, враховуючи те, що компетенція Конституційного Суду України реалізується у процесуальній формі.

Через недосконалість законодавства склалася різна судова практика застосування положень про процесуальну компетенцію суб'єктів розгляду справи Конституційного Суду України. Зокрема, наявні численні випадки відмов відкриття конституційного провадження у конституційному судочинстві.

29 березня 2018 р. Конституційний Суд України на виконання змін до Закону України «Про Конституційний Суд України» на спеціальному пленарному засіданні сформував сенати Суду і утворив колегії, а також затвердив їх персональний склад. Необхідно відзначити, що до ухвалення змін Конституційний Суд України не мав сенатів і здійснював свою діяльність за

процедурою пленарних засідань та засідань, на яких розглядалися всі питання, які потребували вирішення Конституційним Судом України, крім тих, що вирішуються на його пленарних засіданнях. Він був повноважний розглядати справи по суті на своїх пленарних засіданнях за наявності не менш як дванадцяти суддів Конституційного Суду України. Необхідно також відзначити такі окремі особливості організаційної структури конституційних судів як інститут запасного судді, який існує в Австрії, Швейцарії та наявність суддів-асистентів – помічників у здійсненні конституційного правосуддя. Не можемо не відзначити варту для наслідування в Україні практику Швеції залучення відставного судді за певних обставин бути суддею *ad hoc*.

Відповідно до ст.147 Конституції України «Конституційний Суд України вирішує питання про відповідність Конституції України законів України та у передбачених цією Конституцією випадках інших актів, здійснює офіційне тлумачення Конституції України, а також інші повноваження відповідно до цієї Конституції» [135].

Ст. 1 Закону України «Про Конституційний Суд України» визначає, що «Конституційний Суд України є органом конституційної юрисдикції, який забезпечує верховенство, вирішує питання про відповідність Конституції України законів України та у передбачених Конституцією України випадках інших актів, здійснює офіційне тлумачення Конституції України, а також інші повноваження відповідно до Конституції України» [134].

Сукупність норм, що регулюють розподіл процесуальних повноважень щодо контролю за конституційністю, виявляє принципову компетенцію органічного законодавця у встановленні процедури та підпорядковану регуляторну владу конституційного суду [129].

Луїс Фаворе підтвердив, що конституційне процесуальне право є гнучким законом, «у тому сенсі, що його застосування значною мірою залежить від тлумачення, даного йому самим конституційним суддею. Конституційний суддя може сам оцінювати та коригувати, якщо це необхідно, значення та обсяг законодавчих текстів, що регулюють його діяльність [72]. Метою цієї частини є

спростування ідеї, згідно з якою Конституційна рада мала б повну свободу в організації своєї процедури, що надало б їй компетенцію організовувати участь груп інтересів у формах, які він бажає [27]. Розподіл процесуальної компетенції здійснюється таким чином, що стаття 63 Конституції Франції надає принципову компетенцію органічному законодавцеві розробляти процедуру контролю за конституційністю. На цій підставі органічний законодавець прописав форми регулювання процедури, які апріорі виступають проти звичного режиму втручання у контроль за конституційністю.

Доктрина процесуальної компетенції Конституційного Суду України є недостатньо обґрунтованою в юридичній науці. В німецькій юридичній науковій літературі немає чіткої відмінності між поняттями «завдання», «повноваження», «компетенція». Так, в Основному законі Німеччини використовуються різні поняття, зокрема, «рамкові приписи», «компетенція», «суверенні права».

Конституційний Суд України має виключну (екстраординарну компетенцію) здійснювати конституційний контроль за актами органів державної влади загально-нормативного та в окремих випадках індивідуального характеру. Конституційне судочинство фокусується на змістовному розумінні Конституції і відповідності їй законів, які не можуть розглядатися іншими судами як об'єкт конституційно-правового спору, що впливає на висновки та оцінки конституційної відповідальності як власне суддів Конституційного Суду, так і державних органів та їх посадових осіб щодо визнання раніше прийнятих ними актів неконституційними. В цьому напрямку реалізації компетенції конституційного правосуддя досягається його мета – забезпечення верховенства права та верховенства Конституції України.

«Компетенція - це обсяг юрисдикції, здійснення якої приписується кожному органу чи групі органів» [32]. Конкретизуючи повноваження юрисдикційних органів, у межах яких вони можуть здійснювати юрисдикцію, закон визначає їх компетенцію. Суддя вважається компетентним, якщо в межах своїх

повноважень він має юрисдикційні повноваження щодо певної справи. Таким чином, компетенція обмежує юрисдикцію, вона є розмежуванням юрисдикції.

Головною ознакою конституційного правосуддя є компетенція конституційного суду, яка дозволяє оцінювати акти органів публічної влади з позиції конституційного права, а виявляючи властивості цих актів, приймати рішення а priori (безумовно) або в порядку posteriori (з'ясування основного значення права).

При з'ясуванні поняття процесуальної компетенції Конституційного Суду України як органу конституційного контролю слід звернутися до того, що в основі конституціоналізму та його формалізованого вираження лежить ідея установчої влади. В сучасних умовах це відбувається за допомогою прийняття та внесення змін до конституції. Творець установчої влади Е.-Ж. Сієс вважав, що нація або народ як суб'єкт установчої влади має абсолютну владу та в її реалізації вона нічим не обмежена. Саме народ при здійсненні своєї установчої влади нічим не обмежений і не потребує жодного права, щоб утворитись, він створюється в силу природного права. Воля нації або народу законна завдяки існуванню, оскільки сама є джерелом влади.

Згодом, 139 років поспіль, базуючись на ідеї Е.-Ж.Сієса про різницю між *pouvoir constituant* – установчою владою та *pouvoir constitué* – встановленою (конституційною) владою, К.Шмітт вкаже на необхідність проведення ще одної різниці – між установчою владою та владою, уповноваженою та врегульованою конституційним правом, що володіє повноваженнями на зміну конституційних положень. Як будь-яка установча влада, внести зміни до конституції є конституційно врегульованою компетенцією. Отже, неможливо прирівнювати *pouvoir constituant* та конституційно врегульованого повноваження по зміні конституційних приписів. Якщо процедура внесення конституційних змін регулюється конституційно, це означає наявність компетенції. Повноваження парламенту по прийняттю законів по внесенню змін та доповнень в конституцію на основі закріпленого в конституції процесу, який є законодавчою компетенцією, не встановлює для законодавчого органу

компетенцію змінювати конституційні положення про тип та форму політичного устрою, тобто основу цієї компетенції. Отже, К. Шмітт розрізняв установчу владу та конституційно врегульованими повноваженнями по внесенню змін в конституційні положення. Відповідно, внесення змін до конституції має свої межі, пов'язані з неможливістю перегляду загальних засад конституційного ладу.

Слід відзначити, що компетенці по внесенню конституційних змін не є звичайною компетенцією, яка врегульована та обмежена набором функцій.

Конституційно-правова модель процесуальної компетенції Конституційного Суду України передбачає забезпечення верховенства Конституції України. При цьому Конституційним Судом України повинні бути враховані правила зміни конституції, тобто умови та винятки реалізації повноважень по внесенню змін та доповнень до конституції. На нашу думку, контроль за конституційністю законопроектів про внесення змін до Конституції є одним із основних завдань Конституційного Суду України. Загальновідомо, що законопроекти по внесенню змін до Конституції України розглядаються парламентом на підставі висновку Конституційного Суду України щодо його відповідності вимогам 157 та 158 Конституції України. Для рішення Конституційного Суду України про невідповідність змін цим статтям важливі внутрішні та зовнішні підстави, зокрема: змінами передбачено скасування чи обмеження прав і свобод людини і громадянина, спрямовані на ліквідацію незалежності чи на порушення територіальної цілісності України (внутрішні підстави), наявність умов воєнного чи надзвичайного стану, наявність фактів розгляду того ж самого законопроекту протягом попереднього року, попередньої зміни відповідного положення Конституції України Верховною Радою того ж. скликання.

Формальні зміни конституції пов'язані з встановленням формальної процедури та часових обмежень на внесення змін до конституції. Зокрема, ці зміни можуть стосуватися: процедурних вимог, що стосуються змін до конституції, пов'язаних з колом суб'єктів конституційної ініціатива, вибогою більшості для прийняття рішення, стадійністю проходження проекту змін,

необхідністю ратифікації на референдумі; оставин перегляду, пов'язаних з неможливістю перегляду конституції в екстраординарних випадках воєнного чи надзвичайного стану тощо; допустимої періодичності змін до конституції, пов'язаної із встановленням множинного (як правило, подвійного) вотуму, коли для прийняття рішення потрібно декілька голосувань в парламенті з певним часовим інтервалом, встановлення часових обмежень на повторне внесення змін до конституції.

Матеріальні зміни конституції є одним із засобів жорсткості конституції та пов'язані із змістом змін. Вони передбачають визнання окремих положень чи принципів такими, які не підлягають змінам в ускладненій процедурі.

Встановлення матеріальних меж змін конституції – незмінних конституційних положень чи принципів є не досить поширеним явищем. тому не можуть розглядатись в якості обов'язкового елементу конституціоналізму, по якому існує згода більшості країн в порівняльному конституційному праві.

Метою встановлення формальних та матеріальних меж змін до конституції, що перевіряє конституційний суд, є необхідність захисту конституції від змін, які здатні деформувати її загальні засади, ідентичність, тобто від змін, які суперечать фундаментальним конституційним принципам, цінностям та нормам.

Матеріальні межі змін до конституції формуються в конституції, і можуть впливати з так званої «клаузули провічності» як формулюється в Основному Законі Німеччини, тобто нормі, яка визначає незмінні конституційні положення чи принципи. В основі матеріальних змін до конституції лежить ідея конституційної ідентичності, заснована на тому, що конституція перестане бути такою ж самою, як її створила установча влада, якщо виключити чи змінити ту чи іншу конституційну засаду конституційного ладу чи положення, що лежить в її основі.

Конституційний Суд України при реалізації компетенції по наданню висновку щодо відповідності законопроекту ст. ст. 157, 158 Конституції України визначає формальні та матеріальні межі змін. Так, матеріальні зміни визначені конституцією, однак вони також можуть виводитись з її змісту

шляхом тлумачення. Тому матеріальні зміни є експліцитними – прямо закріпленими в конституції та імпліцитними, які не мають прямого закріплення в конституції, але з'ясовуються шляхом тлумачення.

Слід звернути увагу та те, що в порівняльному конституційному праві до матеріальних меж конституції, а саме незмінних конституційних положень існує декілька підходів.

Перший передбачає, що незмінні конституційні принципи чи положення передбачаються конституцією. Даний підхід характерний для України, Молдови, Казахстану, Азербайджану та містить застереження щодо незмінності загальних засад конституційного ладу.

Другий підхід передбачає, що незмінні конституційні принципи та положення не передбачаються конституцією, але вони виводяться або з'ясовуються конституційним судом.

Третій підхід передбачає, що незмінні конституційні положення чи принципи не передбачаються конституцією і не формулюються конституційним судом. Конституція не містить застереження про незмінність, і тому орган конституційного контролю відмовляється визначати шляхом тлумачення конституції певні конституційні положення чи принципи в якості незмінних та по суті меж перегляду Основного закону. Так, Конституційний Суд Грузії не визначав матеріальні межі змін конституції – положення та принципи, які є незмінними.

Виходячи з вищевикладеного та з точки зору юридичної техніки, слід виділити декілька підходів до формулювання матеріальних меж внесення змін та доповнень до конституції: перший підхід – як заборона вносити зміни в конституційні положення; другий – як заборона змін конституційних принципів; третій поєднує два попередніх. Окрім цього, слід вказати на четвертий підхід, коли незмінні принципи та положення не формулюються. У цьому випадку можливі два варіанти: з одного боку, такий підхід означає відсутність меж внесення змін та доповнень до конституції та відповідно неможливості здійснення конституційного контролю за їх дотриманням; з іншого боку, такий

підхід за одномасного існування повноважень конституційного контролю конституційного суду за змінами до конституції, може тлумачитися як можливість здійснення конституційного контролю змін на предмет відповідності конституції вцілому, в тому числі за змістом.

Слід зазначити, що конституційні суди при реалізації повноважень по конституційному контролю враховують відмінність між незмінними конституційними положеннями та принципами заснована на різниці між правилами та принципами.

Незмінні конституційні положення чи правила – це цілі конституційні норми чи інші структурні конституційні одиниці (статті, розділи тощо), в які заборонено вносити будь-які зміни – скасовувати, виключати, доповнювати, переформулювати тощо. Такі зміни є неконституційними.

Незмінні конституційні принципи це певні загальні засади, основні ідеї, які лежать в основі конституції, яким не повинні суперечити будь-які зміни до конституції.

Серед незмінних конституційних принципів в конституціях визначаються принципи, що стовуються форми держави, в тому числі принципи демократчної, правової, соціальної держави, принципи народного суверенітету, теріальної цілісності, конституційного статусу особи, зорема гідності, рівності тощо.

В Україні існує підхід, відповідно до якого передбачаються незмінні конституційні принципи, тобто існує заборона зміни загальних засад конституційного ладу, зокреманезмінні конституційні принципи визначені частиною 1 статті 157, а саме: якщо зміни передбачають скасування чи обмеження прав і свобод людини і громадянина або якщо вони спрямовані на ліквідацію незалежності чи територіальної цілісності України. Окрім цього, виходячи із системної єдності Конституції, Конституційний Суд України оцінює законопроект про внесенню змін до Конституції України також і з позиції узгодженості його норм з іншими конституційними положеннями, визначає незрозілість тадефектність формулювань.

Про процесуальні повноваження по конституційному контролю за змінами до конституції слід говорити в вузькому (*stricto sensu*) та широкому значенні (*sensu lato*).

У вузькому значенні конституційний контроль за змінами до конституції означає перевірку внесених змін, або змін, які планують внести на предмет дотримання формальних та матеріальних змін до конституції. При цьому саме внесення змін конституції є винятком, доповненням чи новою редакцією певного положення конституції. Тобто конституційний суд перевіряє проєкт внесення змін до конституції на предмет відповідності конституції формальним та матеріальним межам змін до конституції.

На нашу думку, особливість конституційної процедури по внесенню змін до Конституції України полягає у встановленні часового проміжку між попереднім схваленням парламентом законопроекту про внесення змін до Конституції України більшістю від конституційного складу Верховної Ради України та його остаточним розглядом та голосуванням за прийняття закону по внесенні змін в Конституцію України на наступній черговій сесії Верховної Ради України не менш двома третинами від її конституційного складу.

В широкому значенні процесуальна компетенція конституційного суду за внесенням змін та доповнень в конституцію охоплює також повноваження конституційного суду, які не є повноваженнями по контролю за змінами до конституції, але пов'язані з процедурою змін до конституції, але безпосередньо не зачіпають оцінку цих змін. Такі повноваження конституційного суду пов'язані з контролем за призначенням, проведенням, визначенням результатів референдуму про призначення змін до конституції. Саме такі повноваження органу конституційного контролю існують в Україні, Литві, Молдові.

Венеційська комісія «За демократію через право» зазначала, що в європейській конституційній традиції більшість конституцій місять незмінні положення та принципи, а в тих, яких вони існують, такі положення не підлягають судовому захисту. Але існують конституції, в яких застосовується механізм судового захисту. В конституціях, які місять незмінні положення та

принципи, вказується чи вони можуть бути предметом судового контролю та за яких умов.

Отже, межі змін конституції, коли не існує механізму їх конституційного судового захисту, сприймаються як політичні гасла та декларації. Коли ж існує особливий механізм конституційного судового захисту, межі змін до конституції є обмеженням для законодавця та мають можливі наслідки визнання даних змін такими, що не відповідають конституції. Конституційний Суд України має повноваження по попередньому конституційному контролю за внесенням змін та доповнень до Конституції України, однак виходячи з аналізу практики суду він має повноваження по наступному контролю за змінами до конституції.

У доктрині конституційної компетенції спостерігається можливість в конституційному судочинстві визначати, що вимагає або забороняє Конституція стосовно законодавчого регулювання в певній галузі права. Якщо у висновках Конституційного Суду розкривається зміст норм у конституційному розумінні, відбувається конституціоналізація конкретних галузей права, що можна простежити за рішеннями Конституційного Суду, зокрема, стосовно податкового права (Рішення від 5 квітня 2001 року № 3-рп/2001 у справі про податки; Рішення від 24 березня 2005 року № 2-рп/2005 у справі про податкову заставу та інші) [143]. Отже, доктрина безпосередньо впливає на судову практику.

Доктрина «широкої компетенції конституційного правосуддя» у випадках застосування верховенства права, маючи ознаки новелістичної теорії, не завжди є джерелом судової практики і тільки за певних обставин може співвідноситись як форма й зміст. Існували випадки, коли Конституційний Суд ухвалював рішення, але при цьому спостерігалось привласнення повноважень парламенту, Верховного Суду та інших конституційних органів. Так, у Рішенні від 21 червня 2011 року № 7-рп/2011 у справі про повноваження державних органів у сфері судоустрою Конституційний Суд здійснив так звану активістську компетенцію, змінюючи традиційне уявлення про статус судді з позицій

конституційного права. Юридична позиція Конституційного Суду України є такою: «... наділення суддів повноваженнями відповідно до рішень глави держави і єдиного законодавчого органу – Верховної Ради України дають підстави вважати, що всі професійні судді для здійснення своїх повноважень отримують загальнодержавний статус. Усі попередні висновки із зазначеного питання також приймаються Вищою кваліфікаційною комісією суддів України та Вищою радою юстиції, оскільки не існує будь-яких обмежень щодо статусу професійних суддів, зумовлених адміністративно-територіальним устроєм України» [142]. Характеристикою статусу професійного судді є принципи, які мають конституційно-правову визначеність, що ставить під сумнів запровадження такого поняття, як загальнодержавний. Це питання дістало однозначне праворозуміння в юридичній літературі [131]. В даному випадку Конституційним Судом України було дане розширене конституційне тлумачення конституційно-правового статусу судді.

Виходячи з норм статті 50 Закону України «Про Конституційний Суд України» [134] конституційна компетенція Суду має обмежуватися предметом конституційного подання, конституційного звернення та конституційної скарги.

У контексті рефлексії, спільної для колективної роботи Конституційного Суду України слід визначити, чи можна цю розширену юрисдикцію визначити як «цілісну» систему конституційного правосуддя. Відповідь на це питання, однак, вимагає визначення того, що ми розуміємо під «цілісною системою». З виключно юридичної точки зору можна стверджувати, що «інтегральна» конституційна юрисдикція – це така юрисдикція, яка здатна уособлювати всю діяльність органів державної влади, головною метою якої є забезпечення конституційності такої діяльності та, відповідно, збереження фундаментальних політичних рішень, прийнятих установчою владою, не забуваючи про захист прав особи та груп (меншин), до яких вона інтегрована. Так, наприклад, в Іспанії розділом X Конституції 1978 р. передбачена «концентрована» конституційну юрисдикцію з особливо широкими повноваженнями. Величезні повноваження Суду можна структурувати навколо трьох засад, що

визначаються роллю, яку відіграє конституційний суддя в контексті контролю над повноваженнями, які йому передані.

1. Перша засада, за обсягом діяльності та ресурсів (як людських, так і технічних), які використовуються для виконання завдання, полягає в забезпеченні основних прав шляхом прямого звернення, яке також називається зверненням за захистом або індивідуальним зверненням за процедурою ампаро, прямого оскарження до конституційного суду адміністративних, юрисдикційних або парламентських рішень, які не мають сили закону та гарантування їхніх конституційних прав і свобод. Ампаро не можна розглядати лише як механізм конституційного контролю судових рішень, а як механізм необхідної співпраці. Не слід забувати, що стаття 53 Конституції Іспанії покладає на суддів і суди гарантування конституційних прав і свобод особи. Звернення до Конституційного Суду через процедуру ампаро відповідає абсолютному принципу субсидіарності, тобто спочатку потрібно звернутися до звичайного суду з проханням про захист основних прав, а в разі невдачі – до Конституційного Суду. Тому зв'язок та координація між «ординарною юрисдикцією» та конституційною юрисдикцією у сфері захисту прав особи є пріоритетною та основоположною, навіть якщо ампаро інколи сприймається як механізм контролю за судовою діяльністю.

2. Друга засада визначає Конституційний Суд як арбітра конфліктів між владами. Таким чином, Конституція прямо вимагає від Суду врегулювати конфлікти компетенції між державою та автономними співтовариствами та конфлікти компетенції між цими різними утвореннями, а також передбачає, що органічний закон може розвивати інші функції на користь конституційного правосуддя. Ця можливість призвела до розширення повноважень Трибуналу як арбітра в конфліктах, і тому закон тепер передбачає, що пленарна асамблея може розглядати: апеляції, подані проти податкових норм; конфлікти на захист місцевої автономії; конфлікти на захист автономії історичних територій автономного співтовариства Країни Басків; конфлікти між конституційними

органами держави, які протиставляють уряд Конгресу депутатів, Сенату чи Генеральній судовій раді, або цими конституційними органами між собою.

3. По-третє, Суд бере на себе контроль над законодавчою владою шляхом контролю за конституційністю законів, законодавчих положень або актів, які мають силу закону і підтверджує, завдяки процедури визнання неконституційності, примат Конституції над законом у широкому розумінні. Цей контроль здійснюється за допомогою трьох різних процедур: 1) попередній конституційний контроль. Ми говоримо про абстрактний контроль до затвердження норми, зарезервованої для експертизи міжнародних, а також остаточного тексту проекту Статуту автономії або запропонованої реформи Статут після схвалення «Генеральними Кортесами»; 2) звернення щодо неконституційності, яке є процедурою абстрактного контролю над уже оприлюдненими нормами – *отже*, а *posteriori* – належить парламентській меншості (50 депутатів або 50 сенаторів), законодавчій чи виконавчій владі країни, автономним утворенням (автономні збори або автономні виконавчі колегіальні органи), «Народному захиснику» і президенту державного уряду; 3) питання неконституційності, апостеріорний контроль, пов'язаний з існуванням юридичної процедури, у якій повинен застосовуватися закон, що підлягає контролю. Контроль називається конкретним тому, що він здійснюється конституційною юрисдикцією з конкретного спору, який вирішує звичайний суддя, і, *отже*, він протиставляється так званому абстрактному контролю, який здійснюється без конкретної справи.

Отже, Конституційний Суд Іспанії при реалізації своєї юрисдикції використовує всю Конституцію або навіть блок конституційності як параметр контролю. Слід визнати, що в Іспанії процедура ампаро сприяє «гармонійним відносинам між звичайним суддею та конституційним суддею з точки зору гарантування конституційного примату. У випадку якщо Конституційний Суд визнає апеляцію обґрунтованою і задовольнить ампаро, він скасує рішення звичайного судді, який не забезпечив цей захист. Таким чином, апеляція *amparo* ставить звичайного суддю в чітке положення ієрархічного підпорядкування по

відношенню до Конституційного Суду. З 2007 року прийнятність апеляції ампаро стала вирішуватися секцією Суду (трьома магістратами), якщо зміст апеляції виправдовує рішення по суті Конституційним Судом через її особливу конституційну важливість. Як підсумок слід вказати, що вся система іспанської конституційної юстиції, принаймні в теоретичному плані, передбачає конкуренцію логіки всіх процедур і всіх механізмів забезпечення верховенства Конституції. Часткове перенесення процесів з однієї системи в іншу або конкретних процедурних елементів, на мій погляд, не гарантує передачі такого характеру повноти моделі, яку хочеться отримати, якщо логіка кожного з процесів в системі, яка запозичує цю модель не є збіжною.

Крім того, існує ще один визначальний фактор при оцінці складності моделей та їх повноти, що впливає з еволюції та практики процедур конституційного контролю або конституційного контролю органів державної влади, і який можна назвати «цілісною системою в контексті». Отже, широка модель гарантування верховенства конституції передбачає контроль за всіма діями публічної влади.

В Україні в контексті приведення конституційного законодавства до права Європейського Союзу, зокрема щодо конституційних процедур Конституційного Суду України, слід врахувати позитивні практики європейських країн, що забезпечить ефективність розгляду справ Конституційним Судом України та підвищить судових захист прав особи.

Так, відповідно до ч. 5 ст. 6 проєкту Закону № 4533 «Про конституційну процедуру» Конституційний Суд не може виходити за межі предмета конституційного провадження та визнавати неконституційними акти (їх окремі положення), питання щодо відповідності Конституції України, які не було поставлено в конституційному поданні, зверненні, скарзі в порядку, передбаченому цим Законом. На наш погляд, якщо в процесі розгляду справи за конституційним поданням, зверненням, скаргою виявлено невідповідність Конституції України інших актів (їхніх окремих положень), крім тих, щодо яких відкрито провадження у справі і які впливають на ухвалення рішення чи

надання висновку у справі, то Конституційний Суд України повинен мати право визнавати такі акти (їх окремі приписи) неконституційними. Це сприятиме ефективному захисту прав людини та їхньому відновленню.

Абзацом 2 частини 12 статті 39 законопроекту № 4533 «Про конституційну процедуру» передбачено фактично подвійну процедуру ухвалення рішення Конституційним Судом про неконституційність закону (його окремих положень) у справах за конституційними скаргами. Так, Сенат Суду буде зобов'язаний звертатися до Великої палати Конституційного Суду про підтвердження проекту свого рішення щодо неконституційності закону (його окремих положень). Запропоноване регулювання знівелює роль Сенату як органу Конституційного Суду, оскільки його повноваження зводяться до підтвердження конституційності оспорюваного в конституційній скарзі закону (його окремих положень). У цьому аспекті Венеційська Комісія (п. 55, 85 Висновку від 22 березня 2021 року № 1024/2021) [127] слушно зазначила, що з метою процесуальної економії варто окреслювати окремі випадки підтвердження Великою палатою Конституційного Суду рішень Сенату про неконституційність закону (його окремих приписів), а не визначати цю процедуру обов'язковою щодо всіх рішень Сенату про неконституційність закону (його окремих положень).

Ефективне конституційне судочинство, яке забезпечить справедливий розгляд справ Конституційним Судом України, ухвалення ним обґрунтованих рішень і висновків, визначено основним результатом реалізації Стратегії розвитку системи правосуддя та конституційного судочинства на 2021–2023 роки, затвердженої Указом Президента України від 11 червня 2021 року № 231/2021 [139]. На думку глави держави, ключовими завданнями щодо розвитку конституційного судочинства є визначення основних проблем інституційного функціонування Конституційного Суду України, проблемних питань конституційно-правової регламентації статусу суддів Конституційного Суду України, організаційних засад їхньої діяльності та взаємодії з інститутами суспільства, напрямів удосконалення нормативної основи діяльності

Конституційного Суду України та першочергових заходів з розвитку конституційного судочинства; підвищення ефективності й обґрунтованості прийняття рішень і висновків Конституційним Судом України, зміцнення довіри суспільства до його діяльності. З метою запровадження системного підходу до розвитку конституційного судочинства в Україні у вказаній Стратегії визначено необхідним забезпечення удосконалення конституційно-правового регулювання організації діяльності Конституційного Суду України та конституційного провадження, зокрема щодо порядку та підстав відкриття конституційного провадження в справі, його форм, прав й обов'язків учасників, а також повноти розгляду справ і дотримання строків.

Як справедливо зазначає С. Шевчук: «Роль судді за умов режиму конституційної демократії полягає в діяльності не лише відповідно до формальних, попередньо встановлених положень нормативно-правових актів, а й у застосуванні цих актів у контексті правової системи, включаючи її фундаментальні принципи та цінності» [152].

Розкриваючи сутність процесуальної компетенції Конституційного Суду України, слід визначити поняття «компетентності». Компетентність – це не що інше, як обмеження влади. Уявіть собі, якби всі судді могли розглядати всі види справ і в будь-якій точці країни. Судді та сторони були б втрачені, а правосуддя втратило б свою надійність.

Отже, компетенція – це здійснення влади організовано судити, і ця організація завжди має бути закріплена правовою нормою. Іншого способу розмежувати правила компетенції не існує.

Словник Вебстера [122] визначає компетенцію англійською мовою як: «якість або стан функціонально адекватного або володіння достатніми знаннями, судженнями, навичками чи силою для виконання даного завдання». Це визначення, досить загальне, згадує два основні моменти, пов'язані з компетентністю: знання та завдання. Словник португальської мови Aurélio наголошує у своєму визначенні на подібних аспектах: здатність

розв'язувати будь-яку тему, здібності, придатність і вводить інше: правоздатність розглядати претензії.

У 1973 році Д. Макклелланд опублікував статтю «Тестування компетенції, а не інтелекту» [84], яка певним чином почала дискусію про компетентність серед психологів та адміністраторів у Сполучених Штатах. Компетентність, на думку цього автора, є основною характеристикою людини, яка причинно пов'язана з вищою продуктивністю при виконанні завдання або в певній ситуації. Він розрізняв компетентність від здібностей : природного таланту людини, який можна вдосконалити, від навичок , демонстрації певного таланту на практиці та знань : що потрібно знати людям для виконання завдання.

Протягом 1980-х років Річард Бояціс, переглядаючи дані досліджень управлінських компетенцій, визначив набір характеристик і рис, які, на його думку, визначають високу продуктивність. Роботи цих авторів значно позначили американську літературу на тему компетентності [109].

Французька дискусія про компетенцію зародилася в 1970-х роках, саме з поставленого під сумнів поняття кваліфікації та процесу професійної підготовки, переважно технічної. Не задоволені невідповідністю, яка спостерігалася між потребами світу праці (переважно промисловості), вони прагнули наблизити викладання до реальних потреб компаній, які прагнули підвищити підготовку працівників та їх шанси працевлаштуватися. Метою було встановити зв'язок між навичками та знаннями - вмінням діяти - в рамках диплома та роботи. З освітньої сфери поняття компетенції перейшло в інші сфери, наприклад, у сферу трудових відносин, щоб оцінити кваліфікацію, необхідну для роботи, таким чином створивши перелік компетенцій: *bilan de compétences*.

П. Заріфіян визначає «компетентність як практичний інтелект для ситуацій, які базуються на набутих знаннях і трансформують їх з більшою силою, чим більше складність ситуацій зростає» [125].

Компетенція – покладений на суб'єкта обсяг повноважень його відання, а процесуальна компетенція Конституційного Суду України – це покладений

Конституцією України, Законом України «Про Конституційний Суду України» та Регламентом Конституційного Суду України на Суд обсяг публічних повноважень для вирішення конституційно-правових спорів. До процесуальної компетенції Конституційного Суду України слід відносити такі елементи, як мету, встановлену конституційним законодавством; предмети відання; повноваження Конституційного Суду України та відповідна процесуальна форма, в межах якої реалізується компетенція.

Верховенство конституційної норми над іншими правовими нормами, природно, вимагає перегляду останніх першими [65]. Перевірка конституційності законів та інших актів дає змогу перевірити їх відповідність ієрархічно вищим конституційним нормам. Так, ієрархія норм – це синтетичне бачення права, розроблене Гансом Кельзенем. Це поняття лежить в основі визначення верховенства права. Це ієрархічний погляд на правові норми. Ця ієрархія має сенс лише в тому випадку, якщо її дотримання контролюється суддею. За словами цього автора, конституція знаходиться на вершині піраміди. Таким чином, існує два види контролю за цими правовими стандартами: контроль шляхом дії та контроль за винятком.

Конституційний Суд розглядає справи щодо тлумачення Конституції України. Навіщо тлумачити Конституцію? Конституція містить не лише жорсткі та формальні процесуальні норми, а й принципи, на підставі яких особи мають певні права. На відміну від правил, ці принципи не можна застосовувати буквально, але їх необхідно тлумачити, оскільки вони мають однаковий ієрархічний ранг, сучасні один одному та мають однакову юридичну сферу. Тому вони повинні бути зважені або збалансовані [97].

Також слід розкрити компетенцію конституційних судів щодо з приводу неконституційності законів. Цікавою є повноваження Конституційного Суду Іспанії щодо переглядути «обов'язкової» судової практики Верховного Суду, оскільки ця доктрина «є частиною» самого закону. В Іспанії час недовіри між конституційним правосуддям і звичайним правосуддям минув, ми спостерігаємо період неявного делегування повноважень. Мова йде про

формування цілісної системи конституційної юстиції. Чи можливо врахування такої практики в Україні? На нашу думку, необхідно добре подумати, перш ніж проводити реформу, оскільки урок, який можна винести з досвіду Іспанії, полягає в тому, що нормативна «цілісність» моделі може йти рука об руку з неефективністю її частини і, як наслідок, призвести до відсутності справжньої «повноти» конституційного контролю.

Реалізація статусу Конституційного Суду передбачає його самообмеження, коли при висновках щодо неконституційності окремої частини нормативно-правового акту інші його положення залишаються чинними. В інших випадках Конституційний Суд виходить із презумпції конституційності закону та його норм. При цьому всі питання політичної діяльності Верховної Ради України, Президента України, Кабінету Міністрів України, внутрішньо організаційна діяльність політичних партій не підпадають під конституційну юрисдикцію.

1.2. Класифікація процесуальної компетенції конституційних судів та її вплив на правову систему

Загальноприйнятим є те, що спосіб впливу конституційних судів на правову систему залежить, насамперед, від обсягу повноважень судів. Вплив конституційних судів також залежить від наслідків їхніх рішень про визнання закону неконституційним та їх фактичної позиції щодо інших державних органів. Обсяг повноважень, наданих конституційним судам, значно відрізняється. Навіть серед «кельзенівських» конституційних судів у Європі існують значні відмінності щодо повноважень, наданих таким судам. Сфера повноважень може бути дуже широкою, як у випадку з Федеральним конституційним судом Німеччини, який став зразком для подібних установ, запроваджених в інших країнах. Повноваження також можуть бути визначені вузько, як у випадку з Конституційною радою Франції.

Основною компетенцією конституційного суду є повноваження щодо перевірки конституційності законів та інших актів органів державної влади, що

включає можливість визнавати закони неконституційними. Це повноваження зазвичай називають «конституційним контролем». Повноваження конституційного контролю розглядаються як необхідний елемент для визнання судового органу конституційного захисту конституційним судом [46]. Це вважається його «парадигмальним повноваженням» [50] і «основним завданням». Конституційний контроль може здійснюватися в різних формах, через різні процедури та на вимогу різних суб'єктів. Особливим різновидом конституційного контролю є абстрактний контроль законів, який є типовою формою централізованої моделі конституційного судочинства. Нормативно-правовий акт може підлягати абстрактній перевірці незалежно від того, чи підлягав він застосуванню в конкретному випадку. Абстрактний контроль може мати форму попереднього або фактичного контролю. Перший дає змогу перевірити сумісність законів до промульгації. Попередній перегляд зазвичай ініціюється на вимогу вузько визначеної групи органів державної влади (наприклад, президента, кабінету міністрів, спікера парламентської палати або групи парламентарів). Він відбувається під час складного законотворчого процесу та ефективно залучає до цього процесу конституційний суд, даючи йому змогу висловити свою думку щодо конституційності закону, що створюється. На цьому етапі конституційно оскаржуваний закон ще не застосований на практиці, тому деякі його недоліки, можливо, ще не виявлені. Відповідно, відповідний конституційний суд повинен проявляти більшу стриманість у своєму попередньому перегляді. З іншого боку, попередній контролі перешкоджає набранню чинності всім правовим актом (або будь-яким із його положень), який визнано неконституційним. Таким чином, такий тип перегляду має далекосяжний вплив на законодавчий процес і може навіть заблокувати його.

Абстрактний контроль частіше здійснюється за фактом, вже після того, як даний акт починає створювати юридичні наслідки. Змістовий обсяг перевірки за фактом є набагато ширшим і виходить за межі актів первинного законодавства. Зазвичай значно більша група суб'єктів може ініціювати

провадження в конституційному суді після того, як певний акт набере чинності. Це можуть бути опозиційні парламентарі, якщо вони мають достатню більшість, представники виконавчої влади, а також судової влади, іноді посадовці органів місцевого самоврядування, а також генеральний прокурор (генеральний прокурор), омбудсмен, державні аудитори, профспілки та релігійні організації. асоціації. Визнавши даний акт неконституційним, конституційний суд здатний позбавити акт юридичної сили, фактично виключивши його з правової системи. Зазвичай це крайня міра. При цьому суд виконує роль «негативного законодавця». Іноді суду достатньо висловити свою точку зору щодо того, як положення слід розуміти, щоб воно залишалось конституційним. У такому разі суд не скасовує це положення, а вказує його конституційно прийнятне тлумачення. Однак слід зазначити, що в цьому відношенні суд зазвичай зв'язаний межами звернення, сформульованого заявником.

Конкретний контроль є іншим видом конституційного контролю. Конкретний перегляд проводиться в конкретному випадку, в якому виникла проблема конституційної сумісності. Конкретний перегляд може бути ініційований звичайними судами в ході судового процесу або шляхом конституційної скарги. Суд розпочинає конкретний розгляд шляхом направлення до конституційного суду питання з питань права (попереднє звернення [29]) у разі виникнення сумнівів щодо конституційності правової норми, яка підлягає застосуванню у даній справі. Тоді судове провадження призупиняється, доки конституційний суд не винесе рішення про (не)конституційність оскаржуваного акту. Щоб успішно передати питання права до конституційного суду, суд, який направляє, зазвичай повинен показати, що його вирішення справи залежить від рішення конституційного суду щодо переданого питання. Іншими словами, щоб ефективно ініціювати процес конституційного контролю, суд, який направляє справу, повинен мати сумніви щодо конституційності правової норми, яку він збирається застосувати. Якщо ці сумніви поділяє конституційний суд, оскаржувана норма може бути позбавлена юридичної сили (виключена з правової системи). Це дозволить

запобігти застосуванню неконституційної норми у справі, яку розглядає суд, який звернувся до суду.

Маючи повноваження вимагати конкретного перегляду, звичайні суди служать важливим партнером конституційного суду в гарантуванні верховенства конституції та прав особи. Саме звичайні суди, застосовуючи закони, помічають помилки законодавців і можуть належним чином відреагувати, коли в конкретному випадку від них вимагається застосувати (конституційно) неповноцінні правові норми, які можуть призвести до порушення конституційних цінностей.

За допомогою конституційної скарги особи, чиї права та свободи були порушені можуть звернутися за захистом безпосередньо до конституційного суду. Як правило, такі порушення виникають внаслідок дії (бездіяльності) органу державної влади. Конституційна скарга є спеціальним і допоміжним заходом – вона доступна після вичерпання інших доступних засобів правового захисту, як правило, тих, які можна застосувати в судовому провадженні. Є конституційні суди, які не мають повноважень розглядати конституційні скарги (наприклад, Італія, Португалія, Румунія). Крім того, єдиної моделі конституційної скарги не існує. Конституційну скаргу німецького зразка можна вважати взірцем, оскільки вона надихнула подібні заходи, згодом прийняті в інших європейських країнах. Однак ці заходи є не «копіями» німецьких рішень, а радше їх відповідними модифікаціями (наприклад, польська модель, яка виключає оскарження судових рішень шляхом конституційної скарги та українська модель нормативної скарги).

Варто зазначити, що запровадження конституційної скарги як елемента юрисдикції конституційного суду суттєво впливає на діяльність суду. У Європі справді є багато конституційних судів, які обрали розгляд конституційних скарг як основну діяльність. Чим ширший обсяг захисту, який пропонує конституційна скарга, тим охочіше люди користуються цим засобом правового захисту. Цю тенденцію можна спостерігати в Німеччині, Іспанії, а також у Чехії, де конституційна скарга може бути подана для оскарження широко визначених

актів публічної влади та, перш за все, судових рішень. Величезний інтерес до конституційної скарги в Німеччині та Іспанії призвів до проблем із перевантаженням конституційного суду та змусив провести реформи, які обмежують доступність скарг. Проте, навіть якщо конституційний суд має обмежені повноваження розглядати конституційні скарги – як у випадку, якщо можна оскаржити лише певну діяльність органів державної влади – вирішення конституційних скарг залишається в центрі діяльності суду. У Польщі, незважаючи на прийняття вузької моделі конституційної скарги, яка може використовуватися лише для оскарження правових положень (а не рішень судових або несудових органів), 438 із 1442 рішень, винесених Конституційним Судом з 1997 року, були ухвалені у справах про конституційні скарги.

Наслідки рішень, винесених конституційним судом у справах, пов'язаних із конституційними скаргами, відрізняються в залежності від країни. При розгляді конституційних скарг на судові рішення конституційний суд здійснює повноваження, аналогічні повноваженням суду касаційної інстанції. Він може скасувати судові рішення та зобов'язати суд вчинити (або утриматися від вчинення) певну дію (такі повноваження мають, наприклад, конституційні суди Німеччини, Іспанії та Чехії). Якщо конституційна скарга може бути використана для оскарження законодавчих положень, конституційний суд може визнати положення неконституційним, виключивши його з правової системи (це має місце в Польщі).

У децентралізованій системі конституційного контролю (яку часто називають «американською моделлю») немає єдиної установи, відповідальної за конституційний контроль законодавства. Відповідальність за конституційний контроль несуть усі суди в даній країні, хоча особливу роль відіграє верховний суд – найвищий орган в системі правосуддя. Суттєвою особливістю моделі децентралізованого огляду є її конкретний характер. Конституційна проблема виникає в рамках справи, яка вирішується судом. Наслідки конституційного рішення по суті стосуються сторін процесу та їх конкретної справи. Результат рішення децентралізованого перегляду, прийнятого судом нижчої інстанції,

ледве можна порівняти з впливом рішення конституційного суду, що діє як частина моделі централізованого перегляду. Загалом, чим вищий суд, тим більше він має повноважень впливати на судову практику інших судів через обов'язкову прецедентну практику. У системі США тільки рішення Верховного суду США вважаються авторитетними та обов'язковими для всіх [71].

В історії західного конституціоналізму повноваження, типові для обох цих традиційних моделей конституційного контролю (централізованої та децентралізованої), виникають одночасно в так званих «змішаних системах». Це характерні риси португальської конституційної системи, в якій орган конституційного контролю (конституційний суд) з певними повноваженнями (попередній, абстрактний перегляд) існує разом із звичайними судами, які мають повноваження відмовити в застосуванні будь-яких неконституційних законів [51]. Змішана система [10], також відома як «гібридна система» [41], існує наприклад в Бразилії. Вона «народилася суто дифузною (децентралізованою) і пішла прогресивним шляхом концентрації, не придушуючи цей початковий дифузний елемент» [85]. Її нинішня форма є результатом еволюції та конституційних реформ. Вищий федеральний трибунал Бразилії (STF) зараз діє як конституційний суд, який виконує певні повноваження, характерні для моделі централізованого конституційного контролю, включаючи повноваження абстрактного перегляду. Суд може прийняти рішення щодо «прямого позову про неконституційність» (ADI); «прямий позов про неконституційність через бездіяльність» (ADCs) і позов про «невідповідність фундаментальній нормі» (ADPF). Рішення STF у справах абстрактного перегляду мають дію *ex tunc* і *erga omnes* і є обов'язковими для судової влади, виконавчої та законодавчої влади. Проявом децентралізованого і конкретного контролю є повноваження звичайних судів відмовити у застосуванні неконституційної норми в конкретній справі. Однак, зрештою, справу можна подати до STF як суду останньої інстанції за допомогою петиції, відомої як «надзвичайна апеляція».

Зазначені повноваження конституційних судів дозволяють цим судам виконувати роль охоронця конституції та гаранта прав і свобод людини. Ці повноваження створюють значні можливості для конституційних судів впливати на правову систему як «коригуючим», так і (певним чином) «випадковим» способом. Загалом, чим ширші повноваження, тим більший вплив на правову систему має конституційний суд. Діяльність Конституційної ради Франції суттєво зросла з отриманням нових повноважень для розгляду «question prioritaire de constitutionnalité». Можливо, перегляд конституції 2008 року сприяв зміцненню статусу Ради як центрального гравця в політичній системі. Крім того, реформа, яка набула чинності 1 березня 2010 року, значно розширила вплив Ради на правову систему [35]. Безсумнівно, що особливо помітно на цьому тлі, це юрисдикція конституційного суду розглядати конституційні скарги та питання з питань права, передані звичайними судами. Як правило, саме ці повноваження найчастіше використовує конституційний суд, про що свідчить статистика, оприлюднена на сайтах конституційних судів [113]. У разі, якщо мало місце порушення суб'єктивних прав особи та наслідки цього порушення не було виправлено іншими правовими засобами, конституційна скарга відкриває прямий доступ до конституційного суду для відповідної особи. Питання з точки зору права, з іншого боку, дозволяють звичайним судам, які розглядають конкретну справу, ініціювати конституційний контроль закону щодо сумнівної конституційності в конституційному суді. У певному сенсі ці два повноваження відповідають заходам, які існують у системах децентралізованого конституційного контролю за законодавством.

Завдяки своїй компетенції конституційні суди можуть виправляти як порушення та недоліки в діяльності законодавців, так і ті, що впливають на діяльність інших гілок влади (зокрема, судової). Водночас конституційні суди можуть передбачати дії законодавчої влади, розробляючи рамки законодавчої діяльності у певній сфері та встановлюючи напрямки подальших дій.

Проте юрисдикція конституційних судів має свої межі. По-перше, не всі конституційні проблеми будуть винесені на розгляд конституційного суду. Передача конституційної проблеми до конституційного суду залежить від активності та вміння суб'єктів, які ініціюють провадження (неадекватно складені або неналежно обґрунтовані звернення відхиляються). По-друге, конституційний суд не призначений і не може замінити законодавчу владу. Якщо виникає ситуація, коли необхідні законодавчі дії, конституційний суд лише вказує, що вибір конкретного рішення має бути зроблений законодавцями в межах, дозволених Конституцією. Загалом, конституційний суд також не має повноважень примушувати до виконання рішення. Отже, виконання рішення конституційного суду про неконституційність вимагає співпраці між судом та іншими органами влади, відповідальними за прийняття та застосування закону. Закон України «Про Конституційний Суд України» в ст. 8 чітко визначає межі повноважень, а саме: «Суд розглядає питання щодо відповідності Конституції України (конституційності) чинних актів (їх окремих положень).

2. З метою захисту та відновлення прав особи Суд розглядає питання щодо відповідності Конституції України (конституційності) акта (його окремих положень), який втратив чинність, але продовжує застосовуватись до правовідносин, що виникли під час його чинності.

3. Суд не розглядає питання щодо відповідності законам України актів Верховної Ради України, Президента України, Кабінету Міністрів України, Верховної Ради Автономної Республіки Крим, актів інших органів державної влади, органів влади Автономної Республіки Крим та органів місцевого самоврядування, крім випадків, передбачених пунктом 28 частини першої статті 85 та частиною другою статті 137 Конституції України [135].

Змінами до Конституції України в частині правосуддя згідно Закону № 1401-VIII від 2 червня 2016 року був передбачений новий формат, статус та діяльність Конституційного Суду України, який відповідно до Закону України № 2136-VIII «Про Конституційний Суд України» наділений новими повноваженнями щодо застосування конституційного контролю та проведення

офіційного тлумачення Конституції України. Новелами змін, які пов'язані з структурою Конституційного Суду України є побудова організаційної структури суб'єктів конституційного судового провадження, що складаються з Великої палати, двох сенатів, колегій, які щодо конституційних повноважень діють як Конституційний Суд.

Для вирішення питань, пов'язаних з організаційною діяльністю Суду, скликаються пленарні засідання Суду (щонайменше 12 суддів) та засідання Суду (щонайменше 10 суддів).

Важливо наголосити, що Конституційний Суд це суд права, а не фактів у матеріальному розумінні. На засіданнях суду розглядаються всі питання, що входять до його компетенції. При цьому законом передбачено виконання Судом і дотримання учасниками провадження процесуальних стадій (процедур), які забезпечують розгляд справ в Конституційному Суді України. Для кожного учасника конституційного провадження Закон передбачає відповідний процесуальний статус у реалізації права на участь у судовому провадженні.

На нашу думку, процесуальну компетенцію конституційних судів слід класифікувати за типом моделі конституційного судочинства. В країнах з європейською моделлю, основними ознаками якої є централізація та абстрактний контроль. Централізація означає, що лише конституційний суд уповноважений визнавати закон або його частину неконституційними. Ми бачимо один виняток: Португалія. Конституція Португалії також дозволяє звичайним судам скасовувати законодавство на підставі своєї компетенції.

Відповідно до абстрактного перегляду суд може абстрактно розглянути закон або його норми та визнати їх недійсними із загальними наслідками, якщо вони суперечать конституції.

В основному існує три способи ініціювання провадження в конституційних судах, за допомогою яких суди можуть переглядати законодавство:

а) Конституційний подання – це подання, подане державними чи конституційними установами, переважно президентом, групою членів парламенту (кваліфікована меншість парламенту), урядом, генеральним

прокурором, омбудсменом (державним захисником). Їх оскарження призводять до абстрактної атаки на частину звичайного законодавства. При цьому немає конкретного випадку, який ініціює процедуру.

б) Конституційне питання (попередній запит або конкретний контроль) є інструментом для порушення проблеми неконституційності закону звичайними суддями, коли вони мають вирішити конкретну справу. Якщо вони вважають, що відповідний закон не відповідає конституції, вони можуть або за певних обставин повинні передати справу (питання) до конституційного суду. Можливість порушувати конституційні питання існує, наприклад, в Австрії, Німеччині, Словенії, Словаччині, Чеській Республіці, Бельгії, Іспанії, Італії та інших, але не існує в Португалії (звичайний суддя може відхилити законодавчий акт на власний розсуд.) і Франції (закони можуть переглядатися лише перед їх оприлюдненням). Ця процедура має як абстрактний вимір (конституційний суд повинен винести рішення щодо конституційності закону, а не індивідуальної скарги), так і конкретний вимір (оскільки рішення суду остаточно визначить результат окремого провадження, на яке суддя посилався конституційний суд).

с) У деяких країнах (наприклад, Австрія, Німеччина, Іспанія, Чехія, Словенія, Словаччина) конституційна скарга є третім типом процедури, яка дозволяє особам подавати заяву до конституційного суду, якщо вони вважають, що їхні основні права чи свободи були порушені. було порушено. У випадках, коли скарга є обґрунтованою, порушення зазвичай ґрунтується на неправильному (неконституційному) тлумаченні відповідного законодавчого акту. Однак у деяких моделях, якщо буде визнано, що сам статут суперечить конституції, суд перегляне статут і абстрактно визначить його конституційність у тій самій процедурі, або в окремій або окремій процедурі.

На додаток до цього існують інші типи юрисдикції, які відрізняються в залежності від конкретного конституційного порядку. Найкращим прикладом цьому є сфера юрисдикції Федерального конституційного суду Німеччини. Юрисдикція Конституційного суду, встановлена конституцією, включає,

наприклад: позбавлення основних прав, конституційність політичних партій, перегляд результатів виборів, імпічмент федерального президента, суперечки між вищими державними органами, федеральні конфлікти, звільнення суддів, внутрішньодержавні конституційні спори, публічні міжнародні судові позови, звернення до конституційного суду штату, застосування федерального закону та конституційні скарги.

Деякі конституційні суди, зокрема Конституційний Суд України уповноважені вирішувати питання конституційності міжнародних договорів, конвенцій чи угод у порядку попереднього контролю.

Слід підкреслити дві основні переваги централізованої моделі конституційного контролю: забезпечення правової визначеності та посилення ідеї демократії. Європейська модель конституційного контролю традиційно сприймається як гарантія правової визначеності, яка високо цінується з моменту утворення цієї моделі (Г. Кельзен був першим, хто запропонував цей принцип як обґрунтування моделі конституційного контролю в Австрії).

Якби всі звичайні суди були уповноважені скасовувати закони чи їх норми, між ними виникли б розбіжності у рішеннях щодо конституційності конкретного акту чи його окремої частини.

З цієї причини важливе значення має створення окремого суду, відповідального за конституційний контроль законодавства, щоб сприяти правовій визначеності, оскільки якщо контроль централізовано в конституційному (єдиному) суді, проблема суперечностей між рішеннями звичайних судів вирішується конституційність відповідного закону.

Абстрактність конституційного контролю також пов'язана з принципом правової визначеності. Якби конституційний суд переглядав закони під час вирішення конкретних справ, а наслідком виявлення законодавчого акту була б його просто незастосовність до даної справи, суд міг би суперечити сам собі. За відсутності доктрини прецеденту суд міг дати одну думку щодо конституційності законодавчого акту в одній справі та іншу в наступній справі.

Таке протиріччя значно зменшується, якщо конституційний контроль не пов'язаний з конкретним спором чи справою.

Як правило, закон, про який йде мова, є продуктом парламенту, законодавця, обраного всенародним голосуванням. Це може викликати демократичне заперечення щодо конституційного контролю законодавства. Це заперечення можна звести до мінімуму, якщо члени конституційного суду будуть обрані відносно демократичними способами. Існують різні способи відбору конституційних суддів, але найважливішим є те, що всі країни, в яких застосовується централізована модель конституційного контролю, встановлюють конкретні норми відбору та перебування суддів у конституційному суді [114].

Немає жодної моделі без недоліків. Це справедливо для централізованої моделі конституційного контролю за законодавством, яка має власні проблеми. Мені здається доречно наголосити лише на двох головних недоліках централізованої моделі конституційного контролю.

Конституційному суду потрібен час, щоб вирішити справу, передану йому звичайним суддею. Відкривається проблема строків розгляду, яка суттєво впливає на бажання звичайних суддів передавати справу до конституційного суду. У контексті сучасного законодавства кількість конституційних питань, переданих до конституційних судів звичайними судами, неминуче зростатиме, таким чином загострюючи проблему строків розгляду і необхідність мати можливість вирішити передану справу в розумний строк.

В європейських країнах з централізованою моделлю конституційні суди мають повноваження скасовувати остаточні рішення, прийняті звичайними судами, які зазвичай спричиняють певну напругу між звичайними судовими органами, зокрема, Верховним судом і Конституційним судом. Шляхом до зменшення напруги між двома найвищими судами в конкретній країні є розуміння різних цілей, які переслідують верховний суд і конституційний суд у конституційних рамках.

Аналізуючи юридичні позиції Конституційного Суду України можна стверджувати, що основних завдань Конституційного Суду України є забезпечення належної реалізації принципу поділу державної влади, системи балансу влад з метою недопущення непропорційного підсилення або неадекватного впливу однієї гілки державної влади на іншу. Об'єктивне застосування та належне тлумачення без будь-яких переваг можливі лише за умови незалежності Конституційного Суду України і судової влади загалом та відсутності негативного впливу і тиску законодавчої та виконавчої влади, які керуються не стільки інтересами права, скільки інтересами політики та партійними уподобаннями [145].

Відповідно до ст. 32 Закону України «Про Конституційний Суд України» у складі Суду діють Велика Палата, два сенати та шість колегій. Велика палата діє у складі всіх суддів Конституційного Суду. Сенат діє у складі дев'яти суддів Конституційного Суду. Якщо кількість суддів Конституційного Суду є меншою за 18, Сенат є повноважним за умови участі в ньому щонайменше шести суддів Конституційного Суду. Склад сенатів формується на спеціальному пленарному засіданні Конституційного Суду шляхом жеребкування. Стосовно Голови Конституційного Суду та заступника Голови Конституційного Суду жеребкування не проводиться. Колегія діє у складі трьох суддів Конституційного Суду. Суд на спеціальному пленарному засіданні шляхом жеребкування утворює в межах сенатів колегії в порядку, встановленому Регламентом. Один і той самий Суддя не може входити на постійній основі до складу кількох колегій [134].

Слід звернути увагу, що в історії конституційного судочинства не завжди було легко розробити *modus vivendi* для судів. У більшості країн конституційні суди з'явилися задовго до того, як верховні суди вже встановили свою владу. Цілком природно, що суди нижчої інстанції були готові прийняти це повноваження та слідувати прецедентному праву верховного суду. Таким чином, у разі конфлікту з верховним судом, аргументи конституційного суду повинні бути справді переконливими, щоб вони були прийняті судами нижчих

інстанцій. Майже всі країни Європи пережили різного роду конфлікти між вищими судами. Тому, на нашу думку, буде корисним проаналізувати кілька прикладів і потім запропонувати деякі висновки загального характеру.

Німеччина. Конституційний суд Німеччини (Bundesverfassungsgericht), був першим цілком новим органом конституційної юрисдикції, заснованим у післявоєнній Європі. В конституційній історії Німеччини ніколи не існувало розроблених процедур судового перегляду. Конституційний суд Німеччини зіткнувся з п'ятьма спеціалізованими судами, які укорінилися в традиції німецької правової держави (Rechtsstaat), на чолі з п'ятьма федеральними верховними судами. Отже, становище Конституційного Суду було складним, але водночас інші юрисдикції перебували в процесі реконструкції і на відміну від нового Конституційного Суду, мали подолати невдачі свого найближчого минулого. Крім того, атмосфера післявоєнних реформ давала новому Суду значні шанси на успіх, особливо тому, що однією з основних передумов нової системи було визнання верховенства Конституції. Суд мав стати найважливішим судовим інструментом у збереженні цієї переваги, тому він був наділений повноваженнями, ширшими, ніж його австрійські чи італійські аналоги. Зокрема, Закон про Федеральний конституційний суд [49] запровадив процедуру, за якою особи можуть звертатися з конституційними скаргами на остаточні рішення спеціалізованих судів.

Протягом наступних десяти років Конституційний суд Німеччини зумів пройти шлях до самої вершини нової конституційної системи. Він почав із встановлення своєї структурної незалежності: спочатку щодо виконавчої влади (Спочатку Конституційний суд (як і всі інші суди Німеччини) входив до адміністративно-бюджетної структури Федерального міністерства юстиції. У 1952 році Суд вимагав незалежності від виконавчої влади і відтоді йому вдалося консолідувати свою позицію як «конституційного органу держави»), а потім щодо верховних судів. Так, перше серйозне протиріччя виникло навколо процедури випадкового контролю конституційності. Закон про Федеральний Конституційний Суд Німеччини передбачав, що будь-який суд міг на будь-якій

стадії судового процесу передати конституційне питання до Конституційного суду, але лише через відповідний верховний суд, який мав право надати власну думку щодо питання, переданого судом нижчої інстанції. У практиці *Bundesgerichtshof* (вищого суду у цивільних і кримінальних справах) такі висновки почали набувати форми майже повних рішень щодо конституційності та публікувалися в офіційному збірнику рішень *Bundesgerichtshof*, досить часто до того, як Конституційний суд виносив свої рішення. У 1955 році Конституційний суд оголосив, що верховні суди не мають права подавати свої висновки. У відповідь усі п'ять голів верховних судів направили голові Конституційного суду ноту протесту. Нарешті, у липні 1956 року до Закону про Федеральний конституційний суд було внесено зміни, і участь верховних судів у процедурі передачі судових рішень було скасовано [56]. Відтоді Конституційний суд має право запитувати висновки вищих судів [101]. Одночасно Суд почав розвивати концепцію прямого застосування Конституції (зокрема, її положень про основні права) і нав'язувати цю концепцію іншим сегментам судової гілки влади. Процедура конституційної скарги (*Verfassungsbeschwerde*), навіть незважаючи на відсутність чітких конституційних засад, виявилася надзвичайно ефективним інструментом. У двох знакових рішеннях по справам Ельфеса (*Elfes*) (1957) [17] та Люта (*Luth*) (1958) [18], Суд поширив застосування конституційних скарг на всі ситуації, які призвели до конфлікту із загальним правом на «індивідуальну свободу», і він розвинув концепцію, що основні права створюють об'єктивний порядок, організований навколо певних загальних цінностей і принципів. Більш того, саме таким чином і в цьому контексті Конституція суттєво вплинула на приватноправові відносини.

Слід також зазначити, що вони мали глибокий вплив на відносини всередині судової гілки влади. Як резюмував Роберт Алексі, підхід Суду до тлумачення основних прав, або *Grundrechte*, призвів до поступової конституціоналізації всієї правової системи. Конституційний Суд, а також спеціалізовані суди брали участь у цьому процесі, і їхні функції не могли не збігатися значною мірою.

У тексті Основного закону не можна знайти чітких вказівок щодо розмежування функцій і повноважень цих судів. Правова доктрина запропонувала декілька пропозицій, зокрема, поняття «специфічного конституційного права» та критерію правотворчості судового вирішення індивідуальних справ (так звані «Schumann'sche Formel» і «Heck'sche Formel») [47]. Судова практика Конституційного Суду мовчазно прийняла ці «Формели», однак жодна з них не знайшла чіткого втілення в практиці Суду. Межі перегляду окреслені здебільшого в кожному конкретному випадку, і початковий оптимізм правової доктрини поступається місцем певному відступу [56]. Хоча Суд продовжує наголошувати, що він не діє як *Superrevisionsgericht* (суд для повторного розгляду), на практиці його перевірка є далекосяжною, наважуючись навіть на перевірку того, чи була судова оцінка фактів довільною. Тим не менш, лише незначна частина скарг задоволена. Як вказав Вольфган Хоффманн-Рім у 1999 році, у рік, коли *Bundesgerichtshof* виніс близько 7000 рішень, заявники перемогли лише в десяти конституційних скаргах на такі рішення. Це свідчить про те, що насправді Конституційний Суд рідко скасовує рішення звичайних судів, беручи на себе роль суду касаційної інстанції [124].

Касаційна функція процедури конституційної скарги залишається менш сформульованою: більш важливою є функція «переконування» або «спрямування», за допомогою якої Суд приймає рішення щодо способу тлумачення та застосування конкретного фундаментального права (наприклад, Суд може оголосити, що закон суперечить (*unvereinbar*) Конституції, або що закон «ще не є» неконституційним, або він може встановити, яке тлумачення закону відповідає Конституції), а спеціалізовані юрисдикції слідує Суду добровільно. Таким чином, пряме застосування Конституції (її положень про основні права) присутнє в рішеннях усіх судів і суддів. Конституційний Суд, зберігаючи за собою останнє слово у разі виникнення спорів, більше не претендує на монополію на застосування Конституції, а діє як координатор цього процесу [48].

У той же час не припиняються дебати щодо меж перегляду Судом спеціалізованих юрисдикцій. Рішення у справах Люта та Ельфеса, які вихваляли багато конституціоналістів, викликали також критику. Ця критика зберігалася протягом п'яти десятиліть після винесення цих рішень і, очевидно, все ще присутня в поточних дискусіях. Час від часу вона також відображається в судовій практиці спеціалізованих судів. Однак випадки відкритої відмови слідувати Конституційному Суду є винятковими [62], і що (як це не буває в деяких інших країнах) німецький Суд має належні заходи, щоб його правова позиція іншими юрисдикціями враховувалась. Тим не менш, є приклади розбіжностей, які залишалися невирішеними протягом кількох десятиліть. Один із них стосується тлумачення положення про «експропріацію» (стаття 14 Основного Закону). У 1952 році Bundesgerichtshof вирішив, що стаття 14 дозволяє поширювати право на компенсацію також на ситуації «де-факто експропріації» («enteignungsgleiches Eingriff»), навіть якщо таке розширення не було передбачено на законодавчому рівні. Конституційний суд неодноразово натякав, що він не готовий підтримати таке тлумачення статті 14. Однак лише в 1981 році Суд чітко вирішив, що стаття 14 не може служити адекватною правовою основою для надання компенсація в таких випадках. Bundesgerichtshof був змушений погодитися з цим, але, не бажаючи відмовлятися від власної судової практики, він встановив, що право на компенсацію є результатом принципів звичаєвого права. Він ліквідував конституційний вимір (і, отже, пряму юрисдикцію Конституційного Суду). Так само Конституційний Суд Німеччини зазнав певних проблем із забезпеченням повного дотримання кримінальними судами щодо тривалості тримання під вартою до винесення остаточного обвинувального вироку, зокрема, після засудження судом першої інстанції. Місцеві суди не завжди були готові слідувати позиції Конституційного Суду; як наслідок, Суд був змушений скасувати їхні рішення та нагадати їм про обов'язковий характер його конституційного тлумачення. Хоча *modus vivendi* між верховними судами виглядає більш спокійним і передбачуваним у Німеччині, ніж у деяких інших

країнах, і хоча Конституційний суд Німеччини є однією з найпотужніших юрисдикцій у Європі, проблема відносин у судовій гілці влади все одно далека від загальноприйнятого вирішення.

На конституційні суди традиційно покладається роль забезпечення дієвості (верховенства) Конституції. Тому конституційний контроль розглядається як основна компетенція конституційного суду. Повноваження конституційного контролю означає, що конституційні суди можуть позбавляти юридичної сили неконституційні правові положення або скасовувати інші неконституційні акти публічної влади.

Обсяг повноважень окремих конституційних судів значно відрізняється та залежить від моделі конституційного контролю, прийнятої та розробленої в даній країні, у багатьох випадках через юриспруденцію самого конституційного суду. Загалом, чим ширші ці повноваження, тим більший вплив конституційного суду на національну правову систему. На правову систему також може впливати конституційний суд, наділений обмеженими повноваженнями, за умови, що рішення суду є ефективними, тобто впливають на діяльність інших суб'єктів конституції. Однак через характер конституційної юстиції конституційні суди не в змозі самотійно ефективно відстоювати конституційні цінності. Цієї мети можна досягти лише за умови співпраці конституційних судів з іншими державними органами та суб'єктами. Така співпраця має існувати як уповноважені особи, які ініціюють конституційний контроль у конституційному суді, так і коли рішення конституційного суду виконується. Важливою тут є співпраця конституційних судів із законодавчою та виконавчою гілками влади, а також співпраця між конституційними та звичайними судами. Отже, можна сказати, що роль звичайних судів подвійна. З одного боку, вони мають право ініціювати конституційний контроль за допомогою питань права. З іншого боку, вони беруть участь у реалізації конституційних норм, створених конституційними судами.

У міру того як права особи стають все більш конституційними, конституційні суди також беруть на себе роль гарантів прав особи.

1.3. Процесуальна взаємодія між учасниками конституційного провадження та реалізація «права на справедливий суд» в конституційному судочинстві

Однією із актуальних проблем розбудови сучасної системи врядування в Україні на засадах конституціоналізму є правова визначеність взаємодії гілок публічної влади не лише з огляду на реалізацію принципу її розподілу, а, передусім, її єдності. Саме єдність функціонування публічної влади є запорукою ефективної діяльності усіх державних інституцій. Проблематика взаємодії між органами публічної влади є пріоритетною в плані впровадження приписів Конституції та законодавства України в умовах конституціоналізації парламентарно президентської форми правління при верховенстві де-юре парламенту та подальшого вдосконалення синергії діяльності Верховної Ради та органу конституційної юрисдикції, який забезпечує верховенство Конституції України, вирішує питання про відповідність Конституції України законів України та у передбачених Конституцією України випадках інших актів, здійснює офіційне тлумачення Конституції України, забезпечує поліпшення стану дотримання прав людини, удосконалення процедур захисту порушених прав й утілення в життя реального захисту прав людини й громадянина. Розгляд проблематики взаємодії між органами державної влади є одним із найскладніших у науці конституційного права та практиці реалізації приписів Конституції та законодавства України щодо організації діяльності механізму держави. У контексті взаємодії органів державної влади ключовим питанням є правове регулювання зв'язків між ними, адже саме воно визначає напрями впливу права на розвиток взаємин між ними, порядок та сутність відносин, які розвиваються.

Розвиваючи правову науку, сучасні вчені тією чи іншою мірою торкалися теми розкриття правової сутності категорії «взаємодія» у різних галузях правової науки. Так, розкриттям даного питання займалися такі вчені як Б.П. Андресюк, О.В. Батанов, Л.В. Беззубко, Ф.В. Вениславський, Н.П. Гаєва, С.К.

Гречанюк, А.М. Івановська, С.О. Кравченко, А.Р. Крусян, В.Ф. Мелешенко, Л.А. Мельник, Н.В. Мельник, М.П. Месюк, А.М. Михненко, Ю.С. Назар, В.М. Олійник, І.В. Пантелейчук, І.В. Потайчук, В.Д. Пчолкін, А.В. Стойка, В.Г. Тищенко, В.В. Топчій, В.Н. Фесюнін, Ю.А. Хантю, С.П. Черних, А.О. Чичиркін, Ю.А. Юдін, О.М. Ярмак. Проте, варто враховувати те, що більшість із перерахованих науковців здійснювали дослідження не у сфері конституційного, а у інших сферах національного права. Із урахуванням того, що сутність категорії «взаємодія» у конституційному праві має особливий характер та спираючись на конституційне регламентування відносин, що виникають в процесі реалізації конституційно-правових норм, існує нагальна потреба у визначенні сутності категорії «конституційно-правової взаємодії» з метою уникнення деформації розуміння її першочергового значення, яке направлене на ефективну реалізацію кожного положення, закріпленого конституцією України [126].

«Взаємодія», як філософська категорія, визначається у широкому розумінні через процеси впливу об'єктів один на одного, їхню взаємну обумовленість і породження одним об'єктом іншого [151]. Тобто, у філософській науці взаємодія також розглядається через призму впливу об'єктів один на одного. Взаємодію, згідно таких поглядів, можна визначити як вплив. Взаємну обумовленість можна пояснити, як залежність об'єктів один від одного.

Учасниками конституційного провадження є суб'єкт права на конституційне подання, конституційне звернення, конституційну скаргу (уповноважена особа, що діє від його імені) та орган або посадова особа, які ухвалили акт, що є предметом розгляду в Суді. До участі у розгляді справи Судом також залучаються органи та посадові особи, свідки, експерти, спеціалісти, перекладачі та інші особи, участь яких необхідна для забезпечення об'єктивного і повного розгляду справи.

Визнання верховенства Конституції, що розглядається як основна норма та джерело чинності для даної правової системи, історично призвело до створення системи захисту ефективності та нормативної цілісності цього закону. У всьому

світі декілька країн прийняли механізми, покликані гарантувати розповсюдження конституційних положень в умовах можливих порушень діями державних держав, використовуючи для цього різні форми та інститути. Однак найбільш розповсюдженою системою була так звана юрисдикційна система, яка складається з передачі Конституції судовій владі, яка потім здійснюватиме контроль за конституційністю актів публічної влади. На нашу думку, слід проаналізувати компетенцію конституційних судів [130].

Відповідно до п. 22 ч. 1 ст. 106, ч. 2 ст. 148 Конституції, статті 5 Закону України «Про Конституційний Суд України» Президент України призначає на посади та звільняє з посад третину складу Конституційного Суду України (шість суддів). Крім того, на засіданні Верховної Ради України, яке проводиться за участю Президента України, Прем'єр-міністра України, Голови Верховного Суду України або осіб, які виконують їх повноваження, суддя Конституційного Суду України складає присягу (стаття 17.2 Закону України «Про Конституційний Суд України», стаття 217 Регламенту Верховної Ради України).

Конституційний Суд України виходить із того, що судова влада, зважаючи на сутність її функцій, є найменш небезпечною для демократичного врядування та інших гілок державної влади, а також для природних прав людини, визначених Конституцією України, оскільки має найменше можливостей для їх порушення або негативного впливу на них. Адже законодавча влада встановлює правила, виконавча влада застосовує примус, а судова влада не має ні того, ні іншого. Судова влада не має ні військової, ні фінансової сили, ні безпосередніх важелів впливу на інші гілки державної влади, тому вона є найбільш вразливою до посягань інших гілок державної влади. З огляду на це одним з основних завдань Конституційного Суду України є забезпечення належної реалізації принципу поділу державної влади, системи балансу влад з метою недопущення непропорційного підсилення або неадекватного впливу однієї гілки державної влади на іншу. Об'єктивне застосування та належне тлумачення без будь-яких переваг можливі лише за умови незалежності

Конституційного Суду України і судової влади загалом та відсутності негативного впливу і тиску законодавчої та виконавчої влади, які керуються не стільки інтересами права, скільки інтересами політики та партійними уподобаннями [141].

Конституції гарантують ключові права людини, включаючи багато важливих процесуальних гарантій, що стосуються кримінального процесу. Це стало важливим поштовхом для діяльності конституційних судів у сфері захисту прав особи, особливо тих, які наділені повноваженнями розглядати конституційні скарги. Серед процесуальних гарантій особливої уваги заслуговує право на справедливий суд. У різних конституціях право на справедливий суд розглядається по-різному, визначаючи його більш-менш вичерпним чином. Однак, незалежно від прийнятої конституційної формули, більшість конституційних судів розглядали це право в численних рішеннях. Конституційні суди виправляли будь-які недоліки у відповідних конституційних рамках, посилаючись на більш загальні принципи чи цінності, такі як верховенство права, людська гідність або принцип поділу влади. При цьому суди часто посилаються на міжнародні стандарти судового захисту. Саме конституційні суди зробили ці стандарти важливою точкою відліку для тлумачення конституційних положень і включили їх до *acquis constitutionnel*.

Конституційне закріплення права на справедливий кримінальний процес є або роботою конституційного законодавця, або результатом конституційної юриспруденції. Що можна помітити, так це розширення конституційного закріплення процесуальної справедливості у кримінальних справах, процесу, в якому конституційні суди беруть активну участь. Однак конституційні суди не завжди готові пояснити, що вони розуміють під «справедливим судом». Навіть якщо вони надають таке пояснення, вони роблять це, посилаючись на цінності ліберальної держави та демократичного суспільства або посилаючись на більш конкретні конституційні гарантії. Таким чином, справедливий суд стає відображенням конституційної аксіології, набору конкретних принципів і гарантій, що випливають із конституції. Описуючи, що таке справедливий суд,

конституційні суди виходять з точки зору особи, особливо в світлі відносин між особою та державою. Кожного разу, коли вони беруть участь в оцінці конкретних законодавчих заходів, особливо тих, що завдають шкоди правам особи, конституційні суди врівноважують суперечливі інтереси чи цінності.

XX століття називають століттям конституційних судів. Конституційна юстиція була покликана забезпечити охорону конституції. Прихильники конституційних судів бачили в ньому можливість гарантувати верховенство конституції, захистити особистість від свавілля та всевладдя парламентської більшості. Ключовим моментом у цьому плані стало конституційне закріплення прав і свобод людини. Більшість фундаментальних прав, у тому числі процесуальних прав, пов'язаних з кримінальним процесом, були включені до конституції. Це призвело до бурхливого розвитку конституційної юриспруденції, особливо в питаннях права на справедливий суд. Незалежно від сфери конституційного регулювання, право на справедливий суд стало стандартом перегляду в конституційному суді, на який найчастіше посилаються.

Іноді регіональні суди з прав людини можна розглядати як конституційні суди, оскільки вони визначають універсальні стандарти захисту прав особи [45]. Європейський суд з прав людини (ЄСПЛ) відіграє значну роль у тлумаченні норм Конвенції [116], визначаючи сферу дії Конвенції. права та обов'язки держав-членів. На думку Д. Червінської [26], враховуючи те, що конституційні суди в деяких європейських країнах ще не скористалися можливістю висловити свою точку зору з конкретних питань, прецедентне право ЄСПЛ може бути лише основою, яка пропонує правові вирішення певних проблем. Те саме можна сказати про Суд Європейського Союзу, який відповідає за тлумачення права ЄС [29].

Незважаючи на відмінності, конституційні суди, верховні суди та інші подібні інституції всі беруть участь у конституційному контролі. Але чи саме ці відмінності є фактором, який фактично визначає правовий і практичний вплив цих судів на процесуальну справедливість [111]?

У зв'язку з цим слід проаналізувати особливості конституційного закріплення процесуальної справедливості.

«Конституція» в сучасному розумінні цього терміну – це сукупність правових норм, які регулюють встановлення та здійснення публічної влади [52]. Конституція визначає відносини між органами державної влади, а також відносини між державою та особами. Останні описуються через норми про права, свободи та обов'язки особи. Нині норми про права і свободи особи розуміються як позитивні зобов'язання держави, які полягають у забезпеченні ефективної реалізації цих норм. Багато сучасних конституцій представляють довгі списки індивідуальних прав і свобод, створених за зразком міжнародних документів з прав людини. Таким чином, відбулася конституціоналізація основних прав, у результаті чого ключові громадянські та політичні права гарантуються на конституційному рівні. Процес конституціоналізації також охоплює багато важливих процесуальних прав. Серед цих прав особливе значення має право на справедливий суд. Це важлива гарантія інших індивідуальних прав. Такі права можуть бути ефективно захищені, якщо особи можуть звертатися за засобами правового захисту до судів і трибуналів, які є незалежними, неупередженими та дотримуються справедливої процедури вирішення спорів [23]. Право на справедливий судовий розгляд також має велике практичне значення. Він часто використовується як стандарт конституційного контролю конституційними судами [16]. Як такий він обговорювався у великій кількості судових рішень.

Існують різні терміни, які використовуються в конституційних положеннях для опису гарантій прав, пов'язаних із справедливим судом. У Конституції Сполучених Штатів використовується термін «належна судова процедура» (у п'ятій, а потім і в чотирнадцятій поправках). Проте Шоста поправка створює право обвинуваченого на «швидкий і публічний суд неупередженим журі» та інші важливі права у кримінальному провадженні.³¹ Основний закон Німеччини (1949) гарантує у статті 103 § 1 право на законне слухання в суді (*Anspruch auf rechtliches Gehör*), яке є основним процесуальним правом [16].

Стаття 19 § 4 передбачає звернення до суду проти порушення основних прав особи органом державної влади. Згідно зі статтею 24 Конституції Італії 1947 року кожен має право звернутися до суду. Стаття 111 Конституції Італії (зі змінами, внесеними в 1999 році) включає детальний і розширений перелік прав на справедливий судовий розгляд (*giusto processo*). Стаття 24 Конституції Іспанії 1978 року встановлює загальне право на ефективний судовий захист (*tutela judicial efectiva*) з певними процесуальними гарантіями. Стаття 5 Конституції Бразилії визначає широкий перелік основних прав (наразі їх 79, включаючи право на захист персональних даних, згідно з поправкою 155 від 2022 року), і багато з них пов'язані з процесуальними гарантіями.

Конституційні положення прямо виражають різноманітні гарантії та складові права на справедливий суд. Деякі конституції, особливо новітні, були створені за зразком міжнародних документів про права. Право на справедливий суд, виражене в їх положеннях, відображає вимоги судового захисту, що випливають із міжнародних стандартів прав людини (наприклад, стаття 10 Загальної декларації прав людини 1948 року, стаття 14 Міжнародного пакту про громадянські та політичні права 1966 року та стаття 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року). Однією з таких вимог є публічний і справедливий розгляд справи впродовж розумного строку незалежним і безстороннім судом, встановленим законом. Ці вимоги можуть бути виражені у вигляді суб'єктивних прав осіб або в положеннях, що регулюють систему судів і статус суддів. Відповідні конституційні норми не завжди є особливо обширними. Однак гарантію справедливого судового розгляду можна також шукати в інших конституційних принципах чи цінностях. Наприклад, Конституційний суд Польщі «виявив» право особи на суд у принципі правової демократичної держави, встановленому відповідно до конституційних положень, що застосовувалися раніше (комуністична Конституція 1952 року зі змінами в 1989 році).

Цей принцип був виражений у статті 1: «Республіка Польща є правовою демократичною державою, яка реалізує принципи соціальної справедливості».

Це положення має таке ж формулювання, як і стаття 2 чинної Конституції Республіки Польща 1997 року.

Суд встановив, що оперативна частина Конституції прямо не визначає право на суд, але зазначає, що «воно впливає зі статті 1 Конституції [...] як істотної складової правової демократичної держави. Таке тлумачення статті 1 Конституції також підтверджується положеннями статей 14 і 26 Міжнародного пакту про громадянські та політичні права, договору, ратифікованого Польщею» [68]. Крім того, Конституційний суд Польщі зазначив, що право, про яке йдеться, було конкретно розглядається в статті 56 чинної на той час Конституції, яка перераховувала суди, відповідальні за відправлення правосуддя в Республіці Польща. Суд також постановив, що обидва положення передбачають право особи на справедливий і публічний розгляд справи [138].

Подібним прикладом є Франція, де відсутність чіткої правової основи, яка б нагадувала статтю 6 Конвенції в тексті Конституції П'ятої республіки 1958 року, не завадила Конституційній раді Франції розробити широкий спектр вимог, що становлять стандарт право на справедливий судовий розгляд. Конституційна рада Франції «витягнула» та «назвала» детальні гарантії справедливого судового розгляду, посилаючись на загальні принципи права (фундаментальні принципи, визнані законами Республіки) та загальні положення, що містяться в преамбулах до Конституції 1946 р. та Конституції 1958 р., а також до положень Декларації прав людини і громадянина 1789 р. У своїй ранній юриспруденції Конституційна рада включила до основних принципів «права на захист» (*droits de la défense*), перелік і обсяг яких поступово розвивалися та розширювалися [39]. Конституційна рада визначила конституційний характер «права на захист» ще в 1970-х роках. Жодне положення Конституції прямо не гарантує право на захист. Тому в 1976 році Рада вперше послалася на категорію «основоположних принципів, визнаних законодавством Республіки» (Рішення № 76-70 DC від 2 грудня 1976 року, § 2) [75].

У пізніших рішеннях стаття 16 Декларації 1789 року¹ (визнана джерелом прав обвинуваченого та права на справедливий суд) стала центральною частиною прав на справедливий суд. Рада визнала, що «це положення гарантує право зацікавлених осіб на ефективний засіб правового захисту, право на справедливий судовий розгляд разом із правами на захист, коли йдеться про покарання, призначене для виконання функції покарання» [30], стандарти права на справедливий суд, розроблені в рамках конституційної юриспруденції, по суті відповідають стандартам, викладеним у статті 6 Європейської конвенції та прецедентному праві Європейського суду з прав людини.

Таким чином, відсутність чіткого конституційного положення про право на справедливий суд або стислого формулювання такого положення не перешкоджає творчій діяльності конституційних судів у розробці стандартів судового захисту. У такому випадку конституційний суд шукає стандарти справедливості в більш загальних положеннях конституції. Це можуть бути загальні принципи, такі як верховенство права, демократична правова держава або поділ влади. Загальні положення також можуть бути системними нормами про судоустрій, у тому числі щодо незалежності та неупередженості судів, або інших суб'єктивних прав особи, таких як людська гідність, принцип рівності, право на захист, принцип презумпція невинуватості. Конституційне закріплення гарантії процесуальної справедливості не обов'язково має бути рішенням конституційного законодавця. Це також може бути наслідком креативного підходу конституційного суду до прийняття рішень, про що свідчить практика Верховного суду США [70] або Конституційної ради Франції.

Обсяг конституційних гарантій справедливого судового розгляду є також результатом імплементації міжнародних стандартів і практики міжнародних судів у національні правові системи. Зміни до національного законодавства часто вносилися через необхідність дотримання вимог міжнародного права. Іноді це було пов'язано зі змінами в конституційних положеннях, хоча

---

¹ Це положення звучить так: «Будь-яке суспільство, в якому не забезпечені гарантії прав і не визначений розподіл влади, не має Конституції».

процедура внесення змін до конституції зазвичай складніша, ніж у випадку звичайних або органічних законів. У Польщі така зміна була внесена до Конституції 1997 року в 2006 році, щоб забезпечити імплементацію правової бази ЄС Європейського ордера на арешт. Зміну було внесено після висновку Конституційного суду [68] про несумісність із конституційною заборонаю на екстрадицію громадянина Польщі положень Кримінально-процесуального кодексу Польщі, що імплементує право Європейського Союзу. У будь-якому випадку, конституційне закріплення міжнародних стандартів права на справедливий суд відбувається в судовій практиці конституційних судів, які намагаються тлумачити – наскільки це можливо – зміст конституційних гарантій відповідно до міжнародних вимог [86]. Конституційні суди також є природним партнером для ведення діалогу з міжнародними судами.

Виникнення та розвиток концепції процесуальної справедливості в сучасних дослідницьких течіях часто пов'язують із особливостями сучасного плюралістичного суспільства в демократичній правовій державі [15]. Сьогодні процесуальна справедливість виходить за межі інструменталізації та має відповідати певним принципам та реалізації певних цінностей, таких як людська гідність, принцип рівності, виключення певних заходів незалежно від їх ефективності, а також принцип процесуальної ефективності. З цієї точки зору, судові процедури повинні відображати конституційну аксіологію, відповідати принципам і цінностям, закріпленим у конституції, і поважати права людини.

Таким чином, процесуальна справедливість виглядає як набір принципів і правил, які стосуються поводження з особою під час судового розгляду. Універсальний набір процесуальних прав впливає з міжнародних стандартів прав людини. Можна говорити про «універсальний канон» процесуальних прав, особливо щодо кримінального провадження. Це основні вимоги, які повинна виконувати процедура для того, щоб вважатися справедливим. Деякі автори поділяють ці вимоги на чотири загальні категорії: характер суду, відкритий характер слухання, права обвинуваченого щодо здійснення свого захисту та «різноманітність інших окремих правил» [57]. Інші автори представляють

право на справедливий суд як набір, що складається з (1) загальних прав на процесуальну справедливість, включаючи право на публічне слухання перед незалежним і безстороннім судом, який виносить обґрунтоване рішення; (2) презумпції невинуватості у кримінальному провадженні; (3) особливих прав обвинувачених у кримінальних правопорушеннях, включаючи право бути поінформованим про звинувачення, право бути судимим протягом розумного строку, право на правову допомогу та право на перехресний допит свідків; (4) право бути вільним від ретроспективних кримінальних законів [23]. Право на апеляцію у кримінальних справах, право на компенсацію за неправомірне засудження та право не бути судимим чи покараним двічі за одне й те саме правопорушення додано до вищезазначеного списку.

Корисну класифікацію прав на справедливий судовий розгляд можна знайти в Посібнику щодо статті 6 Європейської конвенції з прав людини. Право на справедливий суд (кримінальна частина), дослідження прецедентного права ЄСПЛ доступне на веб-сайті Суду [56]. Посібник розрізняє чотири категорії гарантій справедливого судового розгляду: (1) право на доступ до суду; (2) інституційні вимоги; (3) процедурні вимоги (обидва названі загальними гарантіями); та (4) спеціальні гарантії. Поняття «доступ до суду» стосується можливості подати справу до суду та будь-яких обмежень щодо цього. Інституційні вимоги стосуються суду та стосуються вимоги щодо його створення законом, а також його юрисдикції, незалежності та неупередженості. Процесуальні вимоги включають вимоги справедливості, відкритості та розгляду справи в розумний строк. Особливими гарантіями визначено принцип презумпції невинуватості та права на захист загалом. Питання справедливості у вузькому сенсі особливо обговорювалося в прецедентному праві Страсбурзького суду, зокрема, в контексті ефективної участі в судовому процесі, рівності сторін і змагальності, обґрунтування судових рішень, права залишатися мовчати та не свідчити про себе, надання доказів, захоплення, принцип негайності, юридичної визначеності та різне прецедентне право, упереджена публічність та угода про визнання провини [117].

Основні елементи вищезазначеного переліку, зокрема ті, що стосуються незалежного та неупередженого суду, справедливості та публічного характеру судового розгляду, принципу презумпції невинуватості та права на захист, є – більшою чи меншою мірою – включені в конституційні тексти. Більш детальні гарантії справедливого судового розгляду були включені до так званого «*acquis constitutionnel*» через юриспруденцію конституційних судів. Саме конституційні суди розробили ці спеціальні гарантії, щоб розширити та доповнити початкові набори конституційних гарантій. Вони часто робили це, посиляючись на міжнародні стандарти та судову практику міжнародних судів, інших конституційних судів та погляди, представлені стипендією. Таким чином, здається доцільним зробити висновок, що існує «часткова» інтернаціоналізація та глобалізація конституційних стандартів справедливого судового розгляду, що впливає принаймні на основні елементи таких стандартів. Перелік цих елементів не є вичерпним і постійно змінюється. Можна стверджувати, що конституціоналізація стандартів справедливого судового розгляду є процесом, що посилюється такими факторами, як юридична діяльність конституційних судів, що реагують на нові конституційні проблеми.

Деякі з цих питань мають локальний вимір і пов'язані зі специфікою національних рішень, традицій і правової культури окремих країн. Інші проблеми є більш універсальними і стали предметом конституційного розгляду в багатьох юрисдикціях. Цим процесом також керувала практика міжнародних судів, зокрема Європейського суду з прав людини, а згодом і Суду Європейського Союзу, які визначили загальний напрямок розвитку стандартів права на справедливий суд. Активне тлумачення цими органами норм про права особи не могло бути нечуваним у національних правових системах. Конституційні суди не мали іншого виходу, як прийняти виклик захисту прав особи. Фресс вдало резюмував цей процес, обґрунтовуючи активістське тлумачення Конституційною радою Франції статті 16 Декларації 1789 року [39]: «*Le Conseil constitutionnel ne pouvait se recroqueviller sur une interpretation littérale de son bloc de constitutionnalité sans affaiblir la Constitution qu'il a pour*

mission de faire respecter»¹. Дійсно, конституційні суди більше не працюють у закритих правових екосистемах, які регулюються виключно місцевими конституціями; вони існують у суспільстві, яке стало більш юдиційним у результаті появи наддержавних правових систем. Водночас вони реагують на скарги сторін та їхніх законних представників, які часто посилаються у своїх поданнях на міжнародні стандарти прав людини.

Характерно, що конституційні суди у своїх рішеннях зазвичай не коментують, що таке «справедливий судовий розгляд», хоча вони наголошують на актуальності та значенні цього поняття для демократії та верховенства права [112]. Насправді, конституційні суди більш охоче вказують, що є або є неприпустимим відповідно до стандартів справедливості та описують обставини допустимості. У той же час, вони врівноважують суперечливі значення за допомогою тесту пропорційності. Відповідно, концепція процесуальної справедливості складається з конгломерату вказівок щодо того, як слід поводитися з особами в кримінальному процесі та як мають діяти процесуальні органи. Однак ці ознаки не завжди є однозначними та послідовними, даючи законодавцю чіткий сигнал щодо цілей законодавчих заходів. Такий стан речей є наслідком унікальних особливостей діяльності конституційного суду, які в основному приймаються у відповідь на скарги «конституційних позивачів». Проте рішення про вжиття конкретних заходів вирішують пов'язані конституційними нормами законодавці, а не конституційний суд. За визначенням, перші створюють закони, що регулюють кримінальний процес, і беруть на себе відповідальність за це. З огляду на зазначене, роль конституційного суду зводиться до коригування та спонукання до дій законодавчої влади та встановлення конституційних меж законотворчої волі.

---

¹ «Конституційна Рада не могла сконцентруватися навколо буквального тлумачення свого конституційного блоку, не послаблюючи Конституцію, яку зобов'язана виконувати».

Висновки до розділу I

1. В процесі дослідження запропоновано виділяти процесуальну компетенцію конституційних судів в залежності від моделей конституційного контролю. При цьому слід враховувати питання розмежування юрисдикцій. Судова юрисдикція в широкому значенні включає всі види статусних повноважень суду в предметній та територіальній сферах. Поняття юрисдикції не слід ототожнювати з функцією правосуддя. Поряд з функцією правосуддя конституційних судів, слід виділити процесуальну функцію, яка має декілька проявів та реалізується шляхом участі суду у прийнятті процесуальних правил та вимог їх реалізації у діяльності по здійсненню правосуддя, спрямованість на реалізацію процесуальних гарантій учасників спору, та застосуванням принципу належної правової процедури. Загальна ідея розмежування юрисдикції виглядає відносно простою. Вирішення всіх справ і спорів конституційного виміру повинно бути монополізовано в межах конституційного суду, тоді як вирішення всіх справ і спорів, пов'язаних із застосуванням звичайного законодавства, має бути виключною компетенцією звичайних судів (і, зрештою, верховного суду). На нашу думку, процесуальна компетенція Конституційного Суду України – це покладений Конституцією України, Законом України «Про Конституційний Суду України» та Регламентом Конституційного Суду України на Суд обсяг публічних повноважень для вирішення конституційно-правових спорів. До процесуальної компетенції Конституційного Суду України слід відносити такі елементи, як мету, встановлену конституційним законодавством; предмети відання; повноваження Конституційного Суду України та відповідна процесуальна форма, в межах якої реалізується компетенція. Доктрина компетенції Конституційного Суду України формується не тільки з розвитком теорії конституційного правосуддя, а й у процесі з'ясування змісту конституційної юрисдикції. Важливо звернути увагу на зовнішнє оформлення доктринальних положень, які виникають найперше в судовій практиці. Доктрина дає уявлення про те, чи можна взагалі і в якому обсязі застосовувати конституційну

юрисдикцію до широкого кола правовідносин матеріального та процесуального характеру і відповідних нормативних актів, що оспорюються, і за якими критеріями визначається прерогатива Конституційного Суду України.

2. В українській науці конституційного права класифікація процесуальної компетенції конституційних судів не була предметом спеціального дослідження. Процесуальну компетенцію Конституційного Суду України, на нашу думку, можна класифікувати за процесуальними функціями Конституційного Суду України, за загальними принципами розмежування процесуальної компетенції між колегіями, сенатами та Великою палатою Конституційного Суду України та за суб'єктами конституційного провадження. Компетенція судової юрисдикції реалізується у сфері конституційного правосуддя Конституційним Судом України. Визначено переваги централізованої моделі конституційного контролю: забезпечення правової визначеності та посилення ідеї демократії. Європейська модель конституційного контролю традиційно сприймається як гарантія правової визначеності, яка високо цінується з моменту утворення цієї моделі. Наголошено на двох головних недоліках централізованої моделі конституційного контролю. Так, конституційному суду потрібен час, щоб вирішити справу, передану йому звичайним суддею. Відкривається проблема строків розгляду, яка суттєво впливає на бажання звичайних суддів передавати справу до конституційного суду. У контексті сучасного законодавства кількість конституційних питань, переданих до конституційних судів звичайними судами, неминуче зростатиме, таким чином загострюючи проблему строків розгляду і необхідність мати можливість вирішити передану справу в розумний строк.

3. У контексті взаємодії конституційних судів та органів державної влади ключовим питанням є правове регулювання зв'язків між ними, адже саме воно визначає напрями впливу права на розвиток взаємин між ними, порядок та сутність відносин, які розвиваються. В межах принципу «стримувань та противаг» Конституційний Суд України володіє юридичною можливістю активно спливати на рішення та дії законодавчої та виконавчої гілок влади. Конституційний Суд України впливає на спрямування законодавчої діяльності,

виправляють помилки органів виконавчої влади, а своїм тлумаченням права в процесі його правозастосування він з'ясовує справжній зміст правових норм. При цьому конституційний контроль стосується справ, які не підсудні звичайним судам, що і визначає рівень взаємовідносин всіх судів. В підрозділі проаналізовані особливості конституційного закріплення процесуальної справедливості. Відсутність чіткого конституційного положення про право на справедливий суд або стислого формулювання такого положення не перешкоджає творчій діяльності конституційних судів у розробці стандартів судового захисту. У такому випадку конституційний суд шукає стандарти справедливості в більш загальних положеннях конституції. Це можуть бути загальні принципи, такі як верховенство права, демократична правова держава або поділ влади. Загальні положення також можуть бути системними нормами про судоустрій, у тому числі щодо незалежності та неупередженості судів, або інших суб'єктивних прав особи, таких як людська гідність, принцип рівності, право на захист, принцип презумпція невинуватості. Конституційне закріплення гарантії процесуальної справедливості не обов'язково має бути рішенням конституційного законодавця. В сучасних умовах процесуальна справедливість виходить за межі інструменталізації та має відповідати певним принципам та реалізації певних цінностей, таких як людська гідність, принцип рівності, виключення певних заходів незалежно від їх ефективності, а також принцип процесуальної ефективності. З цієї точки зору, судові процедури повинні відображати конституційну аксіологію, відповідати принципам і цінностям, закріпленим у конституції, і поважати права людини. Таким чином, процесуальна справедливість виглядає як набір принципів і правил, які стосуються поведінки з особою під час судового розгляду. У різних конституціях право на справедливий суд розглядається по-різному, визначаючи його більш-менш вичерпним чином. Однак, незалежно від прийнятої конституційної формули, більшість конституційних судів розглядали це право в численних рішеннях. Конституційні суди виправляли будь-які недоліки у відповідних конституційних рамках, посилаючись на більш загальні принципи

чи цінності, такі як верховенство права, людська гідність або принцип поділу влади.

РОЗДІЛ II. ПРОЦЕСУАЛЬНЕ ЗАСТОСУВАННЯ КОМПЕТЕНЦІЇ СУБ'ЄКТІВ РОЗГЛЯДУ СПРАВИ КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ

2.1. Процесуальна компетенція колегій Конституційного Суду України.

В класичному судочинстві органи судової влади найчастіше структуруються за галузевою ознакою або категорією справ. Головним фактором, який лежить в основі структурування конституційних судів, є необхідність розвантажити їх від надмірної кількості звернень.

Навіть найменш завантажений з європейських конституційних судів – Конституційна рада Франції структурована, що зумовлено не її діяльністю по контролю за конституційністю конституційності актів органів державної влади та міжнародних зобов'язань, а необхідністю здійснювати прискіпливий контроль за дотриманням електорального кодексу в процесі виборів депутатів і сенаторів. У зв'язку з цим завантаженість Конституційної ради, має певну періодичність. Для підготовки справ, що стосуються виборів в Конституційній раді створюються декілька комісій (*section de l'instruction*), але остаточні рішення по даній категорії справ завжди приймаються на пленарному засіданні Конституційної ради. Але основна частина роботи по підготовці справи до розгляду здійснюється в рамках комісій. Їх робота прискорює процес провадження, що зумовлено метою процесуальної економії.

Винятком з даного правила є організація роботи Конституційного суду Італії, оскільки більшість його рішень приймається на пленарному засіданні. Відсутність в італійському конституційному судочинстві видів конституційних проваджень, в рамках яких в Конституційний суд безпосередньо можуть звертатися фізичні та юридичні особи, пояснюється його незначне навантаження. У зв'язку з цим в Конституційному суді Італії відсутні структурні підрозділи.

Конституційне судочинство це єдність процесуальної діяльності та конституційних процесуальних правовідносин, які виникають між їх учасниками. Як і будь яка процесуальна діяльність конституційне судочинство має певні стадії. Мова йде про динамічну діяльність, яку відображають такі терміни як «провадження» чи «процес».

На відміну від кримінального судочинства, де досудовій стадії приділяється особлива увага, в інших формах судочинства початок процесу пов'язано із зверненням в орган правосуддя – поданням позову та прийняттям позовної заяви цим органом до провадження. В судовому праві дана стадія розглядається як перша стадія судового процесу [66]. В конституційному провадженні процес також починається з даної стадії. Підтвердженням того, що перша стадія конституційного провадження аналогічна першій стадії судових процесів в класичних судових провадженнях, є ініціювання судового процесу (звернення до конституційного суду) в тій же формі, що і в класичному судочинстві, тобто за допомогою позовної заяви.

На даній стадії після відповідної реєстрації звернень до конституційного суду здійснюється розгляд їх допустимості до наступного розгляду. В першу чергу перевіряється дотримання вимог, які ставляться до подань, звернень та скарг та їх змісту; дотримання процесуальних строків; наявність доказів, які підтверджують виконання деяких досудових дій, тобто використання всіх можливих засобів правового захисту до звернення до суду; наявність документів, які додаються до звернення (посвідчують повноваження представника); підтверджуючих обставин, на яких суб'єкт звернення обґрунтовує свої вимоги тощо.

Аналогічність даних вимог та перевірки їх дотримання в конституційному судочинстві вимогам та процедурі їх перевірки в класичних судових провадженнях не викликає сумнівів. Так, вимоги, які ставляться до форми та змісту позовних заяв, а також наявності документів, які додаються до позовної заяви в класичному судовому процесі, дотримання яких перевіряється саме на

даній стадії судового процесу, не викликає сумнівів в тому, що вони аналогічні вимогам, які існують в конституційному судочинстві.

Не дивлячись на суттєву різницю до вимог про допустимість звернень в конституційні суди, які коливаються в залежності від виду конституційного провадження, можна стверджувати, що в цілому вони співпадають з вимогами допустимості звернень в суди загальної юрисдикції.

Що стосується самої процедури попереднього розгляду скарг чи прийняття позовних заяв у провадження, то слід відзначити, що подібність між класичними формами судочинства та конституційним судочинством також спостерігається. Так, процедура попереднього розгляду заяв є спрощеною в будь якій формі судочинства. Питання про прийняття позовних заяв розглядається або суддею одноособово, або обмеженим складом суддів, без виклику сторін процесу. Існує специфіка процедури прийняття до провадження скарг ампаро в іспанському конституційному судочинстві.

Така особливість конституційного судочинства як утворення судових структур, які ухвалюють рішення у справах зумовлена завантаженістю конституційних судів, оскільки створення структур конституційного суду, наділених правом відмовляти у розгляді звернень, дозволяє відсіяти їх значну кількість ще на попередній стадії провадження.

Наприклад, в іспанському судочинстві передбачена спеціальна процедура попереднього розгляду скарг (*admission a tramite*), метою якої є розгляд допустимості скарги до стадії провадження, на якій вона буде розглянута по суті. Дана процедура здійснюється чотирма комісіями Конституційного трибуналу. В рамках кожної комісії для розгляду питання про допустимість скарги призначається суддя-доповідач. Підготовка доповіді про прийняття чи відхилення скарги здійснюється одним із працівників адміністрації Конституційного трибуналу (*letrado*). У випадку прийняття скарги до розгляду по суті однією з чотирьох комісій по ній ухвалюється рішення або на пленарному засіданні (*pleno*) Конституційного трибуналу, або на одній з двох його палат (*salas*) [94].

Таким чином, в іспанському конституційному судочинстві процедура попереднього розгляду скарг є інструментом процесуальної економії, що дозволяє відхилити значну кількість звернень.

В німецькому конституційному судочинстві також існує процедура попереднього розгляду звернень (зокрема, скарг на порушення їх конституційних прав і свобод), яка як і яка як і в Іспанії, є інструментом процесуальної економії, що дозволяє розвантажити Федеральний конституційний суд від надмірної кількості звернень. Для цього в ФКС утворюються декілька комісій у складі трьох суддів, які в рамках «спрощеної процедури» здійснюють попередній розгляд скарг. В рамках даної процедури відхиляється приблизно 90% звернень до Федерального конституційного суду. Це так звана процедура фільтрації скарг, що розвантажує суд. Більш того, німецький законодавець передбачив, що комісії по попередньому розгляду скарг за певних умов можуть ухвалити і остаточне рішення у справі (§ 93 «с» Закону про Федеральний конституційний суд ФРН).

Український законодавець використав досвід організації роботи Федерального конституційного суду ФРН і у 2017 році запровадив нову організаційну структуру Конституційного Суду України – Велика палата, два сенати та шість колегій., які в межах своїх повноважень діють як Конституційний Суд.

Колегії – це колегіальні органи Конституційного Суду України, що складаються як правило з трьох суддів. Цікавим є той факт, що правило про палати, що складаються з трьох та п'яти суддів, закріплене у Статуті Суду ЄС та існує *de jure*.

Колегії діють у складі трьох суддів Конституційного Суду та утворюються на спеціальному пленарному засіданні Конституційного Суду України шляхом жеребкування в порядку, встановленому Регламентом Конституційного Суду України постановою. Один суддя може входити на постійній основі тільки до складу кількох колегій.

Відповідно до ст. 57 Закону України «Про Конституційний Суд України», «звернення до Суду надсилаються поштою або подаються безпосередньо до Секретаріату. Попередню перевірку звернень до Суду здійснює Секретаріат. Якщо конституційна скарга за формою не відповідає вимогам цього Закону, керівник Секретаріату повертає її суб'єкту права на конституційну скаргу. Повернення конституційної скарги не перешкоджає повторному зверненню до Суду з дотриманням вимог цього Закону» [134].

До повноважень Колегії належить вирішення питань щодо відкриття конституційного провадження у справі за конституційним поданням, конституційним зверненням, конституційною скаргою.

Колегія більшістю голосів від її складу постановляє ухвалу про відкриття конституційного провадження у справі або про відмову у відкритті конституційного провадження у справі.

Якщо Колегія постановила ухвалу про відкриття конституційного провадження у справі за конституційним поданням або за конституційним зверненням, Суддя-доповідач у строки, передбачені статтею 35 Закону, звертається до головуючого Великої палати з поданням про включення справи до порядку денного Суду для розгляду питань, пов'язаних із конституційним провадженням.

Якщо Колегія постановила ухвалу про відмову у відкритті конституційного провадження у справі за конституційним поданням або за конституційним зверненням, Суддя-доповідач у строки, передбачені статтею 35 цього Закону, звертається до головуючого Великої палати з поданням про включення справи до порядку денного Суду для вирішення питання щодо відкриття конституційного провадження у справі.

Якщо Колегія постановила ухвалу про відкриття конституційного провадження у справі за конституційною скаргою, Суддя-доповідач у строки, передбачені статтею 35 цього Закону, звертається до головуючого Сенату з поданням про включення справи до порядку денного Суду для розгляду питань, пов'язаних із конституційним провадженням.

Якщо Колегія не одностайно постановила ухвалу про відмову у відкритті конституційного провадження у справі за конституційною скаргою, Суддя-доповідач у строки, передбачені статтею 35 Закону України «Про Конституційний Суд України», звертається до головуєчого Сенату з поданням про включення справи до порядку денного Суду для вирішення питання про відкриття конституційного провадження у справі.

Одностайно постановлена ухвала Колегії про відмову у відкритті конституційного провадження у справі за конституційною скаргою є остаточною.

Після того, як буде встановлено, що дотримані загальні та спеціальні умови допустимості звернень до розгляду, починається стадія підготовки справи до її розгляду по суті.

Як і в класичному судочинстві, на даній стадії, яка є обов'язковою, вивчаються матеріали справи для можливості винесення правильного та своєчасного підсумкового рішення. Підготовка справи до розгляду здійснюється одним із членів суду, в конституційному судочинстві – суддею-доповідачем. Така практика існує у Федеральному Конституційному Суді Німеччини та була використана в Україні.

Розгляд звернення до Суду здійснюється у Колегії, до складу якої входить відповідний Суддя-доповідач. Суддя-доповідач: вивчає порушені у зверненні питання і готує матеріали на розгляд Колегії, Сенату, Великої палати; витребує документи, матеріали, інші відомості, що стосуються справи, від суб'єкта звернення, Верховної Ради України, Президента України, Кабінету Міністрів України, Генерального прокурора, судів, інших органів державної влади, органів влади Автономної Республіки Крим, органів місцевого самоврядування, посадових осіб, підприємств, установ, організацій усіх форм власності, політичних партій, громадських об'єднань; надає доручення відповідним підрозділам Апарату та встановлює строки їх виконання; залучає спеціалістів для консультацій, дослідження документів; вносить на розгляд Сенату, Великої палати пропозиції щодо призначення експертизи у справі,

залучення до участі в конституційному провадженні спеціалістів, виклику посадових осіб, експертів, спеціалістів, свідків, уповноважених осіб, які діють від імені суб'єкта права на звернення, а також осіб, участь яких може сприяти об'єктивному та повному розгляду справи; здійснює інші повноваження, визначені цим Законом і внутрішніми актами Суду.

Так само, як і в класичному судочинстві, але меншою мірою, що пояснюється інквізиційним характером конституційного судочинства, в підготовці справи до розгляду можуть брати участь сторони процесу та інші особи. В Німеччині при підготовці справи до судового розгляду досить часто вдається до допомоги судів загальної юрисдикції (§26, 27 Закону про Федеральний конституційний суд ФРН). На мою думку, слід внести зміни до Закону України «Про Конституційний Суд України» та передбачити таку норму.

Саме на цій стадії суддею-доповідачем здійснюються всі необхідні дії по витребуванню документів та інших матеріалів справи, він призначає проведення досліджень, експертиз, консультацій з спеціалістами тощо. При цьому слід зазначити, що хоча певні особливості стадії підготовки справи до судового розгляду в конституційному судочинстві існують, тим не менш дії судді-доповідача на даній стадії аналогічні діям суддів загальних судів при підготовці ними справ до судового розгляду.

З питань власної процесуальної компетенції Конституційний Суд України вже сформував низку юридичних позицій, відповідно до яких: вирішення питань застосування судами законів України не належить до компетенції Конституційного Суду України (Ухвала від 31 березня 2010 року № 15-у/2010); до повноважень Конституційного Суду України не належить офіційне тлумачення законів України (Ухвала від 6 грудня 2016 року № 79-у/2016); незгода з судовими рішеннями не є підставою для відкриття конституційного провадження у справі (ухвали Другого сенату Конституційного Суду України від 6 червня 2018 року №17-у(II)/2018, від 6 червня 2018 року № 18-у(II)/2018) [149].

Конституційне подання містить ряд тверджень народних депутатів України про те, що положення Закону № 1680 дискримінують громадян України порівняно з жителями окремих районів Донецької та Луганської областей, зокрема за ознакою місця проживання, закріплюють відмінний від встановленого приписами Конституції України порядок діяльності органів місцевого самоврядування, органів виконавчої влади, судів та прокуратури, також у конституційному поданні висловлено ряд інших припущень про те, що «діяльність загонів народної міліції призводитиме до порушень прав особи на життя, свободу, власність та інші природні права, які мають забезпечувати органи правопорядку». Однак припущення не можуть вважатися належним обґрунтуванням тверджень неконституційності правових актів чи їх окремих положень (ухвали Конституційного Суду України від 17 лютого 2009 року № 5-у/2009, від 27 січня 2010 року № 2-у/2010, ухвали Великої палати Конституційного Суду України від 13 листопада 2018 року № 69-у/2018, від 19 березня 2019 року № 11-у/2019) [150].

Аналіз змісту конституційної скарги дає змогу дійти висновку про оцінку суб'єктом права на конституційну скаргу підходу законодавця у визначенні меж юрисдикції адміністративних судів; співвідношення адміністративної юрисдикції та юрисдикції Конституційного Суду України стосовно розгляду правових актів Верховної Ради України, актів Президента України та Кабінету Міністрів України. Однак з урахуванням того, що саме на рівні Конституції України встановлено і повноваження Конституційного Суду України (статті 150, 151), і загальні підстави для подання конституційної скарги (стаття 151), Конституційний Суд України неповноважний давати оцінку наведеного регулювання [148].

Пройшовши складний шлях свого становлення та розвитку, Конституційний Суд України вступає в третє десятиліття своєї діяльності з твердою рішучістю зміцнювати довіру суспільства до органу конституційної юрисдикції, який забезпечує верховенство Основного Закону. З цією метою прийнято новий Закон України «Про Конституційний Суд України» від 13 липня 2017 р. №

2136-VIII (далі – Закон, Закон про Конституційний Суд), прийнятий у зв'язку з внесенням змін до Конституції України (про правосуддя), який набрав чинності 30 вересня 2016 року. Новий Закон запроваджує, зокрема, конкурсні засади добору кандидатів на посаду судді Конституційного Суду України, обумовили побудову правової позиції Суду, визначили порядок звернення до нього з конституційною скаргою та «розблокували» функціонування цього надважливого інституту конституційного судочинства, оскільки з верес. 15 травня 2017 року з метою реалізації права на конституційну скаргу до Суду, проголошеного Основним Законом, надійшло 202 конституційні скарги, які перебували на розгляді Суду [25].

В. Лемак та О. Петришин слушно охарактеризували стан речей як «неконституційну ситуацію щодо конституційної скарги», яка повинна бути оперативно вирішена органом конституційної юстиції шляхом судової правотворчості, коли суди забезпечують верховенство права. Конституції та здійснення прав людини своїми рішеннями. Водночас автори посилалися на можливість розгляду конституційних скарг за відсутності спеціального закону [120]. З огляду на це конституційна модель конституційної скарги, передбачена ст. 151-1 Основного Закону, з невідомих причин, не вказав на її внутрішній зв'язок із стверджуваним порушенням основних прав і свобод, що передбачає правову природу конституційної скарги як національного засобу захисту прав людини [80]. Саме Закон про Конституційний Суд, хоча й із певним запізненням, серед вимог, яким має відповідати конституційна скарга, т вказав «обґрунтування тверджень про неконституційність закону України (його окремих положень), а також зазначив, яке з прав людини, гарантованих Конституцією України, на думку суб'єкта права на конституційну скаргу, є порушено внаслідок застосування закону» (пункт 6 частини другої статті 55 Закону). Проте ця вимога породжує необхідність роз'яснення ряду важливих питань, серед яких: роль конституційної скарги в контексті вичерпання всіх національних засобів правового захисту як передумови звернення до

Європейського суду з прав людини, як «доступність» та «ефективність» конституційної скарги з огляду на відповідні стандарти Ради Європи.

Насамперед слід зазначити, що саме порушення прав людини нормативно-правовим актом державної влади в основі конституційної скарги поєднує в собі різні її моделі, відповідно конституційна скарга виступає засобом їх поновлення, захисту та запобігання подальшим порушенням. За словами О. Лухтерхандта, конституційна скарга означає, що основні права, гарантовані Основним Законом, є не лише «гучними деклараціями», а суб'єктивними правами, на які людина може безпосередньо посилатися. Особа в цьому випадку, «озброївшись» лише Конституцією, кидає виклик державі та змушує її виправдовуватися в суді за свою поведінку. З історичної точки зору це «неймовірна зміна як психологічно, так і юридично» [90].

Що стосується запровадження конституційної скарги, то в юридичній спільноті активно обговорюється її здатність виступати так званим національним фільтром для справ перед поданням відповідних індивідуальних заяв до Європейського суду з прав людини. Можливість особи мати прямий доступ до органу конституційної юстиції запобігає перевантаженню Страсбурзького суду. Статистика, наведена цим судом, свідчить про те, що ті країни, де існує механізм подання конституційних скарг, мають меншу кількість заяв до Європейського суду з прав людини (пропорційно кількості населення), ніж інші, де такого механізму немає.

Роль конституційної скарги у вирішенні питання про прийняття заяв до Європейського суду з прав людини в контексті ефективних інструментів захисту прав людини на національному рівні стала предметом особливої

уваги Венеціанської комісії у її комплексному доповіді «Про доступ особи до конституційного правосуддя» (Венеція, 17-18 грудня 2010 р.) [33]. Комісія заявила, що механізм індивідуальної скарги до Конституційного суду може стати національним фільтром перед передачею справ до Європейського суду з прав людини. Це узгоджується з пунктом 4 Інтерлакенської декларації, який передбачає допоміжний характер конвенційних механізмів [42].

Венеціанська комісія зазначає, що в країнах, де функціонує спеціалізований конституційний суд, індивідуальна скарга до органу конституційного контролю є логічним вибором ефективного засобу правового захисту. Така скарга, як правило, є субсидіарною на національному рівні і подається лише після вичерпання засобів правового захисту в судах загальної юрисдикції. Такий підхід передбачено статтею 150-1 Конституції України, в якій зазначено, що конституційна скарга може бути подана у разі, «якщо вичерпано всі національні засоби правового захисту». Логічно припустити, що така скарга стає останнім національним засобом правового захисту, який можна використати для звернення до Європейського суду з прав людини. Однак, щоб бути національним фільтром на шляху до Страсбурзького суду в розумінні статті 35§1 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод (далі – Європейська конвенція), національний засіб правового захисту відповідно до статті 13 Європейської конвенції має бути ефективним і доступним.

Питання, яким має бути тип конституційної скарги, щоб вважатися ефективною, є складним, і відповідь на нього передбачає врахування різних факторів і може відрізнятися в різних країнах. Навіть у межах однієї й тієї самої правової системи конституційна скарга може бути ефективним засобом захисту від одних порушень Європейської конвенції та неефективним щодо інших¹⁰. Як результат аналізу вимог Європейського суду з прав людини щодо ефективні національні засоби правового захисту (зокрема, у справах Кудла проти Польщі (№ 30210/96, §§ 152, 157), Омаста проти Словаччини (№ 40221/98 від 10 грудня 2002 р. Дорота Шотт-Мединська проти Польщі) (№ 53351/99 від 9 жовтня 2003 р., *Vekony v. Hungary* (№ 65681/13 від 13 січня 2015 р.), Венеціанська комісія стверджує, що розгляд конституційної скарги має забезпечити «запобіжні засоби правового захисту для запобігання будь-яким подальшим порушенням прав «поки судове провадження не завершено, а також «компенсаційні засоби правового захисту». Суд повинен бути зобов'язаний розглядати справу за відсутності будь-якої необґрунтованої вимоги щодо судових витрат або юридичного представництва. В результаті процедури індивідуальної скарги

конституція і суд повинен мати можливість ефективно вказати на негайне порушення, поновлення чи припинення провадження в загальному суді або розглянути саму справу по суті, якщо є скарга на надмірну тривалість провадження. Крім того, обов'язок організувати свою судову систему відповідно до вимог статті 6§1 Європейської конвенції також стосується конституційного правосуддя. Це означає, що якщо держава має намір запровадити інститут індивідуальної скарги до конституційного суду, це має бути зроблено таким чином, щоб не подовжувати надмірно загальну тривалість провадження. Відповідно, Конституційний Суд повинен мати можливість і ресурси, щоб ефективно впоратися з додатковим навантаженням справ. Крім того, адекватна компенсація має бути надана на підставі обов'язкового рішення Конституційного суду у справі, еквівалентній тій, яку заявник може отримати в Страсбурзькому суді [42].

Слід підкреслити, що обсяг зобов'язань держав за статтею 13 Європейської конвенції залежить від характеру скарги заявника, але засіб правового захисту, передбачений цією статтею, має бути «ефективним» як на практиці, так і за законом (див. наприклад, *Инан v. індивідуальний засіб правового захисту* не повністю задовольняє вимоги статті 13, ця мета може бути досягнута набором засобів правового захисту, передбачених національним законодавством (див. *Сільвер та інші проти Сполученого Королівства* (§ 113, 25 березня 1983 р.) та багато інших Але, зрештою, Конституційний суд повинен мати можливість відновити права, порушені в силу обов'язкового рішення у справі. Просто констатаційне рішення про неконституційність не є достатнім засобом правового захисту. У разі якщо наслідки дій є незворотними, конституційний суд має запобігти такій поведінці.

З огляду на ці вимоги Венеціанська комісія висловила на користь повної конституційної скарги не лише тому, що вона забезпечує комплексний захист конституційних прав, але й «з огляду на субсидіарний характер засобу правового захисту в Європейському суді з прав людини та бажання вирішувати проблеми прав людини на національному рівні». Така модель скарги, за

словами Г. Арутюняна, дає змогу реалізувати «права людини на конституційне правосуддя», оскільки особа може оскаржити будь-який акт державної влади, який прямо порушує її основні права [59].

Окремо слід звернути увагу на використання письмової форми провадження. Незалежно від того чи іншого судочинства, судове провадження здійснюється в присутності учасників процесу, де, окрім письмових документів, використовується усних обмін інформацією по справі.

Аналіз положень, що регулюють європейське конституційне судочинство (Німеччина, Франція, Італія), дозволяє зробити висновок, що дане судочинство характеризуються усною формою розгляду. Але на практиці воно на відміну від класичного судочинства організується переважно у письмовій формі. Рішення про прийняття звернень до провадження також ухвалюються в рамках письмового провадження. Це положення також спрямовано на розвантажування конституційних судів.

Отже, в колегіях Конституційного Суду України відбувається попереднє обговорення проектів рішення, а далі справа розглядається першим чи другим сенатом, в залежності від того, до якого з них відноситься суддя-доповідач. В залежності від виду конституційного провадження, проект рішення (у разі підтримки) виноситься на розгляд Великої палати, тобто всього складу суду. У колегії справи розглядають на етапі відкриття провадження. Колегії Конституційного Суду України утворили у 2018 р. у зв'язку з внесенням змін та доповнень до Закону України «Про Конституційний Суд України», які визначили нову організаційну структуру Конституційного Суду України та їх процесуальну компетенцію. Досвід функціонування колегій підтверджує їх ефективність, однак, на нашу думку, пропонуємо внести зміни до Закону України «Про Конституційний Суд України» та передбачити повноваження колегій ухвалювати рішення про прийнятність конституційних скарг, а не залишати це право на розсуд працівників Секретаріату Конституційного Суду України.

2.2. Процесуальна компетенція сенатів Конституційного Суду України.

Найчастіше конституційні суди складаються від пленарної асамблеї та двох чи декількох палат, наділених повноваженнями по розгляду справ по суті. Саме завантаженістю конституційних судів зумовлена організація їх роботи в рамках невеликих підрозділів (палат, колегій, сенатів).

Поділ на дві рівні палати (Senats) Федерального Конституційного Суду ФРН зумовлено вимогами процесуальної економії, в бажанні розвантажити суд у зв'язку з великою кількістю звернень. Необхідність надання повноважень палатам суду по прийняттю остаточних рішень по визначених для кожної палати категоріям справ пояснюється тим, що пленарна асамблея була б не в змозі розглядати більше 5000 щорічних звернень до Федерального конституційного суду [9].

Ідея структурування конституційних судів на сенати зумовлена їх завантаженістю. В свою чергу, відсутність структурування конституційного суду на дві палати, кожна з яких володіє компетенцією по конституційним провадженням, приводить до блокування його діяльності.

Таким чином, процесуальна економія, яка досягається розподілом проваджень за категоріями справ між внутрішніми органами суду, є засобом забезпечення його ефективного функціонування.

Побідне структурування конституційних судів існує у більшості європейських конституційних провадженнях. Так, в Конституційному трибуналі Іспанії поряд з пленарною асамблеєю (pleno), існують дві палати (salas), кожна з яких складається з шести суддів. Як і в німецькому конституційному судочинстві, повноваженням по прийняттю остаточних рішень наділена не тільки пленарна асамблея, але й кожна з палат. Більш того, як і в інших конституційних провадженнях, основна частина остаточних рішень приймається саме його палатами, а не пленарною асамблеєю [40].

Сенат на засіданні розглядає питання щодо відкриття або відмови у відкритті конституційного провадження у справі за конституційною скаргою,

якщо Колегія неодностайно постановила ухвалу про відмову у відкритті конституційного провадження.

Засідання та пленарні засідання Сенату є повноважними, якщо на них присутні щонайменше шість суддів Конституційного Суду із складу Сенату.

Ухвала Сенату є постановленою, якщо за це проголосувала більшість суддів Конституційного Суду, які беруть участь у засіданні чи пленарному засіданні (крім ухвали про закриття провадження у справі, за яку має проголосувати кількість суддів, необхідна для ухвалення Сенатом рішення Суду та ухвал, передбачених статтею 60 цього Закону).

Якщо під час вирішення Сенатом питання про відкриття провадження у справі голоси суддів Конституційного Суду поділилися порівну, конституційне провадження у справі вважається відкритим.

Кожен з двох сенатів діє у складі дев'яти суддів Конституційного Суду та розглядає справи за участю щонайменше шести суддів Конституційного Суду. Рішення Суду у справі за конституційною скаргою є ухваленим, якщо за це проголосували щонайменше дві третини суддів Конституційного Суду, які розглядали справу в Сенаті. Таким чином, закон може бути визнано неконституційним навіть чотирма суддями Конституційного Суду, що становить меншість від нормативно визначеного складу сенату.

Сенати, відповідно до закону, наділені повною незалежністю в межах здійснення функції розгляду конституційних скарг, за відсутності будь-якого контролю з боку Конституційного Суду України в цілому та діють, відповідно до Закону, як Конституційний Суд.

Для здійснення порівняння процесуального статусу сенату проаналізуємо повноваження сенатів Федерального конституційного суду Німеччини. На відміну від звичайних судів, компетенція двох сенатів Федерального конституційного суду в принципі викладена в законі (пор. § 14(1)–(3) Закону про Федеральний конституційний суд). Відповідно до законодавчої концепції, Перший Сенат в першу чергу займається основними правами, тоді як Другий Сенат є переважно «судом з державних справ». Якщо незрозуміло, який Сенат є

компетенцією для конкретного провадження, рішення приймає комітет, що складається з президента, віце-президента та чотирьох суддів (так званий Комітет шести, див. § 14(5) Закону про Федеральний конституційний суд).

Відповідно до § 14(4) Закону про Федеральний конституційний суд Пленарна сесія Федерального конституційного суду може змінити розподіл компетенції сенатів, якщо це стає необхідним через перевантаження в одному із сенатів, яке є не просто тимчасовим. Пленарна сесія Федерального конституційного суду регулярно використовує цей варіант, враховуючи, що кількість справ у Першому сенаті, який має компетенцію вирішувати конституційні скарги, в іншому випадку була б значно більшою, ніж кількість справ у другому сенаті [4].

Новий розподіл повноважень набирає чинності на початку наступного судового року і може також стосуватися розгляду справ, що не розглянуті, за певних вимог. Він опублікований у Федеральному бюлетені.

Досить цікавою є практика Федерального конституційного суду Німеччини щодо процесуальної компетенції сенатів.

17 листопада 2020 року пленарне засідання Федерального конституційного суду, діючи відповідно до § 14(4) Закону про Федеральний конституційний суд (Bundesverfassungsgerichtsgesetz) у редакції, опублікованій 11 серпня 1993 року (Вісник федеральних законів, Bundesgesetzblatt – BGBl I, стор. 1473) та останні зміни, внесені статтею 4 Закону про імплементацію Директиви (ЄС) 2016/680 щодо кримінального провадження та адаптації законодавства про захист даних до Регламенту (ЄС) 2016/679 від 20 листопада 2019 року (BGBl I, стор. 1731), вирішив наступне:

«Розпорядження пленарного засідання Федерального конституційного суду від 24 листопада 2015 року (BGBl I 2016, стор. 118), до якого останні зміни внесені розпорядженням пленарного засідання від 3 грудня 2019 року (BGBl I 2020, стор. 112), змінено таким чином:

Розділи А. II. і III. замінюються наступним:

«II. Для проваджень судового перегляду та конституційних скарг, поданих до Суду в 2021 судовому році і які стосуються:

1. закону про переміщених осіб з територій колишнього Німецького Рейху;
2. корпоративного податкового права та податкового законодавства про корпоративні перетворення;
3. закону про зброю;
4. права на звернення;
5. закону про виконавчий продаж та примусове виконання [судових рішень та інших виконавчих документів] (за винятком певних проваджень щодо судового рішення щодо позовів по суті);
6. законодавства про банкрутство (за винятком провадження, у якому стверджується про порушення статті 12 Основного Закону);
7. закону про домоволодіння;
8. права купівлі-продажу;
9. закону про договір підряду та договір підряду та виключення закону про угоди між адвокатом і клієнтом;
10. закону про страховий сектор і
11. інші питання деліктного права.

III. Для конституційних скарг, поданих до Суду з 2021 судового року та після цього, і які стосуються цивільних справ, за винятком таких справ (включно з усіма пов'язаними провадженнями щодо відповідальності за порушення службових обов'язків, судових витрат, допомога, правова допомога, судові затримки та оскарження можливої упередженості): конституційні права особи; свобода віросповідання та свобода сповідувати переконання (стаття 4(1) і (2) Основного закону); свобода слова, інформації, мовлення та преси (ст. 5 ст. Основного Закону); сімейне право (в тому числі право, що стосується опіки, імені, цивільного стану і транссексуалів); право інтелектуальної власності; закон про захист даних; свобода мистецтва та свобода дослідження та викладання (стаття 5(3) Основного Закону); свобода зібрань (стаття 8 Основного Закону); свобода асоціацій (стаття 9 Основного

Закону); закон, що стосується самозайнятих та загалом індивідуальних професій (включаючи закон, що стосується пенсійних схем для таких професій); спадкове право; орендне право; конкурентне право; майнові питання, пов'язані з нерухомістю та корпораціями у зв'язку з возз'єднанням Німеччини; будівельне та земельне право, у тому числі право щодо забудови землі та експропріація; право компаній, включаючи право кооперативів; банківське, біржове право та право цінних паперів; кредитне право, включаючи заставні інтереси; закон про стабілізацію фінансового ринку, включаючи експропріації; нормативне право; закон про адвокатсько-клієнтські угоди; питання господарського права щодо державного медичного страхування; виконання позовів, які регулюються публічним правом». Ці зміни набули чинності з 1 січня 2021 року [91].

Таким чином, враховуючи законодавчу базу та розпорядження Пленуму, що вносять до неї зміни, зазвичай застосовується такий розподіл компетенції:

Перший сенат має компетенцію для судового розгляду та конституційних скарг, якщо другий сенат не є компетенцією у конкретній справі.

Другий сенат насамперед наділений компетенцією для розгляду справ з приводу спорів між органами державної влади (Organstreit), спорів між Федерацією та землями, судових розглядів щодо заборони діяльності політичних партій та виборчих скарг. Що стосується судового розгляду та конституційних скарг, другий сенат є компетенцією у конкретних галузях права; до них належать закон про притулок, право на проживання, закон про громадянство, закон про державну службу, закон про військову службу та закон про альтернативну цивільну службу, матеріальне та процесуальне кримінальне право, включаючи застосування заходів до позбавлення волі, провадження щодо адміністративних штрафів, прибуткового та церковного податку, а також судових розглядів, які в основному стосуються тлумачення та застосування міжнародного права.

Наразі Другий сенат також володіє компетенцією щодо судового розгляду конституційних скарг, що стосуються закону про переміщених осіб з територій

колишнього Німецького Рейху, права петиції, закону про виконавчий продаж і примусове виконання, закону про корпоративний податок та закон про податок на корпоративні перетворення, закон про неплатоспроможність, закон про власність житла та закон про договори підряду та договори про надання послуг.

Конституційні скарги, що стосуються питань приватного права, розподіляються між двома сенатами відповідно до відповідної галузі права.

Внутрішній розподіл компетенції в сенатах визначає, хто буде звітним суддею в конкретній справі, і визначає склад палат. Перед початком кожного судового року, який збігається з календарним роком, кожен Сенат вирішує, який суддя буде відповідати за кожну справу, яка має бути вирішена. Протягом судового року відступити від цих умов можна лише в тому випадку, якщо це зумовлено перевантаженістю судді або нездатністю судді виконувати свої обов'язки протягом тривалого періоду часу. Як правило, суддя-доповідач готує вичерпний звіт для провадження. Більше того, перед початком і протягом судового року кожен Сенат призначає кілька палат із трьох членів і вирішує, які судді є заступниками.

Федеральний конституційний суд складається з двох колегій (сенатів) [1], незалежних одна від одної [19] (тому також називається «судами-близнюками» - «Zwillingsgericht») [76]. Кожна з них складається з восьми членів і очолюється Президентом і Віце-президентом. Перший сенат має компетенцію розглядати судові справи, у яких законодавче положення вважається значною мірою несумісним з основними правами, а також розглядати більшість конституційних скарг (тому також називається «Grundrechtesenat», Сенат з основних прав). До компетенції Другого сенату належать питання, пов'язані з урядовою структурою, судовий розгляд і конституційні скарги, які не передані Першій колегії (тому також називається «Staatsrechtssenat», Сенат з питань державного права) [1]. Тому Другий сенат є компетентним у більшості питань, що стосуються Європейського Союзу [21]. Члени кожної колегії поділяються на три палати («Kammern») з трьома суддями для розгляду конституційної скарги та справ щодо контролю за єдиним нормативним актом. Якщо палата не

приймає рішення одногосно або хоче скасувати постійний прецедент своєї колегії, справа має бути передана на розгляд колегії в цілому [36]. Якщо колегія має намір відхилитися від юридичної думки, що міститься в рішенні іншої комісії, пленум Федерального конституційного суду (тобто 16 суддів) приймає рішення з цього питання.

Рішення комісії вимагають абсолютної більшості від кворуму принаймні шести присутніх суддів. При рівному розподілі голосів Основний або інший Федеральний закон не може бути визнаний порушеним¹. У деяких випадках потрібна більшість у дві третини (наприклад, якщо партія має бути визнана неконституційною).

З 1970 року суддя, який має окрему думку щодо рішення або погоджується рішення щодо мотивів під час обговорення, може записати це в окремому голосуванні, яке додається до рішення [36]. Існує суперечлива дискусія, чи корисна ця практика чи ні [93]. Противники цієї позиції демонструють суперечності щодо юридичних питань і в деяких випадках стверджують, що це може бути відправною точкою для скасування судової практики.

Досить цікавою є практика Федерального Конституційного Суду Німеччини. Так, 5 травня 2020 року Другий сенат Федерального конституційного суду виніс своє остаточне рішення щодо конституційних скарг, поданих проти програми купівлі облігацій Європейського центрального банку «PSPP». Конституційні скарги перебували на розгляді з 2015 року.

У диспозитивній частині рішення йде мова про те, що Федеральний уряд Німеччини та Бундестаг Німеччини (парламент Німеччини) порушили конституцію Німеччини (принцип демократії), не вживши належних заходів проти того, щоб ЄЦБ не перевіряв та пояснення того, що PSPP відповідає законодавству ЄС (принципу пропорційності). За всіма іншими пунктами конституційні скарги були безуспішними. Основним пунктом критики

---

¹ § 15 (4) речення 3 BVerfGG. Приклади: BVerfGE 76, 211: сидячі забастовки як примус (примус сидячою заставою); BVerfGE 82, 236: покарання за порушення громадського порядку через заклик відвідати демонстрацію; BVerfGE 95, 335: Конституційність додаткових мандатів, які нараховуються без компенсації або розподіляються без компенсаційних мандатів.

Федерального конституційного суду є відсутність оцінки пропорційності законодавства ЄС щодо PSPP ЄЦБ. Перш ніж оцінити цю дію ЄЦБ самостійно, німецький суд спочатку мав усунути протилежне рішення Суду ЄС [83].

Суд визнав PSPP ЄЦБ неконституційним. Насправді він визнав, що PSPP не відповідає конституції Німеччини, оскільки вважав, що він не відповідає законодавству Європейського Союзу, оскільки він не має підстави в компетенції ЄС. Рішення завдає шкоди інтересам Німеччини та політиці ЄС. Відповідно до конституції Німеччини пропорційність зазвичай виникає в контексті порушень основних прав. І в Німеччині точаться дебати щодо того, чи справді німецький спосіб перевірки пропорційності є настільки раціональним і поза суб'єктивним вибором.

В іншому рішенні сенат Федерального конституційного суду Німеччини зазначив: «суд чітко пояснює, що ці міркування є частиною тесту на адекватність: «Принцип пропорційності у вузькому сенсі, отже, висуває особливі вимоги про правове оформлення передачі повноважень органів конституційного захисту. Вимоги щодо подальшого використання та передачі даних, зібраних державою, ґрунтуються на принципах обмеження мети та зміни мети» (п. 121) [78]. У той же час Федеральний конституційний суд Німеччини ще раз неявно відкидає герметичні моделі функціонального роз'єднання, які традиційно обговорюються під назвою організаційного права «вимога відокремлення» [77].

Таким чином, рішення показує, що захист основних прав не гарантується в першу чергу схемами класифікації відповідно до абстрактних принципів, які недостатньо виправдовують багатополярність викликів фундаментальним правам. Безумовно, конституційні суди як органи захисту конституції є невід'ємними компонентами архітектури конституційної безпеки кожної країни.

Сенати ж Конституційного Суду України протягом останніх двох років не дуже активно реалізовували свою компетенцію, що позначалось на захисті конституційних прав і свобод людини і громадянина. Так, за 2021 рік Перший сенат Конституційного Суду України не ухвалив жодної ухвали, а Другий сенат

за 2021 рік ухвалив 6 ухвал. У 2022 році Перший сенат не ухвалив жодної ухвали, а Другий – 6 ухвал. Криза конституційної юстиції в Україні пов'язана якраз із якістю складу Суду та певними інституційними вадами регулювання його статусу на рівні Конституції та Закону України «Про Конституційний Суд України». На нашу думку, слід встановити на рівні закону «Про Конституційний Суд України» критерії розподілу категорій справ для кожного сенату Конституційного Суду. України за прикладом такого розподілу в Федеральному Конституційному суді Німеччини.

2.3 Процесуальна компетенція Великої Палати Конституційного Суду України.

Зміни до Конституції України від 2 червня 2016 року та новий закон про Конституційний Суд передбачили нову організаційну будову та здебільшого зберегли більшість дореформених повноважень (за винятком повноважень тлумачити звичайні закони), таких як повноваження тлумачити Конституцію, переглядати міжнародні договори, закони та акти парламенту, президента та уряду та нормативно-правових актів парламенту Автономної Республіки Крим, а також вирішувати питання про законність процедури імпічменту президента. Суд може розглядати спори між урядом, парламентом і президентом при розгляді питань про неконституційність законів і актів, однак не бере участі у вирішенні спорів між центральною владою та органами місцевого самоврядування. Суд також має повноваження перевіряти відповідність запропонованих конституційних поправок матеріальним і процесуальним вимогам Конституції. Крім того, Суд отримав нові повноваження щодо надання висновків щодо конституційності (конституційності) питань, які народною ініціативою пропонують винести на референдум.

Велика палата Конституційного Суду України так само як і колегії та сенати є колегіальним органом. Велика палата має пленарні повноваження, тоді як сенати мають остаточні повноваження щодо конституційних скарг.

Компетенція Великої палати Конституційного Суду України визначається нормами Закону України «Про Конституційний Суд України» та Регламентом Конституційного Суду України. Відповідно до ч. 2, 3 ст. 35 Закону України «Про Конституційний Суд України»: «Велика палата розглядає питання щодо:

1) відповідності Конституції України (конституційності) законів України та інших правових актів Верховної Ради України, актів Президента України, актів Кабінету Міністрів України, правових актів Верховної Ради Автономної Республіки Крим;

2) офіційного тлумачення Конституції України;

3) відповідності Конституції України чинних міжнародних договорів України або тих міжнародних договорів, що вносяться до Верховної Ради України для надання згоди на їх обов'язковість;

4) відповідності Конституції України (конституційності) питань, які пропонуються для винесення на всеукраїнський референдум за народною ініціативою;

5) додержання конституційної процедури розслідування і розгляду справи про усунення Президента України з поста в порядку імпічменту в межах, встановлених статтями 111 і 151 Конституції України;

6) відповідності законопроекту про внесення змін до Конституції України вимогам статей 157 і 158 Конституції України;

7) порушення Верховною Радою Автономної Республіки Крим Конституції України або законів України;

8) відповідності нормативно-правових актів Верховної Ради Автономної Республіки Крим Конституції України та законам України;

9) відповідності Конституції України (конституційності) законів України (їх окремих положень) за конституційними скаргами у разі відмови Сенату від розгляду справи на розсуд Великої палати у випадках, визначених цим Законом. До повноважень Великої палати також належить вирішення процедурних питань, що виникають під час конституційного провадження згідно з цим Законом» [134].

Процесуальна компетенція визначається нормами ст. 66 Закону України «Про Конституційний Суд України» [134], відповідно до якої:

«1. Велика палата на засіданнях розглядає питання щодо відкриття або відмови у відкритті конституційного провадження у справах за конституційним поданням, конституційним зверненням у разі постановлення Колегією ухвали про відмову у відкритті конституційного провадження у справі.

2. Засідання Великої палати є повноважним, якщо на ньому присутні щонайменше 12 суддів Конституційного Суду.

3. Ухвала Великої палати є постановленою, якщо за неї проголосувала більшість суддів Конституційного Суду, які беруть участь у її засіданні.

Якщо голоси суддів Конституційного Суду поділилися порівну, конституційне провадження у справі вважається відкритим.

4. У разі постановлення Великою палатою ухвали про відкриття конституційного провадження у справі Голова Суду вносить справу на розгляд пленарного засідання Великої палати.

5. Постановлена Великою палатою ухвала про відмову у відкритті конституційного провадження у справі є остаточною.

6. Велика палата на пленарних засіданнях розглядає справи, провадження в яких відкрито за конституційним поданням, конституційним зверненням, та справи, провадження в яких відкрито за конституційною скаргою, але Сенат відмовився від розгляду справи на розсуд Великої палати.

7. Відкрита частина пленарного засідання Великої палати у формі усного провадження підлягає фіксуванню за допомогою технічних засобів та шляхом ведення протоколу.

8. Велика палата ухвалює рішення, надає висновок на закритій частині пленарного засідання.

9. Виступи суддів Конституційного Суду у закритій частині пленарного засідання Великої палати є службовою інформацією і не можуть бути розголошені.

10. Протокол закритої частини пленарного засідання Великої палати не може бути розголошений і зберігається окремо від матеріалів справи.

11. Рішення Суду є ухваленим Великою палатою, а його висновок - наданим, якщо за це проголосували щонайменше 10 суддів Конституційного Суду».

Цікавим доля нашого дослідження є порівняльно-правовий аналіз процесуальної компетенції конституційних судів країн Європейського Союзу. Так, в Словацькій республіці організація Конституційного Суду є подібною до української моделі і складає Пленум Конституційного Суду та сенати.

Так, відповідно до Закону «Про Конституційний Суд Словацької Республіки», «Конституційний Суд приймає рішення на Пленумі:

а) у провадженні, відповідно до ст. 105. 2 ст. 107 ст. 125 абз. 1 л. а) і б), ст. 125а абз. 1 ст. 125b абз. 1 ст. 128 ст. 129 абз. 2 - 7 ст. 129а ст. 136 абз. 2 і 3 ст. 138 абз. 2 літ. б) і в) та ст. 152 абз. 2 і 3 Конституції Словацької Республіки (далі – Конституція),

б) про узгодження правових висновків сенатів Конституційного Суду,

в) про відвід судді Конституційного Суду через його упередженість у провадженні, віднесеному до компетенції Пленуму Конституційного Суду,

г) про відновлення провадження за ст. 133 Конституції, якщо провадження у справі належить до компетенції Пленуму Конституційного Суду,

д) про об'єднання проваджень, віднесених до компетенції сенатів Конституційного Суду, якщо провадження розглядаються в різних сенатах Конституційного Суду,

е) про дисциплінарну відповідальність суддів Конституційного Суду та накладення на суддів Конституційного Суду дисциплінарного стягнення.

(2) Пленум Конституційного Суду також приймає рішення про: а) внутрішні справи Конституційного Суду; б) проект бюджету Канцелярії Конституційного Суду.

(3) З питань, викладених у параграфі 1 літ. а) - д) Пленум Конституційного Суду приймає рішення на підставі пропозиції судді-доповідача, якщо інше не передбачено пунктом 5.

(4) З питань, викладених у параграфі 1 літ. f) і в пункті 2 Пленум Конституційного Суду приймає рішення на підставі пропозиції про прийняття рішення, поданої Головою Конституційного Суду, якщо інше не передбачено пунктом 5 або Статтею 27.

(5) Будь-який суддя Конституційного Суду має право подати зустрічну пропозицію. Голосування щодо зустрічної пропозиції проводиться перед голосуванням щодо пропозиції, внесеної суддею-доповідачем або Головою Конституційного Суду. Якщо зустрічних пропозицій декілька, голосування по них проводиться в порядку їх надходження.

§8.(1) Пленум Конституційного Суду складається з усіх суддів Конституційного Суду.

...

(3) Засідання та голосування Пленуму Конституційного Суду є завжди закритими. Під час голосування, крім суддів Конституційного Суду, які входять до складу Пленуму Конституційного Суду, може бути присутнім лише працівник канцелярії Конституційного Суду, який веде протокол засідання Пленуму Конституційного Суду. Протоколи голосування не можуть бути розсекречені або ознайомлені, якщо це не необхідно для цілей дисциплінарного провадження.

(4) Голосування у справах, передбачених частиною 1 статті 136. 2 і 3 здійснюється таємним голосуванням. Пленум Конституційного Суду більшістю голосів від загального складу суддів Конституційного Суду може постановити таємним голосуванням також інші кадрові питання» [74].

Виходячи з вищевикладеного, компетенція Великої палати Конституційного Суду України та Пленуму Конституційного Суду Словаччини є дещо менш врегульованою, тому, на нашу думку, слід врахувати досвід Словаччини та внести зміни до Закону України «Про Конституційний Суд України».

Цікавим для нашого дослідження є порівняння компетенції Великої палати Конституційного Суду України та Великої палати Суду ЄС і Великої палати Європейського суду з прав людини.

Велика палата (Grand Chamber) працює під керівництвом Голови Суду ЄС. Також до неї за посадою входять Віце-голова, три голови палат суддів, які складаються з 5 посадових осіб. Інші члени Великої палати – це судді Суду ЄС, які призначаються Головою для формування складу Великої палати для розгляду конкретної справи відповідно до вимог Регламенту Суду ЄС [107].

Чим більша кількість суддів бере участь у розгляді справи, тим паче важливим це справа з погляду як самого Суду, і інших органів ЄС. Наприклад, на Пленумі (full Court), відповідно до Статуту Суду ЄС, розглядаються категорії справ, які прямо передбачені Договором про функціонування Європейського Союзу (наприклад, про примусову відставку Омбудсмена, про примусову відставку членів Комісії), а також справи «виняткової важливості», якщо така пропозиція винесена генеральним адвокатом та схвалена Пленумом. Пленум повноважний, якщо є 15 суддів. Ні Статут Суду ЄС, ні його Регламент не передбачають, які саме справи розглядає Велика палата, – закріплено лише, що «Суд засідає у рамках Великої палати на вимогу держави-члена чи інституту Союзу, які виступають стороною у справі». Відповідно до ст. 16 Протоколу № 3 «Про статут Суду Європейського Союзу» «Суд утворює палати по три і по п'ять суддів. Судді обирають зі свого складу голів палат. Голови палат у складі п'яти суддів обираються терміном на три роки. Судді можуть переобиратись один раз. Велика палата включає тринадцять суддів. Її очолює Голова Суду. До складу Великої палати також входять голови палат у складі п'яти суддів та інші судді, які призначаються на умовах, передбачених Регламентом. Суд засідає в рамках Великої палати на вимогу держави-члена або інституту Союзу, які виступають стороною у справі. Суд засідає пленумом, коли йому надходять справи згідно зі статтею 228 (2), статтею 245 (2), статтею 247 або статтею 286 (6) Договору про функціонування Європейського Союзу. Крім того, коли Суд вважає, що справа, яка надійшла на розгляд, є винятково важливою, він може, заслухавши генерального адвоката, прийняти рішення про передачу справи на розгляд пленуму» [140].

В Європейському суді з прав людини «Велика Палата приймає справи до розгляду в двох випадках: в результаті їх передання на розгляд за клопотанням однієї зі сторін або при відмові від розгляду справи палатою на користь Великої Палати. Так, після винесення рішення у справі палатою, сторони мають право звернутися з клопотанням про подальше направлення справи на розгляд Великою Палатою. Такі клопотання задовольняються лише у виняткових випадках. Рішення про передання справи на розгляд Великої Палати приймається колегією суддів Великої Палати. Також відмінним є порядок її формування. Так, до складу кожної палати входять Президент секції, у провадження якої передано справу, «національний суддя» (суддя, обраний від держави, проти якої подано справу), а також п'ять інших суддів, визначених Президентом секції в порядку черговості. До складу Великої Палати входять Президент та Віце-президенти Суду, Президенти секцій та національний суддя, а також інші судді, обрані за допомогою жеребкування. Якщо справа розглядається Великою Палатою за клопотанням однієї зі сторін, до її складу не входить жоден із суддів, що вже розглядали цю справу в складі палати. Справа може передаватися на розгляд Великої Палати в разі відмови палати від розгляду цієї справи – також у виняткових випадках. Якщо справа, що знаходиться на розгляді однієї з палат, порушує серйозне питання, вагоме для тлумачення Конвенції, або якщо є небезпека неузгодженості з попереднім рішенням Суду, палата може відмовитися від розгляду справи з її переданням до Великої Палати» [132].

Велика палата Конституційного Суду України на засіданнях розглядає питання щодо відкриття або відмови у відкритті конституційного провадження у справах за конституційним поданням, конституційним зверненням у разі постановлення Колегією ухвали про відмову у відкритті конституційного провадження у справі.

Ухвала Великої палати є постановленою, якщо за неї проголосувала більшість суддів Конституційного Суду, які беруть участь у її засіданні, пленарному засіданні (крім ухвали про закриття провадження у справі, за яку

має проголосувати кількість суддів, необхідна для ухвалення рішення Суду та ухвал, передбачених статтею 60 цього Закону).

Згідно з Законом України «Про Конституційний Суд України» Велика палата Конституційного Суду України закриває конституційне провадження у справі, якщо під час пленарного засідання будуть виявлені підстави для цього (частина четверта статті 63); за статтею 62 Закону України «Про Конституційний Суд України» такою підставою, зокрема, є невідповідність конституційного подання вимогам, передбаченим цим законом (пункт 3) [144]. Відповідно до частини третьої статті 51 Закону України «Про Конституційний Суд України» в конституційному поданні має зазначатися, зокрема, обґрунтування тверджень щодо неконституційності акту (його окремих положень), тобто суб'єкт права на конституційне подання, стверджуючи про невідповідність акту (його окремих положень) Основному Закону України, має навести обґрунтування такої невідповідності. З огляду на відсутність обґрунтування тверджень щодо неконституційності припису частини третьої статті 26 Закону № 9 Конституційний Суд України вважає, що є підстави для закриття конституційного провадження у справі щодо відповідності Конституції України (конституційності) вказаного припису згідно з пунктом 3 статті 62 Закону України «Про Конституційний Суд України» – невідповідність конституційного подання вимогам, передбаченим цим законом.

Проте вирішення питань щодо застосування судами України будь-яких актів законодавства України, положень Конвенції, рішень Європейського суду з прав людини, як взагалі, так і щодо їх пріоритетності, не належить до повноважень Конституційного Суду України. Велика палата Конституційного Суду України зазначає, що у положенні частини першої статті 9 Конституції України не йдеться про застосування міжнародних договорів, а лише визначається, що вони є частиною національного законодавства України за умови, що згоду на їх обов'язковість надано Верховною Радою України [147].

Велика палата Конституційного Суду України (далі - Конституційний Суд) 31 серпня 2021 року постановила Ухвалу № 109-у/2021 (далі - Ухвала), якою

відмовила у відкритті конституційного провадження у справі за конституційним поданням 46 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Постанови Верховної Ради України «Про призначення Шкарлета С.М. Міністром освіти і науки України» від 17 грудня 2020 року № 1119-ІХ.

Постановляючи Ухвалу, Конституційний Суд дійшов висновку, що конституційне подання не відповідає вимогам пункту 4 частини другої, частини третьої статті 51 Закону України «Про Конституційний Суд України», тому є підстава для відмови у відкритті конституційного провадження у справі згідно з пунктом 3 статті 62 Закону України «Про Конституційний Суд України» - невідповідність конституційного подання вимогам, передбаченим цим законом. Мотивуючи таке своє процесуальне рішення, Конституційний Суд послався, по-перше, на те, що «до конституційного подання не долучено копій жодного із матеріалів і документів, зазначених у цьому поданні та у переліку до нього, на які посилаються народні депутати України з метою довести твердження про неособисте голосування народних депутатів України під час ухвалення Постанови» (абзац четвертий пункту 3 Ухвали).

В Ухвалі немає посилань на доктрину «політичного питання», хоча зрозуміло, що у цієї справи та можливого конституційного провадження у разі його відкриття було б певне політичне тло [137]. Незважаючи на постійні твердження політиків та громадянського суспільства про формування «уряду технократів» як потребу або навіть dokonаний факт, посада міністра є політичною, а призначення конкретної особи на таку посаду має риси політичного процесу. З цих міркувань, Конституційний Суд міг дійти слушного припущення про те, що конкретне питання, яке мало би бути вирішено на думку суб'єкта права на конституційне подання у цій справі, втратило з тих або інших причин актуальність. У такому разі Конституційний Суд не має можливості вирішити конституційний конфлікт, якого взагалі, можливо, не існує.

Оскільки Конституційний Суд керується презумпцією конституційності актів права, що піддаються конституційному контролю, у разі відсутності вагомих аргументів, які могли би спростувати цю презумпцію, результат розгляду є прогнозованим - акт права має бути визнаний таким, що відповідає Конституції України (є конституційним). Проте у разі такої прогнозованості сенс здійснення конституційного контролю значною мірою знівельований.

Окремо слід дослідити питання забезпечувального наказу у практиці Великої палати Конституційного Суду України. «Велика палата Конституційного Суду України вперше видала забезпечувальний наказ під час розгляду скарги Андрія Вікторовича Дерменжи щодо відповідності Конституції України положень частин 1 та 2 статті 23 ЗУ «Про іпотеку» від 5 червня 2003 року № 898–IV. Конституційний Суд України наголошує, що суб'єкт права на конституційну скаргу звернувся до Суду з клопотанням видати забезпечувальний наказ з метою запобігання незворотнім наслідкам, що можуть настати у зв'язку з виконанням остаточного судового рішення у його справі. Автор клопотання стверджує, що у разі виконання остаточного судового рішення, яким звернено стягнення на його квартиру, він та його родина фактично опиняться «на вулиці без житла та без коштів» [133]. Поділяємо позицію з Т.М. Мілової, яка цілком слушно стверджує, що «згідно до ч.1 ст.78 Закону України «Про Конституційний Суд України» забезпечувальний наказ може видати Велика палата лише з власної ініціативи та у виняткових випадках. Забезпечувальний наказ втрачає чинність з дня ухвалення рішення або постановлення ухвали про закриття конституційного провадження у справі. У той же час, Велика палата не може зупинити дію або скасувати виданий забезпечувальний наказ до закінчення провадження у справі за поданою конституційною скаргою. На жаль, механізм застосування забезпечувального наказу у вітчизняному законодавстві прописаний не чітко. По-перше, ця компетенція надана Великій палаті визначати на власний розсуд винятковість того чи іншого випадку. У той же час ч. 1 ст. 46 Регламенту Конституційного Суду України не містить вказівки на «власну ініціативу» Великої палати у

виданні забезпечувального наказу. Ймовірно це зумовлено тим, що основним суб'єктом розгляду конституційних скарг є сенати, а рішення щодо відкриття відповідного провадження приймаються колегіями. Тому й ініціатива має бути саме означених структурних підрозділів, які володіють усіма матеріалами справи. По-друге, не вказано навіть приблизного переліку можливих випадків або їх характерні ознаки, характер, які потребують тимчасової заборони вчиняти певні дії. З огляду на майбутню практику застосування забезпечувального наказу видається доцільним прописати у чинному законодавстві орієнтовний перелік таких випадків або ключові їх ознаки. По-третє, чинним законодавством суб'єкт права на конституційну скаргу не наділений правом звертатись із відповідним клопотанням про забезпечення конституційної скарги, хоча, як вірно зауважує ряд науковців, відсутність прямої заборони не позбавляє заявника у тексті скарги ставити питання про необхідність вжиття забезпечувальних заходів. Враховуючи наведене вище, можна констатувати, що подання конституційної скарги не призводить до автоматичного зупинення виконання остаточного рішення суду».

Отже, в будь-якому правопорядку континентального права класичним принципом, який гарантує незалежність суду та справедливість прийнятих ним рішень, є колегіальність. Саме в конституційному судочинстві колегіальність забезпечує легітимність судового конституційного контролю актів органів державної влади, зокрема, актів парламенту.

В Законі України «Про Конституційний Суд України» в ст. 2 серед засад діяльності Суду закріплений принцип колегіальності, хоча він не закріплюється в жодному європейському законодавстві, що регулює діяльність конституційних судів. Про те, що рішення ухвалюються конституційними судами на колегіальних засадах, можна стверджувати лише на основі положень, що регулюють внутрішню організацію конституційних судів. Колективне прийняття рішень часто розглядається як «інституційний факт», коли йдеться про верховні та конституційні суди. У контексті судової системи суддя Гаррі Едвардс з округу округу Колумбія припустив, що колегіальність – це спосіб, за

допомогою якого «судді апеляційної інстанції долають свої індивідуальні пристрасті у прийнятті рішень» [58]. Він критикував тих, хто хоче контролювати ухвалення судових рішень працюючи виключно через ідеологію, стверджуючи, що вони ігнорували цей ефект колегіальності та його пом'якшення ідеологічних уподобань окремих осіб. З цієї точки зору, колегіальність протиставляється ідеології чи стратегії як впливу на прийняття рішень.

Цілком погоджуюсь з думкою А.Д. Лилак, що: «структура діяльності КСУ дає можливість переглядати рішення сенатів Великою палатою як на підставі окремих думок, так і за заявами учасників конституційного провадження. А рішення Великої палати після таких переглядів сприймалося б обґрунтованим, остаточним, таким, що не підлягає перегляду і обов'язковим до виконання» [136].

Висновки до розділу II

1. Головним фактором, який лежить в основі структурування конституційних судів, є необхідність розвантажити їх від надмірної кількості звернень. Така особливість конституційного судочинства як утворення судових структур, які ухвалюють рішення у справах зумовлена завантаженістю конституційних судів, оскільки створення структур конституційного суду, наділених правом відмовляти у розгляді звернень, дозволяє відсіяти їх значну кількість ще на попередній стадії провадження. Досвід функціонування колегій підтверджує їх ефективність, однак, на нашу думку, пропонуємо зміни до Закону України «Про Конституційний Суд України» та передбачити повноваження колегій ухвалювати рішення про прийнятність конституційних скарг, а не залишати це право на розсуд працівників Секретаріату Конституційного Суду України.

2. Ідея структурування конституційних судів на сенати зумовлена їх завантаженістю. В свою чергу, відсутність структурування конституційного

суду на дві палати, кожна з яких володіє компетенцією по конституційним провадженням, приводить до блокування його діяльності. Таким чином, процесуальна економія, яка досягається розподілом проваджень за категоріями справ між внутрішніми органами суду, є засобом забезпечення його ефективного функціонування. На нашу думку, слід встановити на рівні закону «Про Конституційний Суд України» критерії розподілу категорій справ для кожного сенату Конституційного Суду.

3. Порівняльно-правовий аналіз компетенції Великої палати Конституційного Суду України та Пленуму Конституційного Суду Словаччини дав підстави зробити висновок, що слід переглянути процесуальну компетенцію Великої палати Конституційного Суду України та врахувати досвід Словаччини та внести зміни до Закону України «Про Конституційний Суд України». В будь-якому правопорядку континентального права класичним принципом, який гарантує незалежність суду та справедливість прийнятих ним рішень, є колегіальність. Саме в конституційному судочинстві колегіальність забезпечує легітимність судового конституційного контролю актів органів державної влади, зокрема, актів парламенту.

РОЗДІЛ ІІІ. ПРОБЛЕМИ РОЗМЕЖУВАННЯ ПРОЦЕСУАЛЬНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ СУБ'ЄКТІВ РОЗГЛЯДУ СПРАВИ КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ: МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД

Європейська конституційна історія демократичних країн ХХ століття надає чимало прикладів не лише внесення змін і доповнень до конституцій, але й прийняття нових конституцій. При цьому, доволі сумнівною видається спроба інтерпретувати факт подібних конституційних змін як «заперечення принципів конституціоналізму, демократії і правової державності». Отже, сам факт динамізму конституцій та конституційного регулювання не викликає сумніву. Однак якою мірою зазначений динамізм може, чи точніше – повинен, бути сполученим з принципом стабільності конституцій? Очевидно, що це питання повинно знайти свого відображення й у триваючому нині в Україні конституційному процесі.

Протягом ХХ-го століття, особливо у другій половині минулого століття, відбувся перехід від концепції Конституції та конституціоналізму, що регулює основні відносини конституційної влади, визначаючи правила доступу та здійснення повноважень різними органами держав та декларацією прав, які були введені в дію законодавцем, які ми могли б назвати базовим або мінімальним конституціоналізмом, розвиненим або сильним конституціоналізмом.

Конституціоналізм, розроблений у другій половині ХХ-го століття, базується на чіткій демократичній легітимності, структурі державної влади, що базується на рівновазі та протизвазі державних органів та функцій, а також на процесах прийняття рішень, які поважають, сприяють та гарантують основні права. або права людини.

Жорж Ведель, колишній член Конституційної ради Франції, підтвердив, що відсутність формалізації процедури, яка характеризує хід розгляду звернень до Конституційної ради, є запорукою свободи Конституційної ради в інструкції, що письмове положення може гарантувати. Таким чином, він підтвердив, що

суперечливість була організована не за законом, а насправді, і що «повага до змагальності неорганізованою, але все одно реальною» [44]. Однак він схвалив прозорість записів, направлених до Конституційної ради. Отже, ця концепція базувалася на ідеї, що процедура включає власну логіку перед Конституційною радою, оскільки існують структурні вимоги, що пред'являються політичною владою (вибір судді, його компетенції, його повноважень), але хто потім розгортається, відповідно до досить абстрактного виразу, «їх логічні наслідки» [28].

Професор Фердінанд Мелін-Сукраманієн висловив домінуючу ідею в системах контролю конституційності, що розвиваються в плюралістичних культурах (США, Канада, Індія), згідно з якими судова легітимність є перш за все процесуальною [99]. Цю ідею раніше відстоювали деякі автори, такі як Раймонд Карре де Мальберг, який зробив формалізацію процедури одним із формальних критеріїв ідентифікації судового акта, виходячи з того, що такий акт не має власної природи. Потім він базував різницю між адміністрацією та адміністративною юрисдикцією виключно на формальних відмінностях, запозичених через суд. На цій підставі процедура є тим, що демонструє, що судова діяльність регулюється нормами, специфічними для функції суддівства, відмінних від адміністративних форм [100].

Компетенції Верховного Суду США при здійсненні конституційного судочинства, а саме: оригінальна юрисдикція як суду Федерації та у справах, що стосуються закордонного дипломатичного корпусу; компетенція судового розгляду (контролю за конституційністю), що здійснюється дифузно. Щодо останнього, то там приймається і вирішується лише невелика частина справ, які надходять до Суду. Верховний Суд отримує понад 10 000 справ на рік. З цієї загальної кількості близько 100 приймаються на пленарне рішення, лише 80-90 офіційних письмових рішень (пленарний розгляд). В інших 50–60 додаткових справ Суд має лише скорочені рішення. Для того, щоб справу було допущено, Суд повинен надати лист *certiorari* (лист-реквізит до нижчого суду), після

схвалення чотирьох із дев'яти суддів, зі списку відбору, підготовленого головним суддею [119].

Компетенція Верховного суду Канади при реалізації конституційного правосуддя, а саме: випадковий контроль конституційності; загальна апеляційна юрисдикція щодо рішень федеральних та провінційних судів; консультативна компетенція з питань конституційності федерального чи провінційного законодавства, розподілу федеральних повноважень та серед держав, серед інших. Апеляція до Суду, яка є компетентною як щодо Загального закону англофонних провінцій, так і для римсько-германської системи, прийнятого в Квебеку, підлягає апеляційному рішенню [110].

Процесуальні компетенції Федеративного конституційного суду Німеччини, а саме: контроль абстрактної та конкретної конституційності правил, з ексклюзивністю; конституційне оскарження (подане будь-яким з людей на підставі порушення основних прав); конфлікти між органами; федеративні конфлікти; рішення Президента Республіки; переведення магістратів; втрата основних прав та заборона партіям у разі зловживання демократичним порядком. Закон може надавати інші повноваження Bundesverfassungsgericht. Обсяг компетенції Федерального конституційного суду Німеччини пояснює як його чудову репутацію, так і часто різку критику, яку викликають деякі його рішення. Можливості запитів і скарг різного значення не завжди використовуються на практиці. Існує три типи політично важливих процедур, за допомогою яких можна звернутися до суду. Контроль за конституційністю закону (поза будь-яким спором) здійснюється Судом на вимогу федерального уряду, уряду землі або третини депутатів Бундестагу. У разі конституційного спору про права та обов'язки федеральної держави передбачені Конституцією федеральні органи можуть порушити один проти одного, якщо вважають, що їх конституційні права порушено [54]. Уже згадана конституційна скарга дозволяє будь-якому громадянину звернутися до суду, якщо він вважає, що його основні права не дотримано. Однак він, як правило, вичерпав усі можливості, доступні йому в звичайних судах.

Порівняно з конституційними судами інших країн, Федеральний конституційний суд Німеччини має широкі повноваження приймати рішення. Верховний суд Сполучених Штатів, який часто наводять як приклад, має, наприклад, право перевіряти конституційність закону у разі виникнення спору після судового розгляду. Він не може забороняти політичну партію і не може подавати до неї конституційну скаргу. Конституційний суд Австрії має юрисдикцію перевіряти конституційність закону у разі виникнення спору (при направленні) та перевіряти конституційність закону за відсутності будь-якого спору, але він не може вирішувати суперечки між державними органами, а також вона має право забороняти політичну партію. Конституційна рада Франції постановила, для нього право «превентивного» контролю за конституційністю законів: президент республіки, президенти Національних зборів і Сенату або 60 членів парламенту з двох кімнат можуть вимагати контролю закону. Але цей запит, на відміну від Німеччини, можна зробити лише до прийняття закону. У Франції не існує процедури конституційної скарги. Однак у 1971 році Конституційна Рада значно розширила своє право контролю, інтегрувавши в текст Конституції Франції права людини, які раніше згадувалися лише в її преамбулі; це підключило їх до сфери конституційного контролю законів. Президенти Національних зборів і Сенату або шістьдесят парламентарів з обох палат можуть вимагати контролю над законом. Але цей запит, на відміну від Німеччини, можна зробити лише до прийняття закону. У Франції не існує процедури конституційної скарги. Однак у 1971 році Конституційна Рада значно розширила своє право контролю, інтегрувавши в текст Конституції

Франції права людини, які раніше згадувалися лише в її преамбулі; це підключило їх до сфери конституційного контролю законів. У Франції не існує процедури конституційної скарги. Однак у 1971 році Конституційна Рада значно розширила своє право контролю, інтегрувавши в текст Конституції Франції права людини, які раніше згадувалися лише в її преамбулі; це підключило їх до сфери конституційного контролю законів. У Франції не існує процедури конституційної скарги. Однак у 1971 році Конституційна Рада значно розширила своє право контролю, інтегрувавши в текст Конституції Франції права людини, які раніше згадувалися лише в її преамбулі; це підключило їх до сфери конституційного контролю законів.

Таким чином, можливості Федерального конституційного суду Німеччини для захисту основних прав і перегляду законодавства набагато ширші, ніж у інших порівнянних конституційних судів. Колишній голова Суду навіть міг говорити з цього приводу про певну форму всевладдя, що виходить за межі повноважень конституційних судів інших країн [61].

Компетенція Конституційного суду Португалії включає в себе , зокрема: контроль за конституційністю нормативних актів (превентивні та репресивні, абстрактні та конкретні, дією та бездіяльністю); контроль законності; захист основних прав (дифузний контроль); контроль виборів, референдумів та плебісцитів. Контроль конституційної компетенції та діяльності органів державної влади. Інші конституційні закони можуть додавати інші повноваження. Дифузний контроль конституційності є відкритим для всіх судів. Якщо одна і та ж норма буде визнана неконституційною тричі, Суд може ініціювати абстрактний процес контролю, рішення якого набуде загальної обов'язкової сили.

Компетенція Конституційного суду Чилі полягає у концентрованому контролі за запобіганням конституційності та подальшій конституційності, абстрактним і конкретним, правовими та нормативними нормами (декретами та постановами). Репресивний контроль здійснюється через вимоги непридатності (випадкові та конкретні) або неконституційних дій. Превентивний контроль

може бути необов'язковим, на вимогу законних органів влади, або обов'язковим стосовно тлумачення Конституції, конституційних законів про органічні органи та міжнародних договорів, що містять норми, характерні для останньої. Суд здійснює превентивний та факультативний контроль за проектами конституційної реформи та міжнародними договорами, що подаються Конгресу. Він також вирішує питання щодо конституційності, що стосується судових рішень вищих судових інстанцій (Верховного суду та апеляційних судів) та Виборчого кваліфікаційного суду. Іншими компетенціями є вирішення конфлікту компетенцій між судовою та політичною чи адміністративною владою; оцінка неправомірності, несумісності та причин припинення виборчих мандатів; декларацію про неконституційність організацій, рухів чи політичних партій, а також рішення державних органів, що спричинили цю неконституційність [6].

Повноваження Конституційного трибуналу Колумбії передбачають: концентрований та розсіяний контроль конституційності (остання апеляція, лише щодо конституційних прав) законів, декретів із силою закону та законодавчих актів реформування Конституції; вирішення конституційності заклику до референдуму або Установчих зборів з питань реформування Конституції, референдумів та національних референдумів; контроль конституційності урядових постанов під час виключення; превентивний контроль за конституційністю законопроектів; рішення про доцільність міжнародних договорів [38].

Компетенції Конституційного трибуналу Перу, а саме: концентрований контроль конституційності (неконституційні дії); випадковий (апеляційний) контроль конституційності, лише в тих, що називаються конституційними процесами: *habeas corpus*, *amparo*, *habeas data* та виконавчі дії; судження про конфлікти компетенцій чи конституційну атрибуцію. Слід зазначити, що контроль за конституційністю Перу є подвійним або паралельним, з розмитою системою, яку здійснює вся судова влада, американська та система, зосереджена в конституційному суді [92].

Повноваження Конституційного суду Туреччини включають абстрактний контроль конституційності (дія скасування) з ініціативи конституційно визначених органів; випадковий контроль конституційності (конституційне заперечення) з ініціативи суддів та нижчих судів, після провокація з боку; контроль конституційності змін, що стосуються формального аспекту, змін до Конституції (двома третинами Суду). Не існує перевірки конституційності міжнародних договорів, включених у турецьку правову систему. У разі випадкового контролю (а) Суд повинен продовжити рішення протягом максимум п'яти місяців, за покарання справи, вирішеної нижчим судом (кво), та (б) після відхилення, неконституційність не може бути заявлена знову до моменту опублікування рішення минуло десять років. Інші функції Суду включають: суд над вищими посадовими особами, аудит та розпуск політичних партій, апеляційний суд щодо припинення прерогативи або втрати мандату парламентарів [115].

Компетенцією Конституційної ради Лівану є концентрований контроль конституційності та ієрархія законів та текстів, що мають юридичну силу, шляхом дії чи неконституційного винятку за ініціативою Президентів Республіки, Палати депутатів, Ради Міністрів чи не менше десяти депутатів. Глави юридично визнаних релігійних громад мають легітимність перед Радою щодо особистого статусу, свободи совісті, здійснення культу та релігійної освіти. Рада також несе відповідальність за знання обґрунтованості та регулярності президентських і парламентських виборів (виборчі спори) [24].

Процесуальна компетенція Конституційного Суду Бельгії визначається, з одного боку нормативно-правовими актами, які можуть бути переглянуті, а з іншого боку, нормативними актами, які становлять міру для перегляду [69].

а) юрисдикція апріорі.

Суд приймає рішення щодо всіх регіональних референдумах, які регіони можуть організувати з більшості питань, що підпадають під їх компетенцію. Завдання Суду - перед організацією референдуму перевірити, чи відповідає цей референдум органічним положенням, що регулюють регіональні референдуми,

та іншим конституційним та правовим положенням, щодо яких Суд здійснює перегляд. Референдум не може бути організований до тих пір, поки Суд не винесе позитивного рішення.

б) юрисдикція апостеріорі.

1. Положення, які розглядаються Конституційним Судом.

Конституційний Суд має компетенцію розглядати законодавчі акти. Під законодавчими актами маються на увазі як матеріальні, так і офіційні правила, прийняті федеральним парламентом (статути) та парламентами громад та регіонів (декрети та постанови). Усі інші нормативні акти, такі як Королівські укази, уряди урядів громад та регіонів, укази міністрів, постанови та укази провінцій та муніципалітетів, а також судові рішення не підпадають під юрисдикцію Суду.

Суд також уповноважений переглядати рішення Палати представників або її органів щодо виборчих витрат на вибори цієї законодавчої асамблеї.

2. Нормативно-правові акти, що становлять критерій перегляду Конституційним Судом.

Стаття 142 Конституції надає Конституційному Суду виключні повноваження щодо перевірки законодавчих актів на відповідність правилам, що визначають відповідні повноваження федеральної держави, громад та регіонів. Ці норми викладені в Конституції та законах (зазвичай прийнятих спеціальною більшістю голосів), які приймаються з метою інституційної реформи у федеральній Бельгії.

Конституційний Суд також має право виносити рішення щодо будь-якого порушення законодавчими актами основних прав і свобод, гарантованих Розділом II Конституції (статті 8 - 32) та статтями 143, § 1 (принцип федеральної лояльності), 170 (принцип законності у податкових справах), 172 (принцип рівності у податкових справах) та 191 (захист іноземних громадян) Конституції.

Переглядаючи рішення Палати представників або її органів щодо певних виборчих витрат, Суд перевіряє суттєві форми або форми, передбачені

зважаючи на нікчемність, а також перевищення або зловживання владою, а не лише вищезазначені еталонні стандарти.

У Південній Америці існує п'ять конституційних судів, це суди Болівії, Колумбії, Чилі, Еквадору та Перу, повноваження яких визначені в наступних сферах:

- ✓ контроль нормативної чи органічної конституційності.
- ✓ контроль конституційності конфлікту компетенцій.
- ✓ контроль конституційності шляхом захисту основних прав та їх гарантій.

Превентивний контроль конституційності проектів конституційної реформи здійснюється у чотирьох країнах: Болівії, Колумбії, Чилі та Еквадорі. Конституція Болівії у статті 120 № 10, що узгоджується зі статтями 116 і 117 Закону 1836 - 1998 року, визначає, що контроль за проектами конституційної реформи може пропонувати будь-який сенатор або заступник, або президент Республіки, цей контроль можуть посилатися лише на порушення процедури конституційної реформи, не маючи можливості внести матеріальний або суттєвий зміст конституційної реформи. Конституція Колумбії визначає у статті 241 №1 функцію Конституційного Суду приймати рішення щодо заяв про неконституційність, які громадяни просують щодо актів Конституції про реформи, незалежно від їх походження, лише через процесуальні дефекти у їх підготовці. Конституція Чилі визначає контроль за конституційністю проектів конституційної реформи у статті 82 № 2, на прохання Президента Республіки, будь-якої палати або щонайменше чверті її членів, які мають сформульована до оприлюднення проекту конституційної реформи. Конституція Еквадору визначає у статті 276, що вона відповідає знанню та вирішенню відповідно до Конституції міжнародних договорів або конвенцій до їх затвердження Конгресом.

Превентивний контроль конституційності міжнародних договорів передбачений як компетенція конституційних судів Болівії, Колумбії, Чилі та Еквадору. У Перу контроль за конституційністю договорів передбачається як репресивний контроль.

✓ Болівія. Превентивний контроль конституційності міжнародних договорів передбачений статтею 120 № 9 Конституції Болівії та Законом № 1836, стаття 13 є необов'язковою у разі наявності обґрунтованих сумнівів у конституційності довір, сформульований президентом Національного конгресу, з чіткою резолюцією палати, зазначеною до ратифікації договору.

✓ Колумбія. Стаття 241 № 10 вважає превентивний контроль конституційності договорів обов'язковим і повинен бути переданий Урядом до Конституційного Суду протягом шести днів після санкції закону, який його затверджує, і будь-який громадянин може втрутитися захищати або оскаржувати конституційність договору. Якщо Конституційний Суд визнає його неконституційним, він не зможе його ратифікувати, якщо деякі положення договору лише визнаються неконституційними, Президент Республіки може висловити згоду, висловивши відповідне застереження.

✓ У випадку Чилі стаття 82 № 2 Конституції визначає факультативний превентивний контроль міжнародних договорів, що подається на затвердження Конгресом, який визначається на запит будь-якої з двох палат (Палати депутатів чи Сенату) або щонайменше чверть депутатів чи сенаторів на посаді.

✓ Еквадор. Стаття 276 Конституції встановлює компетенцію Конституційного Суду визначати відповідність Конституції міжнародних договорів або конвенцій до їх затвердження Національним конгресом, про що повинен вимагати Президент Республіки. Таким чином, контроль конституційності договорів в Еквадорі є превентивним та обов'язковим.

З чотирьох згаданих питань принаймні одне сприяє більшій нормативній силі Конституції та більш повному або повному контролю за конституційністю, оскільки вони долають порожнечу в цьому питанні, що існує в Південній Америці, оскільки немає контролю за конституційністю неюрисдикційні норми вищих судів, такі як самоугоди, які регулюють судові процедури або аспекти процесуальної економії, які іноді можуть порушувати конституційні права та гарантії, на додаток до принципу правового резерву для регулювання таких прав. Конституційна реформа повноважень чилійського конституційного суду,

що перебуває в даний час, розглядає контроль конституційності узгоджених розпоряджень вищих судів та Кваліфікаційного виборчого суду.

Також цікаво відзначити, що конституційний контроль парламентських регламентів є винятком, а не правилом у конституційних судах Латинської Америки, що передбачається лише у справах Перу та Болівії.

Компетенція Конституційного суду Сербії визначена Конституцією. Аналіз положень Конституції, зокрема статті 167, в якій перераховані компетенції Конституційного Суду, а також положень інших назв Конституції, в яких визначено різні додаткові компетенції цього органу, свідчить можна зробити висновок, що Конституційний Суд Сербії займає своє місце серед юридично-конституційних інституцій, наділених найширшими та найрізноманітнішими компетенціями. Основною компетенцією Конституційного Суду завжди залишається так званий (абстрактний) нормативний контроль відповідності нормативних текстів відповідно до визначеної Конституцією ієрархії національних та міжнародних нормативних текстів [121]. Це означає, що Конституційний Суд ухвалює рішення щодо відповідності закону та всіх нормативних актів Конституції, загальновизнаним нормам міжнародного права та ратифікованим міжнародним договорам; що ратифіковані міжнародні договори суперечать або не суперечать Конституції; і що всі інші нормативні акти, прийняті в Республіці Сербія, відповідають або не відповідають закону.

Щодо контролю за конституційністю законів, то Конституцією встановлено дві форми контролю. Крім стандартного апостеріорного контролю, що здійснюється Судом після набрання чинності законом, Конституція також передбачає попередній, апріорний, контроль конституційності законів [121]. Ця процедура перевірки конституційності здійснюється щодо закону, який голосує парламент, без завершення процедури, за якою закон стає юридично досконалим – оприлюднення закону указом. Президента Республіки та його опублікування в Офіційному віснику Республіки Сербія. За характером речей процедурою попереднього контролю конституційності закону можуть займатися лише депутати, і це, як це передбачено Конституцією, не менше

третини депутатів. На практиці досі не надходило жодного запиту щодо попередньої перевірки конституційності закону, а це означає, що ця по суті превентивна форма захисту правового порядку на даний момент не є конституційною можливістю. Наступний контроль *a posteriori*, досі є основною формою діяльності Конституційного Суду в цій сфері. Конституція передбачила загальний контроль конституційності всіх нормативних актів, прийнятих у Республіці Сербія, що означає, що жоден нормативний акт у Сербії не звільняється від цього. У здійсненні цієї компетенції Конституційний Суд відіграє репресивну роль, оскільки своїм рішенням усуває з правового порядку закони та підзаконні акти, які не відповідають Конституції.

Фактично це означає, що Суд своїм рішенням «зберігає» спірну правову норму, яка була предметом перегляду, за умови, що ця норма тлумачиться у спосіб, який Суд вважає конституційним. Правда, такі рішення можуть бути піддані критиці, враховуючи, що таким чином Суд перетворюється з «негативного» законодавця на «позитивного» законодавця. Однак Суд зробив це, коли встановив, що постановивши рішення про неконституційність у цій справі, він створить правовий вакуум, який матиме значні негативні наслідки для реалізації прав громадян.

Наступною компетенцією Конституційного Суду у сфері нормативного контролю, як зазначалося вище, є перевірка відповідності закону всіх нормативно-правових актів, юридична сила яких є нижчою від закону, – контроль конституційності. І в цьому випадку Конституція передбачає, що всі нормативні акти підлягають перевірці на конституційність. Таким чином, до компетенції Конституційного Суду належить аналізувати відповідність закону не лише постанов Уряду та розпоряджень міністрів та інших органів державної влади, а й усіх нормативних актів, прийнятих органами автономних областей, муніципалітетами та містами, підприємствами, банками, політичними партіями, неурядовими організаціями, профспілками та іншими юридичними особами. Слід зазначити, що така широка компетенція Конституційного Суду

Сербії у сфері контролю за законністю була встановлена з Конституції 1990 року.

Наступна сфера компетенції Конституційного суду Сербії стосується вирішення юрисдикційних спорів. До ухвалення Конституції 2006 року Конституційний Суд мав лише компетенцію вирішувати юрисдикційні спори між (звичайними) судами та іншими державними органами. Ця компетенція також значно розширена чинною Конституцією, а це означає, що Конституційний Суд сьогодні є органом, який займається вирішенням конфліктів компетенції між органами різних рівнів влади – державними органами (республіки), органами регіональних та місцевих органів, а також органами місцевого самоврядування, а також між органами двох місцевих органів влади.

Найважливіші зміни у компетенції Конституційного Суду стосуються індивідуального захисту прав і свобод людини та меншин. Конституція 2006 року вперше встановлює конституційний засіб правового захисту як особливий засіб юридичного захисту, за допомогою якого громадянам під час розгляду справи в Конституційному Суді гарантується захист їх прав і свобод, гарантованих Конституцією. Конституційну скаргу може подати будь-яка особа, яка встановить, що одному з її прав, гарантованих їй Конституцією, завдано шкоди текстом чи індивідуальним актом державного органу чи установи, що має публічні повноваження (тому будь-якого носія публічної влади). І це за умови, що ця особа раніше скористалася всіма засобами звернення для захисту своїх прав (як правило, під час розгляду справи в судах). Процедура конституційної скарги, обов'язкові елементи скарги, строки її подання та інші деталі встановлюються Законом про Конституційний Суд. Враховуючи кількість апеляцій (приблизно 1000 на місяць), можна зробити висновок, що це стало переважною компетенцією Суду. Однією з причин, безсумнівно, є те, що Конституційний Суд у своїх рішеннях не зупиняється на зауваженні про порушення права позивача, а також вирішує питання щодо способів відшкодування наслідків цієї шкоди. Ось чому Європейський суд з прав

людини зайняв позицію у 2009 році [121], що конституційну скаргу в Сербії можна вважати ефективним засобом правового захисту.

Конституційний Трибунал Польщі вирішує такі види справ, зокрема: відповідність законів і договорів Конституції (1), відповідність законів ратифікованим договорам, ратифікація яких потребує попереднього законодавчого дозволу (2), відповідність правових норм, введених в дію центральні органи держави до Конституції, ратифікованих договорів і законів (3), відповідність Конституції цілей або діяльності політичних партій (4), конституційна скарга (5), конфлікти компетенції між конституційною громадськістю повноваження (6), виявлення перешкоди у виконанні функцій Президента Республіки, а також делегування Президенту Сенату тимчасового виконання обов'язків Президента Республіки (7).

Суд ухвалює рішення про відповідність законів Конституції та відповідність законів ратифікованим договорам, ратифікація яких потребує попереднього законодавчого дозволу (ст. 188). У цих справах Суд ухвалює рішення у складі п'яти суддів. Спеціальні положення - результат досвіду практики Трибуналу за останні роки та основних політико-доктринальних дискусій щодо цієї прецедентної практики - стосуються контролю законів, у тому числі закону про бюджет, у якому рішення Суду може спричинити витрати. фінансові ресурси, не передбачені законом про бюджет або законом про бюджетне програмування.

Критика на адресу конституційного контролю стосувалась відсутності у Конституційного Трибуналу юрисдикції приймати рішення про відповідність міжнародному праву, зокрема договорам, навіть ратифікованим, нормативних актів внутрішнього права. Трибунал намагався знайти шлях до визнання договорів як автономної основи для перегляду внутрішнього законодавства. Вона досягла цього завдяки поняттю «демократичної правової держави», поняття, яке стало конституційним принципом у 1989 році, що дозволило вважати, що ратифіковані договори є еталонними стандартами для перевірки конституційності національного законодавства. Крім того, Мала Конституція передбачала, що деякі договори вимагають ухвалення закону, який

уповноважує президента ратифікувати їх. У цьому випадку саме закон про ратифікацію безпосередньо підлягає конституційному контролю [88]. Підтверджуючи конституційність цього закону, Конституційний Трибунал може перевірити зміст договору щодо Конституції. Визнаючи свою юрисдикцію щодо перегляду законодавства, що дозволяє ратифікувати договір, Трибунал також зміг погодитися перевірити, чи дозвіл на ратифікацію договору не означає дозвіл на введення у внутрішнє законодавство стандартів, що впливають з договору, всупереч Конституція. Трибунал постановив, що він не переглядає саму угоду, а лише аналізує зміст дозволу, включеного в закон.

За правилами попередньої правової системи Конституційний Трибунал не мав компетенції приймати рішення з питань відповідності внутрішнього законодавства міжнародному праву, зокрема міжнародним договорам, навіть ратифікованим. Відповідно до Закону про Конституційний суд 1985 року компетенція Трибуналу вирішувати питання про відповідність нормативних актів внутрішнього законодавства міжнародним договорам була сумнівною. Конституційний Трибунал вирішив, що якщо договори були ратифіковані Польщею і їх положення набрали чинності у національному законодавстві, вони не можуть бути відмінені при тлумаченні положень національного законодавства.

Конституційний Трибунал Польщі 7 жовтня 2021 року ухвалив радикальне рішення у своїй концепції переваги національного конституційного права над європейськими стандартами. Фактично, він оголошує три статті Договору про Європейський Союз (TEU) частково несумісними з Конституцією Польщі, тим самим ще трохи напружуючи відносини між Союзом і Польщею.

Рішення відповідає на звернення до Конституційного Трибуналу 29 березня 2021 року прем'єр-міністром Польщі Матеушем Моравецьким, який оскаржив правову основу, на яку покладається Суд Європейського Союзу (СЄУ) для вивчення конвенційних реформ правосуддя, реалізовано польським урядом.

Конституційний Трибунал фактично напав на судову владу. Спочатку влада спробувала негайно знизити вік виходу на пенсію суддів Верховного Суду та

звичайних суддів, при цьому Президент Республіки мав дискреційні повноваження продовжити, на їх прохання, мандат суддівського майна. Однак, як ми побачимо, ця спроба наштовхнулася на два вирокі за порушення Судом Союзу. Також була введена позачергова апеляційна процедура, яка дозволяє протягом трьох років «Надзвичайній палаті» Верховного Суду відновлювати будь-яке судове рішення, яке набрало законної сили після 17 жовтня 1997 року, без згоди сторін.

Конституційний Суд Домінікани має такі повноваження, зокрема: контроль нормативної чи органічної конституційності; контроль конституційності конфліктів приписів чи компетенцій; контроль за конституційністю через захист основних прав та їх гарантій та інші залишкові компетенції [89]. Метою превентивного контролю за конституційністю є уникнення або народження правових норм, що суперечать Конституції, або запобігання інкорпорації неконституційних норм міжнародного права в національну правову систему. Це превентивний контроль, тому дія, запит чи консультація мають наслідком запобігання продовженню процедури затвердження чи інкорпорації спірної правової норми, поки трибунал або Конституційний суд виголошують, встановлюючи сумісність або несумісність закону. Конституція. Це рішення є законним, є обов'язковим до виконання, а це означає, що державні органи повинні його виконувати та виконувати.

Конституційний суд Домінікани, згідно зі статтею 185, номер 2), встановлює «превентивний контроль міжнародних договорів до їх ратифікації законодавчим органом». Конституційну норму доповнюють стаття 55 та наступні Закону № 137-11, яка в редакції статті 55 визначає, що це обов'язковий превентивний контроль, норма встановлює, що Президент Республіки подає підписані договори угоди. до Конституційного Суду, щоб Суд здійснював попередній контроль за їх конституційністю" [14]. Суд повинен вирішити це питання протягом тридцяти днів з моменту його отримання, вказавши, у разі необхідності, аспекти, в яких ґрунтується неконституційність, і причини, на яких ви обґрунтуйте своє рішення.

Обов'язковий превентивний контроль міжнародних договорів виглядає більш узгодженим із зобов'язаннями, що випливають із Віденської конвенції про право міжнародних договорів 1969 року, у її статтях 26, 27 і 31, які вимагають добросовісного дотримання вільно та добровільно ратифікованих договорів, не виступаючи проти внутрішнього законодавства як перешкоди для дотримання міжнародних зобов'язань, протилежне означає девальвацію правової визначеності, можливе порушення честі держави та її міжнародної відповідальності, коли здійснюється відновний контроль за цим [13].

З процедур контролю за конституційністю договорів, ті, які найкраще підходять для гармонійної точки зору внутрішнього права та міжнародного права, а також для сумлінного виконання зобов'язань, які дійсно укладено державами, без протиставлення їм перешкод внутрішнє право, яке є виразом державної влади, є, без сумніву, тим, що встановлено в конституціях Болівії, Колумбії, Еквадору, а тепер і Домініканської Республіки, оскільки вони є обов'язковим превентивним контролем щодо всіх міжнародних договорів [118], контролем, який запобігає виникненню колізій між внутрішнім правом і міжнародним правом.

Репресивний, коригувальний або апостеріорний контроль має місце, коли оскаржувана норма вже є частиною правової системи і може використовувати різні модальності та способи [108].

Конституційний Суд Латвії є незалежним органом судової влади, який у межах юрисдикції, визначеної Конституцією Латвійської Республіки та законом, розглядає питання про відповідність законів та інших нормативно-правових актів Конституції, а також інші питання, віднесені до його юрисдикції. Процедура Конституційного Суду складається з кількох послідовних етапів [95].

1. Процедура Конституційного Суду починається з моменту надходження до Суду заяви про порушення справи. Канцелярія Конституційного Суду реєструє отримання заяви та передає її Голові Суду. Голова Суду розглядає подані документи та призначає колегію Конституційного Суду для розгляду заяви. Колегія, до складу якої входять три судді Конституційного Суду, має прийняти

рішення за зверненням протягом місяця з дня реєстрації заяви. Цей строк може бути продовжений на один місяць у випадках, передбачених законом. Колегія має право відмовити у відкритті справи, якщо: 1) справа не віднесена до компетенції Конституційного Суду; 2) заявник не має права подавати заяву; 3) заява не відповідає вимогам, встановленим Законом про Конституційний Суд; 4) заява стосується позову, який вже було розглянуто; 5) раніше зазначені колегією недоліки суттєво не виправлені у повторно поданій заяві. Рішення колегії оскарженню не підлягають. Однак, якщо колегія вирішила відмовити у порушенні справи, особа може виправити виявлені недоліки та повторно подати заяву. Якщо колегія порушила справу, копія відповідної ухвали надсилається учасникам справи – заявнику та органу (посадовій особі), який видав оскаржуваний акт. Також органу (посадовій особі), який видав оскаржуваний акт, пропонується подати письмову відповідь із зазначенням фактичних обставин справи та правової аргументації. Інформація про порушення справи опублікована в офіційному журналі *Latvijas Vēstnesis*, а також на сайті Конституційного суду.

2. Після порушення справи Голова Суду зобов'язується підготувати її до розгляду в порядку черги або призначає іншого суддю для цього. Суддя готує справу до розгляду протягом п'яти місяців, а в особливо складних випадках Конституційний Суд може прийняти рішення про продовження цього строку, але не більше ніж на два місяці. У ході підготовки справи суддя може вимагати додаткових пояснень та відомостей від учасників справи, органів державної влади та місцевого самоврядування, інших осіб, які беруть участь у провадженні, визначити осіб, яких запросити для висловлення висновку, доручити розгляд справи. проводить експертну оцінку у справі, вирішувати клопотання учасників справи, об'єднувати або поділяти справи та вживати інших заходів, необхідних для всебічної підготовки справи. Підготовку справи суддя завершує складанням висновку, який має містити найважливіші відомості про справу, про вжиті процесуальні дії, а також пропозицію щодо виду провадження для розгляду справи. Отримавши висновок, Голова

Конституційного Суду приймає рішення про передачу справи на розгляд окремої колегії суддів та призначає час і місце проведення доручень.

3. Після ухвалення рішення про передачу справи на розгляд учасники справи – заявник та орган (посадова особа), що видав оскаржуваний акт, мають право ознайомитися з матеріалами справи. У засіданні доручень суд вирішує питання про вид розгляду справи (судове засідання за участю сторін або письмове провадження), час і місце судового засідання та інші питання. Судове засідання, в якому розглядатиметься справа, має відбутися не раніше ніж через 15 днів і не пізніше ніж через п'ять місяців з дня призначення. Для визначення виду процедури розгляду справи Конституційний Суд враховує матеріали справи, можливий вплив справи на правову систему, взаємовідносини між конституційними органами, існуючу судову практику Конституційного Суду. Суд і державний бюджет. Інформація про час і місце судового засідання доводиться до відома учасників справи та оприлюднюється на веб-сайті Конституційного Суду, а також у разі розгляду справи в судовому засіданні за участю представника Конституційного Суду. сторін у справі, в офіційному журналі *Latvijas Vēstnesis*.

4. Справи переважно розглядаються Конституційним судом у повному складі, за винятком окремих категорій справ, які розглядаються колегією з трьох суддів. Повний суд не може складатися менше ніж з п'яти суддів. Засідання Конституційного суду відбуваються в Ризі, але з об'єктивних причин можуть проводитися і в інших місцях. У письмовому провадженні справа розглядається і виноситься судове рішення в залі засідань. Це означає, що відповідне засідання не протоколюється, а учасники справи до участі в ньому не запрошуються. І навпаки, судові засідання за участю сторін у справі є відкритими, за винятком випадків, коли Конституційний Суд ухвалює рішення про розгляд справи закритим шляхом. У відкрите судове засідання може бути присутнім кожен, хто заздалегідь зареєструвався до секретаря судового засідання. Максимальна кількість присутніх визначається секретарем судового засідання, який враховує кількість учасників справи та інших осіб, які беруть

участь у справі, а також місткість зали судового засідання. Під час судового засідання Суд приймає рішення більшістю голосів від його складу, обговорення відбувається на лаві підсудних або в залі засідань. Хід засідання Конституційного Суду фіксується протоколом, а також з використанням технічних засобів для стенографії.

5. Після судового засідання слід обговорення суддів, під час якого Суд виносить рішення від імені Латвійської Республіки. Якщо під час ухвалення рішення Суд встановить обставини, визначені Законом про Конституційний Суд як підстави для припинення провадження у справі, він зупиняє ухвалення рішення та вирішує питання про припинення провадження у справі. У разі рівної кількості голосів судове провадження продовжується. Суд виносить рішення більшістю голосів. Судді можуть голосувати лише «за» або «проти». Якщо голоси рівнозначно, оскаржуване положення визнається сумісним із положенням, що має вищу юридичну силу. Зберігати таємницю конференц-залу зобов'язаний суддя. Рішення ухвалюється не пізніше 30 днів після засідання Конституційного Суду та підписується головуючим у судовому засіданні. Суддя, який проголосував проти думки, висловленої в рішенні, виражає свою окрему думку в письмовій формі протягом двох тижнів після ухвалення рішення. Окрема думка судді додається до справи та публікується в офіційному журналі *Latvijas Vēstnesis* через два місяці після ухвалення рішення. Якщо справа розглядалася в судовому засіданні за участю сторін, ухвалений у цій справі вирок оголошується шляхом зачитування та оприлюднюється в офіційному журналі *Latvijas Vēstnesis* не пізніше п'яти днів після його проголошення. пройшов.

Рішення, ухвалене в письмовому провадженні, доводиться до відома учасників справи шляхом надсилання їм його копії та оприлюднюється в офіційному періодичному виданні. Рішення Конституційного Суду є остаточним і оскарженню не підлягає.

6. Рішення Конституційного Суду та тлумачення норм законодавства є обов'язковими для виконання всіма органами державної влади та місцевого

самоврядування, судами, посадовими особами, а також фізичними особами. Правове положення, визнане Конституційним Судом несумісним із положенням, що має вищу юридичну силу, втрачає чинність у день оприлюднення відповідного рішення Конституційного Суду, якщо Суд не постановив інше у рішенні. Вирішуючи момент, коли оскаржуване положення втрачає силу, Конституційний Суд повинен враховувати, що його завданням є усунути, наскільки це можливо, порушення основних прав особи. Крім того, Суд повинен переконатися, що ситуація, яка може розвинути після припинення дії оскаржуваного положення, не створює нових порушень основних прав, закріплених в Конституції, і не завдає істотної шкоди інтересам держави, або суспільство. Закон наділяє Конституційний Суд не лише повноваженнями, а й обов'язком забезпечувати правову стабільність, ясність і спокій у суспільній дійсності своїми рішеннями.

Процедурний належний процес, заснований на принципах «фундаментальної справедливості», вирішує, яких юридичних процедур необхідно дотримуватися при розгляді справи. Відповідні питання, як детально розглянуто нижче, включають повідомлення, можливість слухання, конфронтацію та перехресний допит, відкриття, підстави рішення та наявність адвоката. Судовий процес по суті, хоча також заснований на принципах «фундаментальної справедливості», використовується для оцінки того, чи може закон взагалі застосовуватися державами, незалежно від дотримання процедури. Судовий процес по суті, як правило, стосується конкретних предметних сфер, зокрема свободи договору або конфіденційності, і з часом по черзі наголошував на важливості економічних і неекономічних питань. Теоретично питання процесуального та матеріального процесу є тісно пов'язаними. Насправді належний процес по суті має більший політичний зміст, оскільки значна частина матеріальної юрисдикції законодавчого органу штату може бути обмежена його застосуванням.

Конституція є основою нашої правової системи, і однією з її характеристик є жорсткість, тобто можливість її модифікації за допомогою суворої процедури [96] порівняно зі звичайною законодавчою процедурою.

У всьому світі декілька країн, які запровадили механізми, покликані гарантувати поширення конституційних положень в умовах можливих порушень діями органів державної влади, використовуючи для цього різні форми та інститути. Однак найбільш розповсюдженою системою була так звана юрисдикційна система, яка складається з передачі Конституцією повноважень судовій владі, яка потім здійснюватиме контроль за конституційністю актів публічної влади.

О.В. Щербанюк зазначила, що основними проблемами, які зумовлюють необхідність удосконалення діяльності Конституційного Суду України, є: відсутність механізму підтвердження доброчесності судді Конституційного Суду України, який унеможлиблює недоброчесну поведінку, недотримання стандартів професійної етики, толерування корупційних проявів; недосконалість процедур конкурсного відбору кандидатур на посаду судді Конституційного Суду України; функціональна недосконалість системи конституційного провадження; відсутність належних механізмів притягнення суддів Конституційного Суду України до дисциплінарної відповідальності; відсутність дієвих механізмів моніторингу виконання суддями Конституційного Суду України антикорупційних обмежень та заборон; недостатня комунікаційна політика Конституційного Суду України; недостатній рівень суспільної довіри до органу конституційної юрисдикції в Україні [154].

Істотною проблемою сучасного конституційного судочинства в Україні є невиконання вердиктів Конституційного Суду України, на що неодноразово звертали увагу як іноземні, так і українські фахівці. О.В. Щербанюк звертає увагу на те, що виконання рішень та висновків Конституційного Суду України є гарантією конституціоналізму та залежить від відповідного рівня конституційної та політичної культури суспільства [153]. На сучасному етапі

розвитку конституційного права рішення Конституційного Суду України більше не сприймається як документ, що лише визначає конституційність та неконституційність правових актів, а більше уваги надається тій обставині, що останні є основним засобом формування конституційної доктрини та розвитку Конституції України.

Можна стверджувати, що рішення звичайних судів немає *res judicata*, доки не були вичерпані строк і процедура захисту в суді чи конституційному суді, останнє юрисдикційне рішення, яке спрямоване на відновлення норми закон, що зачіпає, зберігає або надає нормативну силу матеріальному конституційному праву, долаючи дефіцит основних прав, дефіцит тлумачення та зважування прав або процедурний недолік.

Дефіцит основних прав виникає, коли при вирішенні справи компетентний звичайний суд проігнорував застосовне право людини або фундаментальне право, скасовуючи постанову або вирок відповідного звичайного суду.

Дефіцит тлумачення виникає, коли постанова або судовий вирок застосовували основне право, але помилково інтерпретували його значення або конституційний обсяг. Конституційний суд у такому випадку перевіряє правильність використання правил тлумачення конституції або адекватне розмежування та обсяг права, про який йдеться.

Дефіцит вагомості означає неадекватне визначення меж прав у разі напруженості між двома чи більше з них, що впливає на їх зміст за межі дозволеного матеріальною та формальною Конституцією.

Процесуальний недолік виникає, коли судова процедура звичайних судів не поважає право доступу до юрисдикції або правила належного процесу (незалежний і неупереджений суд, відповідне місце розташування, адекватна та ефективна правова допомога, достатні та адекватні докази в процесі, вирок без невинуватої затримки, вмотивований вирок, послідовний і з адекватним врахуванням джерел права, перегляд іншим настільки ж незалежним і неупередженим судом, *reformatio in peius*) або коли вони діють за межами компетенції, наданої Конституцією та прийнятими законами під ним.

Висновки до розділу III

Дослідження конституційного законодавства зарубіжних країн в сфері регулювання процесуальної компетенції свідчить про неоднорідне закріплення реалізації процесуальної компетенції конституційних судів. Визнання за конституційними судами повноважень по прийняттю власних регламентів свідчить про їх статус «конституційних органів влади», є особливістю регламентації конституційного судочинства в зарубіжних країнах. В рамках класичного судочинства суди не мають права самостійно приймати нормативні акти, що регулюють їх діяльність. В конституційному законодавстві європейських країн (Іспанія, Італія, Німеччина) є положення, які закріплюють їх організаційну автономію, тобто законодавець наділив конституційні суди компетенцією по визначенню правил, які регулюють власне судочинство. Вони мають значну компетенцію по встановленню правил конституційного судочинства, що є гарантією їх незалежності. Дану компетенцію вони реалізують за допомогою прийняття внутрішніх регламентів. На нашу думку, таке повноваження слід закріпити на рівні Конституції України. Слід також виділити ряд конституційних положень, які детально регулюють окремі аспекти конституційного судочинства і існують в багатьох країнах, зокрема вони стосуються суб'єктів права на звернення в конституційні суди, строків розгляду справ, прийняття рішень конституційних судів, їх змісту та юридичної сили, вступу в силу, мотивування тощо. Більш детальне регулювання компетенції конституційних судів пояснюється насамперед особливим статусом конституційних судів та необхідністю обмеження їх компетенції.

ВИСНОВКИ

1. В процесі дослідження запропоновано виділяти процесуальну компетенцію конституційних судів в залежності від моделей конституційного контролю. При цьому слід враховувати питання розмежування юрисдикцій. Судова юрисдикція в широкому значенні включає всі види статусних повноважень суду в предметній та територіальній сферах. Поняття юрисдикції не слід ототожнювати з функцією правосуддя. Поряд з функцією правосуддя конституційних судів, слід виділити процесуальну функцію, яка має декілька проявів та реалізується шляхом участі суду у прийнятті процесуальних правил та вимог їх реалізації у діяльності по здійсненню правосуддя, спрямованість на реалізацію процесуальних гарантій учасників спору, та застосуванням принципу належної правової процедури. Загальна ідея розмежування юрисдикції виглядає відносно простою. Вирішення всіх справ і спорів конституційного виміру повинно бути монополізовано в межах конституційного суду, тоді як вирішення всіх справ і спорів, пов'язаних із застосуванням звичайного законодавства, має бути виключною компетенцією звичайних судів (і, зрештою, верховного суду). На нашу думку, процесуальна компетенція Конституційного Суду України – це покладений Конституцією України, Законом України «Про Конституційний Суду України» та Регламентом Конституційного Суду України на Суд обсяг публічних повноважень для вирішення конституційно-правових спорів. До процесуальної компетенції Конституційного Суду України слід відносити такі елементи, як мету, встановлену конституційним законодавством; предмети відання; повноваження Конституційного Суду України та відповідна процесуальна форма, в межах якої реалізується компетенція. Доктрина компетенції Конституційного Суду України формується не тільки з розвитком теорії конституційного правосуддя, а й у процесі з'ясування змісту конституційної юрисдикції. Важливо звернути увагу на зовнішнє оформлення доктринальних положень, які виникають найперше в судовій практиці. Доктрина дає уявлення про те, чи можна взагалі і в якому обсязі застосовувати конституційну

юрисдикцію до широкого кола правовідносин матеріального та процесуального характеру і відповідних нормативних актів, що оспорюються, і за якими критеріями визначається прерогатива Конституційного Суду України.

2. В українській науці конституційного права класифікація процесуальної компетенції конституційних судів не була предметом спеціального дослідження. Процесуальну компетенцію Конституційного Суду України, на нашу думку, можна класифікувати за процесуальними функціями Конституційного Суду України, за загальними принципами розмежування процесуальної компетенції між колегіями, сенатами та Великою палатою Конституційного Суду України та за суб'єктами конституційного провадження. Компетенція судової юрисдикції реалізується у сфері конституційного правосуддя Конституційним Судом України. Визначено переваги централізованої моделі конституційного контролю: забезпечення правової визначеності та посилення ідеї демократії. Європейська модель конституційного контролю традиційно сприймається як гарантія правової визначеності, яка високо цінується з моменту утворення цієї моделі. Наголошено на двох головних недоліках централізованої моделі конституційного контролю. Так, конституційному суду потрібен час, щоб вирішити справу, передану йому звичайним суддею. Відкривається проблема строків розгляду, яка суттєво впливає на бажання звичайних суддів передавати справу до конституційного суду. У контексті сучасного законодавства кількість конституційних питань, переданих до конституційних судів звичайними судами, неминуче зростатиме, таким чином загострюючи проблему строків розгляду і необхідність мати можливість вирішити передану справу в розумний строк.

3. У контексті взаємодії конституційних судів та органів державної влади ключовим питанням є правове регулювання зв'язків між ними, адже саме воно визначає напрями впливу права на розвиток взаємин між ними, порядок та сутність відносин, які розвиваються. В підрозділі проаналізовані особливості конституційного закріплення процесуальної справедливості. Відсутність чіткого конституційного положення про право на справедливий суд або стислого формулювання такого положення не перешкоджає творчій діяльності

конституційних судів у розробці стандартів судового захисту. У такому випадку конституційний суд шукає стандарти справедливості в більш загальних положеннях конституції. Це можуть бути загальні принципи, такі як верховенство права, демократична правова держава або поділ влади. Загальні положення також можуть бути системними нормами про судоустрій, у тому числі щодо незалежності та неупередженості судів, або інших суб'єктивних прав особи, таких як людська гідність, принцип рівності, право на захист, принцип презумпція невинуватості. Конституційне закріплення гарантії процесуальної справедливості не обов'язково має бути рішенням конституційного законодавця. В сучасних умовах процесуальна справедливість виходить за межі інструменталізації та має відповідати певним принципам та реалізації певних цінностей, таких як людська гідність, принцип рівності, виключення певних заходів незалежно від їх ефективності, а також принцип процесуальної ефективності. З цієї точки зору, судові процедури повинні відображати конституційну аксіологію, відповідати принципам і цінностям, закріпленим у конституції, і поважати права людини. Таким чином, процесуальна справедливість виглядає як набір принципів і правил, які стосуються поведінки з особою під час судового розгляду. У різних конституціях право на справедливий суд розглядається по-різному, визначаючи його більш-менш вичерпним чином. Однак, незалежно від прийнятої конституційної формули, більшість конституційних судів розглядали це право в численних рішеннях. Конституційні суди виправляли будь-які недоліки у відповідних конституційних рамках, посилаючись на більш загальні принципи чи цінності, такі як верховенство права, людська гідність або принцип поділу влади.

4. Головним фактором, який лежить в основі структурування конституційних судів, є необхідність розвантажити їх від надмірної кількості звернень. Така особливість конституційного судочинства як утворення судових структур, які ухвалюють рішення у справах зумовлена завантаженістю конституційних судів, оскільки створення структур конституційного суду,

наділених правом відмовляти у розгляді звернень, дозволяє відсіяти їх значну кількість ще на попередній стадії провадження. Досвід функціонування колегій підтверджує їх ефективність, однак, на нашу думку, пропонуємо зміни до Закону України «Про Конституційний Суд України» та передбачити повноваження колегій ухвалювати рішення про прийнятність конституційних скарг, а не залишати це право на розсуд працівників Секретаріату Конституційного Суду України.

5. Ідея структурування конституційних судів на сенати зумовлена їх завантаженістю. В свою чергу, відсутність структурування конституційного суду на дві палати, кожна з яких володіє компетенцією по конституційним провадженням, приводить до блокування його діяльності. Таким чином, процесуальна економія, яка досягається розподілом проваджень за категоріями справ між внутрішніми органами суду, є засобом забезпечення його ефективного функціонування. На нашу думку, слід встановити на рівні закону «Про Конституційний Суд України» критерії розподілу категорій справ для кожного сенату Конституційного Суду.

6. Порівняльно-правовий аналіз компетенції Великої палати Конституційного Суду України та Пленуму Конституційного Суду Словаччини дав підстави зробити висновок, що слід переглянути процесуальну компетенцію Великої палати Конституційного Суду України та врахувати досвід Словаччини та внести зміни до Закону України «Про Конституційний Суд України». В будь-якому правопорядку континентального права класичним принципом, який гарантує незалежність суду та справедливість прийнятих ним рішень, є колегіальність. Саме в конституційному судочинстві колегіальність забезпечує легітимність судового конституційного контролю актів органів державної влади, зокрема, актів парламенту.

7. Дослідження конституційного законодавства зарубіжних країн в сфері регулювання процесуальної компетенції свідчить про неоднорідне закріплення реалізації процесуальної компетенції конституційних судів. Визнання за конституційними судами повноважень по прийняттю власних регламентів

свідчить про їх статус «конституційних органів влади», є особливістю регламентації конституційного судочинства в зарубіжних країнах. В рамках класичного судочинства суди не мають права самостійно приймати нормативні акти, що регулюють їх діяльність. В конституційному законодавстві європейських країн (Іспанія, Італія, Німеччина) є положення, які закріплюють їх організаційну автономію, тобто законодавець наділив конституційні суди компетенцією по визначенню правил, які регулюють власне судочинство. Вони мають значну компетенцію по встановленню правил конституційного судочинства, що є гарантією їх незалежності. Дану компетенцію вони реалізують за допомогою прийняття внутрішніх регламентів. На нашу думку, таке повноваження слід закріпити на рівні Конституції України. Слід також виділити ряд конституційних положень, які детально регулюють окремі аспекти конституційного судочинства і існують в багатьох країнах, зокрема вони стосуються суб'єктів права на звернення в конституційні суди, строків розгляду справ, прийняття рішень конституційних судів, їх змісту та юридичної сили, вступу в силу, мотивування тощо. Більш детальне регулювання компетенції конституційних судів пояснюється насамперед особливим статусом конституційних судів та необхідністю обмеження їх компетенції.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. § 14 (1), (2) FFC Act.
2. 2002/584/JHA: Council Framework Decision of 13 June 2002 on the European arrest warrant and the surrender procedures between Member States – Statements made by certain Member States on the adoption of the Framework Decision.
3. A justice constitutionnelle en Europe Centrale [Constitutional justice in Central Europe] [Marc Verdussen ed., Emile Bruylant 1997]; Herman Schwartz, The struggle for constitutional justice in Post-communist Europe (Chicago Univ. Press 2002).
4. Act on the Federal Constitutional Court (*Bundesverfassungsgerichtsgesetz – BVerfGG*) Date of signature: 12 March 1951.
URL:https://www.bundesverfassungsgericht.de/SharedDocs/Downloads/EN/Gesetze/BVerfGG.pdf?__blob=publicationFile&v=1
5. Alan R. Brewer-Carias, Juricial Rewiew in comparative law. 128–131 (Cambridge Univ. Press 1989).
6. Alcalá, Humberto Nogueira. “La ampliación de las competencias de control de constitucionalidad del Tribunal Constitucional chileno y la ampliación de la fuerza normativa de sus sentencias de acuerdo con la reforma constitucional de 2005”. *Revista Iberoamericana de Derecho Procesal Constitucional* , vol. 6, 2006. Disponible en http://www.iidpc.org/revistas/6/289_311.pdf
7. Andras Sajó, Limiting government: an introduction to constitutionalism. 243 (Central Eur. Univ. Press 1999).
8. Argyris, C., & Schön, D. (1996). *Apprentissage organisationnel. Théorie, méthode, pratique*. Bruxelles : De Boeck Université (Traduction française, 2002).
9. Autexier Ch. Les embarras de. Karlsruhe: Les propositions de la. Commission. Benda pour l'allégement des tâches de la Cour constitutionnelle , in: *Mélanges Fromont (Les droits individuels et le juge en Europe)*, Presses universitaires de Strasbourg, 2001, p. 27-44.
10. Barroso, Luís Roberto; Osorio, Aline. Democracy, Political Crisis, and Constitutional Jurisdiction. The Leading Role of the Brazilian Supreme Court. In:

LANDFRIED, Christine (ed.). *Judicial Power. How constitutional Court Affect Political Transformations*. Cambridge: Cambridge University Press 2019, p.165.

11.Beckers, J. (2002). Développer et évaluer des compétences à l'école : vers plus d'efficacité et d'équité. Bruxelles : Labor.

12.Bellier, S. (1999b). La compétence. In P. Carré. & P. Caspar (Eds.), *Traité des sciences et des techniques de la formation* (pp. 223-244)

13.Bernal Pulido, Carlos. (2005). *El derecho de los derechos*. Bogotá: Ed. Universidad Externado de Colombia, 419 pp. p. 150.

14.Bocanegra Sierra, Raúl. (1981). "Cosa juzgada, vinculación, fuerza de ley de las decisiones del Tribunal Constitucional alemán", en *Revista Española de Derecho Constitucional*, Volumen 1 N° 1. Madrid: Centro de Estudios Constitucionales, p. 238.

15.Borucka-Arctowa, Maria. Sprawiedliwość proceduralna a orzecznictwo Trybunału Konstytucyjnego i jego rola w okresie przemian systemu prawnego. In: Trzcíński, Janusz; Jankiewicz, Adam (eds.). *Konstytucja i gwarancje jej przestrzegania*. Warszawa: Biuro Trybunału Konstytucyjnego, 1996, p. 26

16. Bumke Christina; Voßkuhle, Andreas. *German Constitutional Law. Introduction, Cases and Principles*. Oxford: Oxford University Press, 2019, p. 557.

17.Bundesverfassungsgericht [BVerfG] [Federal Constitutional Court] January 16, 1957, 6 Entscheidungen des Bundesverfassungsgerichts [Decisions of the Federal Constitutional Court]

18.BVerfG, January 15, 1958, 7 BVerfGE 198-230.

19.BVerfGE 1, 14 (29), BVerfGE 2, 79 (95).

20.BVerfGE 126, 268 – „Honeywell“ – Ultra vires test; BVerfGE 129, 124 – Greece and EFSF; BVer

21.BVerfGE 73, 339 – Solange II; BVerfGE 89, 155 – Maastricht; BVerfGE 123, 267 – Lisbon;

22.Charter of Fundamental Rights of the European Union, art. 52, 2010 O.J. C 83/02, at 402 [hereinafter EU Charter]. Jacco Bomhoff, *Balancing constitutional rights: the origins and meanings of postwar legal discourse* (2013).

23. Clayton Richard; Tomlinson Hugh. *Fair Trial Rights*. Oxford: Oxford University Press 2010, p. 2.

24. Conseil Constitutionnel. Disponível em <http://www.conseil-constitutionnel.gov.lb/fr/index.html>

25. Constitutional Appeals Received by the Constitutional Court of Ukraine as of September 15, 2017 [Electronic Resource]. - Access: <http://www.ccu.gov.ua/novyna/konstytuciyini-skargy-shcho-nadiyshly-do-konstytuciyynogo-sudu-ukrayiny-za-stanom-na-15-0>

26. Czerwinska, Dorota. The role of the constitutional courts and ECtHR in shaping negotiated justice mechanisms – a comparative perspective.

27. D. de Béchillon, Rapport, op. cit., points 39, 54, 61 et 64.

28. D. Rousseau, *Droit du contentieux constitutionnel*, 7e éd., Paris, Montchrestien, 2006, p. 32.

29. De Visser, Maartje, *Constitutional Review in Europe. A Comparative Analysis*. Oxford and Portland, Oregon: Hart Publishing, 2015, p. 132.

30. Decision no. 2006-540 DC of 27 July 2006, § 11.

31. Decision No. 89-260 DC of 28 July 1989, § 44), the right to be heard and to have access to the case file before the decision is taken (Decision No. 88-248 DC of 17 January 1989, § 29), the right to have access to a lawyer at all stages of criminal proceedings (Decision No. 93-326 DC of 11 August 1993, § 12; Decision No. 97-389 DC of 22 April 1997, §§ 19 and 20; Decision No. 2004-492 DC of 2 March 2004, § 31; Decision No. 2010-32 QPC of 22 September 2010 – *Mr Samir M et al.*, §§ 5 and 7), the right to have the decision of the administrative body suspended by the court (Decision No. 86-224 DC of 23 January 1987, § 22).

32. Didier Jr., Fredie. Pressupostos processuais e condições da ação: o juízo de admissibilidade do processo. San Paulo: Saraiva, 2005. p. 222.

33. Draft Study on Individual Access to Constitutional Justice on the basis of comments by Mr. G. Harutyunyan, Ms. A. Nussberger, Mr P. Paczolay. European Commission for Democracy Through Law (Venice Commission), paras 82 – 94

[Electronic Resource]. - Access: [http://www.venice.coe.int/webforms/documents/CDL-JU\(2010\)018rev-e.aspx#P165_13720](http://www.venice.coe.int/webforms/documents/CDL-JU(2010)018rev-e.aspx#P165_13720).

34. Duncan Kennedy, *The Structure of Blackstone's Commentaries*, 28 BUFF. L. REV. 205, 211–213 (1979).

35. Dyevre, Arthur. Filtered Constitutional Review and the Reconfiguration of International Judicial Relations. *American Journal of Comparative Law*, vol. 61, no. 729 (2013), pp. 729-755

36. Ernst Benda/Eckart Klein, *Verfassungsprozessrecht*, 3rd ed. 2012, paras 157 et sequ; Klaus Schlaich/Stefan Koriath, *Das Bundesverfassungsgericht*, 9th ed. 2012, para 40.

37. European Commission for democracy through law (Venice Commission). The role of the constitutional court in the consolidation of the rule of law CDL-STD(1994)010, CDL-STD(1994)010 URL: <https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-STD%281994%29010-e>

38. Flávio José. “O Supremo Tribunal Federal Brasileiro e outros Tribunais constitucionais sul-americanos: breve estudo comparado”. In *Revista de Direito Constitucional e Internacional*, ano 15, nº 58, jan.-mar./2007, p. 51-77.

39. Fraisse, Régis. L'article 16 de la Déclaration, clef de voûte des droits et libertés. *Nouveaux Cahiers du Conseil constitutionnel* n° 44 (*Le Conseil constitutionnel et le procès équitable*), June 2014.

40. Francisco Rubio Llorente, Javier Jiménez Campo. *Estudios sobre jurisdicción constitucional*. Madrid : McGraw-Hill, 1998.

41. Frosini, Justin O.; Pegoraro, Lucio. Constitutional courts in Latin America: A Testing Grounds for New Parameters of Classification. *Journal of Comparative Law*, vol. 3, no. 2 (2008), pp. 39-63; p. 41.

42. Future of the European Court of Human Rights (Interlaken, Izmir, Brighton Declarations) [Text] // Proceedings of the Lviv Laboratory of Human and Citizen's Rights of the National Research Institute of the State. Building and Local Self-Government NAPrN of Ukraine / Ed. Board: P. Rabinovych (Head) and others. -

Series II. Law Comments and Legislation. Issue 12. - Lviv: SPOLOM., 2013. - pp. 8-14.

43.G. Cornu, *vocabulaire juridique*, 9e Ed., mise à jour, Paris, PUF, 2011, p. 210

44.G. Vedel, «Excès de pouvoir administratif et excès de pouvoir législatif (II) », *Cahiers du Conseil constitutionnel*, no 2, 1997 <https://www.conseil-constitutionnel.fr/nouveaux-cahiers-du-conseil-constitutionnel/exces-de-pouvoir-administratif-et-exces-de-pouvoir-legislatif-ii>

45. Garlicki, Lech. *Judgments of the European court of human rights (their structure, impact and authority)*. In: ROCA, J. García; CUENCA, E. Carmona (eds.). *¿Hacia una globalización de los derechos? El impacto de las sentencias del Tribunal Europeo y de la Corte Interamericana*. Navarra: Thomson Reuters Aranzadi, 2017, pp. 42-43

46. Garlicki, Lech. *Sądownictwo konstytucyjne w Europie Zachodniej*. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 1987, p. 175.

47.Gerd Roellecke, *Aufgabe und Stellung des BVerfG in der Gerichtsbarkeit*, in III: *HANDBUCH DES STAATSRECHTS DER BRD 1225–1226* (Josef Isensee & PaulP. Kirchhof eds., C.F. Müller Verlag 2004),

48.Gerhard Robbers, *Für ein neues Verhältnis zwischen BVerfG und Fachgerichtsbarkeit* [Toward a new relationship between the Federal Constitutional Court (BVerfG) and the jurisdiction over specific subject matter], 51 *NEUE JURISTISCHE WOCHENSCHRIFT* 938 (1998).

49.*Gesetz über das Bundesverfassungsgericht vom 12. März 1951* [Statute on the Federal Constitutional Court in the version of 12 March 1951], *BVerfGG*, *BGBI. I* at 243.

50. Ginsburg, Tom; Elkins, Zachary. *Ancillary Powers of Constitutional Courts*. *Texas Law Review*, vol. 87, no. 1431 (2008), pp. 1432-1461, https://chicagounbound.uchicago.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=2439&context=journal_articles, p. 1432.

51. Gonçalo, Almeida Ribeiro. *Judicial Review of Legislation in Portugal: A Brief Genealogy* (2018). In: *Constitutional History: Comparative Perspectives*. Brill (2019 Forthcoming), p. 3.

52. Grimm, Dieter, *Types of Constitutions*, In: ROSENFELD, M.; SAJÓ, A. (eds.). *The Oxford Handbook of Comparative Constitutional Law*. 2012, Online Publication.

53. Guide on Article 6 of the European Convention on Human Rights. Right to a fair trial (criminal limb), updated in 31 December 2021, https://www.echr.coe.int/documents/guide_art_6_criminal_eng.pdf

54. H. Laufer, *Verfassungsgerichtsbarkeit und politischer Prozess. Studien zum Bundesverfassungsgericht der Bundesrepublik Deutschland*, Tübingen, Mohr Siebeck, 1968, p. 379

55. Hans Joachim Faller, *Bundesverfassungsgericht und Bundesgerichtshof*, 115 *archiv des öffentlichen rechts* 189–192 (1990).

56. Hans-Joachim Koch. *Bundesverfassungsgericht und Fachgerichte [Federal Constitutional Court and Courts for Specific Subject Matters]*, in *Rechtstheorie und rechtsdogmatik im austausch [exchange between legal theory and legal dogmatism]* (Wildfried Erbguth, Friedrich Müller & Volker Neumann eds., Duncker & Humblot 1999) 137.

57. Harris, David. *The Right to a Fair Trial in Criminal Proceedings as a Human Right* Author. *The International and Comparative Law Quarterly*, vol. 16, no. 2 (April 1967), pp. 352-378, p. 354.

58. Harry T. Edwards, *The Effects of Collegiality on Judicial Decision Making*, 151 *U. PA. L. REV.* 1639, 1639 (2003).

59. Harutyunyan H. *Individual Constitutional Complaint: European Trends of System Development [Text]* / H. Harutyunyan // *Protection of Human Rights by the Bodies of Constitutional Justice: Opportunities and Problems of Individual Access: Materials of International. Conf., Kyiv, September 16, 2011 / Constitutional Court of Ukraine*; responsible Ed. A. Holovin. - K.: Logos, 2011. - pp. 69-70.

60. <https://pravo.cuspu.edu.ua/index.php/pravo/article/download/52/38>

61.J. Limbach, *Das Bundesverfassungsgericht*, Munich, C. H. Beck Verlag, 2001, p. 16.

62.Jaeger & Bross, *supra* note 14, at, 12.

63.Jan Komárek, National constitutional courts in the European constitutional democracy: A rejoinder, *International Journal of Constitutional Law*, Volume 15, Issue 3, July 2017, Pages 815–825, <https://doi.org/10.1093/icon/mox052>

64.Jan Komárek, *Waiting for the Existential Revolution in Europe*, 12(1) INT'L J. CONST. L. 190 (2014).

65.Jean-Louis ESAMBO, *Cours de droit constitutionnel général*, course note, 2019-2020, p. 55

66.Jeuland E. *Droit processual*. LGDJ; LGDJ edition 240 pages P. 66.

67. Judgment of Polish Constitutional Court of 27 April 2005, P 1/05 OTK ZU 4A/2005 item 42.

68.Judgment of the Polish Constitutional Court of 25 February 1992, case no. K 3/91, published in OTK ZU 1992, item 1.

69.Jurisdiction of the Constitutional Court URL: <https://www.const-court.be/en/court/presentation/jurisdiction>

70. Kay, Richard; Fisch, William B. The Constitutionalization of Law in the United States. *The American Journal of Comparative Law*, vol. 46 (1998), Faculty Articles and Papers, pp. 436-462, https://opencommons.uconn.edu/law_papers/512, p. 447.

71. Kokott, Juliane; KASPAR, Martin. Ensuring Constitutional Efficacy. In: Rosenfeld, M.; Sajó, A. (eds.). *The Oxford Handbook of Comparative Constitutional Law*. 2012, Online Publication.

72.L. Favoreu, *La Constitution et son juge*, op. cit., p. 183.

73.La constitutionnalisation des branches du droit [The constitutionalization of areas of the law] (Bertrand Mathieu & Michel Verpeaux eds. (Economica 1998); Robert Alexy, *Verfassungsrecht und einfaches Recht - Verfassungsgerichtsbarkeit und Fachgerichtsbarkeit* [Constitutional law and other law—jurisdiction over the constitution and jurisdiction over specific subject matters], in 61 *Veröffentlichungen*

der vereinigung der deutschen staatsrechtslehrer [Publications of the association of german public law teachers] 12–14 (de Gruyter 2002) (hereinafter, “VVDS_tRL”).

74. Law of 24 October 2018 on the Constitutional Court of the Slovak Republic, amending and supplementing certain other laws. № 314. 2018. URL: https://www.ustavnysud.sk/documents/10182/0/314_2018_Law+CC+-+Slovakia.pdf/65fda308-73b4-40f9-bea7-8ff4205cfead

75. Le Conseil constitutionnel et les droits de la défense, speech by M. Jean-Louis DEBRÉ – Rentrée du Barreau de Paris, Théâtre du Chatelet, 4 December 2009, https://www.conseil-constitutionnel.fr/les-membres/le-conseil-constitutionnel-et-les-droits-de-la-defense#_ftn1 (accessed on: 24.03.2022)

76. Lechner/Zuck (note 9), § 2 para 2.

77. Leitsätze zum Beschluss des Ersten Senats vom 28. September 2022 - 1 BvR 2354/13 - (Bundesverfassungsschutzgesetz – Übermittlungsbefugnisse) https://www.bundesverfassungsgericht.de/SharedDocs/Entscheidungen/DE/2022/09/rs20220928_1bvr235413.html

78. Linzbach, Karoline Maria: *Das Ende der ‚one size fits all‘-Verweisung: Nachrichtendienstliche Datenübermittlung vor dem Bundesverfassungsgericht*, *VerfBlog*, 2022/11/08, <https://verfassungsblog.de/one-size-fits-all/>, DOI: [10.17176/20221108-215559-0](https://doi.org/10.17176/20221108-215559-0).

79. Louis Favoreu, *Constitutional Review in Europe*, in *Constitutionalism and rights* 46 (Louis Henkin & Albert J. Rosenthal, eds., Columbia Univ. Press 1989).

80. M. Hultai *Constitutional complaint in the mechanism of access to constitutional justice: [Text] monograph / M. Hultai. - X.: Law, 2013. - 424 p.*

81. Martin Loughlin, *Foundations of public law* 11 (2010).

82. Mauro Cappeletti & William Cohen, *Comparative Constitutional Law*. 76–83 (Bobbs-Merrill 1979); Favoreu, *supra* note 1, at 44–46.

83. Mayer, F. (2020). To Boldly Go Where No Court Has Gone Before. The German Federal Constitutional Court’s ultra vires Decision of May 5, 2020. *German Law Journal*, 21(5), 1116-1127. doi:10.1017/glj.2020.58

84. McClelland, D. C.; Spencer, L. M. *Competency assessment methods: history and state of the art*. Hay McBer Research Press, 1990.

85. Mendes Hübner, Conrado. The Supreme Federal Tribunal of Brazil, [in:] Jakab, András; Dyevre, Arthur; Itzcovich, Giulo (eds.). *Comparative Constitutional Reasoning*. Cambridge University Press 2017, p. 122.

86. Michaelsen Christopher. 'From Strasbourg, with Love'- Preventive Detention before the German Federal Constitutional Court and the European Court of Human Rights, *Human Rights Law Review* 12:1(2012), pp.148-167, p. 165.

87. Michel Rosenfeld, Justice Sydney L. Robins Professor Of Human Rights Cardozo School of Law, *Constitutional Adjudication In Comparative Perspective: The European Model as Against The American in Terms of Politics Law and Interpretation*, <http://www.aals.org/profdev/constitutional/rosenfeld.html>.

88. Mirosław Wyrzykowski. Présentation du Tribunal constitutionnel Polonais. Cahiers du Conseil Constitutionnel N° 3 (dossier : Pologne) - NOVembre 1997. URL: <https://www-conseil--constitutionnel-fr./nouveaux-cahiers-du-conseil-constitutionnel/presentation-du-tribunal-constitutionnel-polonais>

89. Nogueira Alcalá, Humberto. (2006), *Justicia y tribunales constitucionales en América del Sur*. Caracas: Editorial Jurídica Venezolana, 313 pp. pp. 61 - 66.

90. O. Luchterhandt The role and independence of the constitutional court in a state governed by the rule of law [Text] / O. Luchterhandt // *The Role of the Constitutional Court in the Implementation of Citizens' Constitutional Rights and Freedoms: Conf.*, September 22, 2009. - Minsk: Amalfeia, 2010. - p. 32-33.

91. Order issued by the Plenary of the Federal Constitutional Court on 17 November 2020, amending the Order of 24 November 2015 in the version of 3 December 2019 pursuant to § 14(4) of the Federal Constitutional Court Act. Karlsruhe, 23 November 2020. URL: https://www.bundesverfassungsgericht.de/SharedDocs/Downloads/EN/GV_Plenum/GV-Plenum_2020-11-17.pdf?__blob=publicationFile&v=5

92. Peru. Tribunal Constitucional. Disponível em <http://www.tc.gob.pe//infotc.html#11>
93. Peter Häberle, *Verfassungsgerichtsbarkeit zwischen Politik und Rechtswissenschaft*, 1980, p. 24.
94. Pierre Bon. Tribunal constitutionnel espagnol. Le dialogue des juges - Mélanges en l'honneur du Président Genevois, Dalloz, pp. 57-59. pp.51-74, 2009.
95. Procedure in the Constitutional Court of the Republic of Latvia. URL: <https://www.satv.tiesa.gov.lv/en/attribution-and-process/procedure/>
96. R. Bin e G. Pitruzzella, *Diritto costituzionale*, Giappichelli Editore, Torino, 2019
97. R. Const 1272 of 4 December 2020. Judgment RConst1272 of 04 December 2020 – Request by Mr. Wanyanga Muzumbi Jean-Israel, Brigadier General, for unconstitutionality of the procedure and judgment of the Military High Court of 02 July 2020 under RP 015/2020
98. R. Frega, *Dalla competenza alla navigazione professionale*, Professionalità, N°62, 2001
99. R. Tyler et K. Rasinski, « Procedural Justice, Institutional Legitimacy, and the Acceptance of Unpopular U.S. Supreme Court Decisions: A Reply to Gibson », *Law & Society Review*, vol. 25, no 3, 1991, p. 621-630.
100. R. Carré de Malberg, *Contribution à la théorie générale de l'État*, t. 1, Paris, Éditions du CNRS, 1920, p. 764.
101. Renate Jaeger & Siegfried Bross, *Die Beziehungen zwischen dem Bundesverfassungsgericht und den ubrigen einzestaatlichen Rechtsprechungsorganen* [The relationship between the Federal Constitutional Court and other individual state judicial organs], 11 *Europäische Grundrechtszeitung* 31 (2004).
102. Roe, R. A. (2002). What makes a competent psychologist ? *European Psychologist*, 7, 192–202.
103. Rossum R.A. Antonin Scalia's Jurisprudence. P. 22.

104. Rules of Procedure of the Court of Justice [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://curia.europa.eu/jcms/upload/docs/application/pdf/2012-10/rp_en.pdf
105. Sajó, András and Uitz, Renáta (2017): *The Constitution of Freedom. An Introduction to Legal Constitutionalism* (Oxford, OUP)
106. Samurcay & Rabardel, 2004.
107. Sch?tze R. *European Constitutional Law. 2nd Edition* / R. Sch?tze. – Cambridge University Press, 2016. – 552 p.
108. Schäfer, Heinz, (1998). "Austria: la relación entre el Tribunal Constitucional y el Legislador" en AJA, Eliseo (ed.). *Las tensiones entre el Tribunal Constitucional y el Legislador en la Europa Actual*. Barcelona: Ariel Derecho, pp. 37-38
109. Spencer, L. M.; SPENCER, S. M. *Competence at work: models for superior performance*. New York: John Wiley & Sons, 1993.
110. Supreme Court of Canada. Disponible em <http://www.scc-csc.gc.ca/home-accueil/index-eng.asp>
111. Sweet, Alec Stone. Why Europe Rejected American Judicial Review: And Why It May Not Matter. *Michigan Law Review* vol. 101, no. 8 (2003), pp. 2744–80, p. 2772
112. The 2018 Yearbook of Constitutional Court of the Czech Republic, https://www.usoud.cz/fileadmin/user_upload/ustavni_soud_www/Rocenky/Ustavni_soud_Rocenska_2018_AJ_fin.pdf, p. 71.
113. The 2020 Annual Report of the Spanish Constitutional Tribunal (*Tribunal Constitucional Memoria 2020*), <https://www.tribunalconstitucional.es/en/memorias/Documents/MEMORIA-2020.pdf>, p. 226; the 2021 Annual Report of the German Federal Constitutional Tribunal (*Jahresberichte 2021*), https://www.bundesverfassungsgericht.de/SharedDocs/Downloads/EN/Jahresbericht/jahresbericht_2021.pdf?__blob=publicationFile&v=8, p. 50.

114. The Composition of Constitutional Courts. European Commission for Democracy through Law. Science and Technique of Democracy, no. 20, p. 6, p. 19.
115. The Constitutional Court of Turkey. Disponível em <http://www.anayasa.gov.tr/eskisite/engconst/COURT.HTM>
116. The Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms, opened for signature in Rome on 4 November 1950, came into force in 1953.
117. Trechsel, Stefan, Human Rights in Criminal Proceedings, Oxford: Oxford University Press, 2005.
118. Tupayachi Sotomayor, Johnny (coord). (2009). El precedente constitucional vinculante en el Perú (análisis, comentarios y doctrina comparada). Lima: Ed. Adrus - Instituto Iberoamericano de Derecho Constitucional, sección Peruana. 869 pp.
119. United States Supreme Court, The Justice's Caseload. Disponível em <http://www.supremecourtus.gov/about/justicecaseload.pdf>
120. V. Lemak, O. Petryshyn Constitutional complaint in Ukraine: problems of the mechanism of implementation // Bulletin of the Academy of Legal Sciences of Ukraine. - 2017 - No. 2 (89). - p. 83-86.
121. Vincic et autres contre la Serbie, daté du 1er décembre 2009 (n° de pétition 44698/06, etc.), alinéa 51.
122. WEBSTER. Webster's third new international dictionary of the english language, unabridged. Springfield: G. & C. Merriam, 1981. P. 63
123. Werner Heun, Verfassungsrecht, *id.* at 109.
124. Wolfgang Hoffmann-Riem (Nachvollziehende Grundrechtekontrolle. Zum Verhältniss von Fach- und Verfassungsgerichtsbarkeit [Monitoring of fundamental rights explained: On the relationship between specific subject matter and constitutional law jurisdiction], 128 AoR 177 (2003).
125. Zarifian, P. Objectif compétence. Paris: Liaisons, 1999.
126. Богданова С.Д. Конституційно-правові основи взаємодії Верховної Ради України та Конституційного Суду України. Дисертація на здобуття

наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.02 – конституційне право; муніципальне право. Інститут держави і права імені В.М. Корецького НАН України, Київ, 2021. С.

127. Висновок Венеційської Комісії від 22 берез. 2021 р. № 1024/2021. URL: [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD\(2021\)006-e](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD(2021)006-e).

128. Водянніков О.Ю. Відчиняючи двері Конституційного Суду: конституційна скарга як нова можливість захисту конституційних прав. URL: https://lb.ua/blog/oleksandr_vodennikov/371421_vidchinyayuchi_dveri_konstitutsiynogo.html

129. Вольська І.В. Організаційна структура Конституційного Суду: порівняльно-правовий аналіз. The 6 th International scientific and practical conference "PERSPECTIVE DIRECTIONS OF SCIENCE AND PRACTICE " Athens, Greece 2020. P.229-231

130. Вольська І.В. Порівняльно-правовий аналіз структури конституційних судів європейських держав. Сучасні виклики та актуальні проблеми судової реформи в Україні: Матеріали IV Міжнар. наук.-практ. конф. (Чернівці, 16 жовтня 2020 р.); [редкол.: О.В. Щербанюк, Л.Г. Бзова (відпов.секр.)] Київ: Видавництво ВАІТЕ, 2020. С.84-86

131. Джиродоми М. Угроза сняття федерального судьи конгрессом США. 10 Tex.1 – on C.L., § C.R. – 2005. – P. 111

132. ЄСПЛ у 50-ти запитаннях. URL: https://www.echr.coe.int/documents/50questions_ukr.pdf

133. Забезпечувальний наказ в конституційному судочинстві працює: КС заборонив звертати стягнення на іпотечне майно. URL: <https://legalhub.online/sudova-praktyka/zabezpechualnyj-nakaz-v-konstytutsijnomu-sudochynstvi-pratsyuye-ks-zaboronyv-zvertaty-styagnennya-na-ipotechne-majno/>

134. Закон України «Про Конституційний Суд України» 2136-VIII від 13 липня 2017 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136-19#Text>

135. Конституція України. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1996, № 30, ст. 141 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
136. Лилак А.Д. Принцип «res judicata» в діяльності Конституційного Суду України. Конституційно-правове будівництво на зламі епох: пошуки оптимальних моделей. Матеріали міжнародної науково-практичної конференції м. Ужгород, 3-4 травня 2019 р. С. 265. С. 262-266.
137. Окрема думка судді Конституційного Суду України Олега Первомайського стосовно Ухвали Великої палати Конституційного Суду України про відмову у відкритті конституційного провадження у справі щодо відповідності Конституції України (конституційності) Постанови Верховної Ради України «Про призначення Шкарлета С.М. Міністром освіти і науки України» від 31.08.2022 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/na09d710-21#Text> (дата звернення: 20.05.2022)
138. Постанова Конституційного Трибунаду Польщі від 7 лютого 1992 р., К 8/91, ОТК ZU 1992 п. 5
139. Про Стратегію розвитку системи правосуддя та конституційного судочинства на 2021–2023 роки : Указ Президента України від 11 черв. 2021 р. № 231/2021. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/2312021-39137>.
140. Протокол № 3 Про статут Суду Європейського Союзу. <https://rd.ua/storage/lessons/487/956Установчі%20документи.%20Статут%20Суду%20ЄС.pdf>
141. Рішення Великої палати Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 47 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих приписів статті 6 Закону України «Про телебачення і радіомовлення», статей 15, 151, 26 Закону України «Про кінематографію» № 3-р/2021 від 21.12.2021 р. URL: https://ccu.gov.ua/sites/default/files/docs/3_p_2021_2.pdf (дата звернення: 02.01.2022)

142. Рішення від 21 червня 2011 року № 7-рп/2011 // Вісник Конституційного Суду України. – 2001. – № 7. – С. 42.

143. Рішення від 5 квітня 2001 року № 3-рп // Офіційний вісник України. – 2001. – № 43 – Ст. 1933. – С.155; Рішення від 24 березня 2005 року // Вісник Конституційного Суду України. – 2005. – № 2. – С. 4.

144. Рішення Конституційного Суду України (Велика палата) у справі за конституційним поданням 47 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих положень Закону України „Про запобігання корупції“, Кримінального кодексу України від 27 жовтня 2020 року №13-р/2020

145. Рішення Конституційного Суду України (Велика палата) у справі за конституційним поданням 47 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих положень Закону України „Про запобігання корупції“, Кримінального кодексу України від 27 жовтня 2020 року № 13-р/2020 URL: https://ccu.gov.ua/sites/default/files/docs/13_p_2020.pdf

146. Селіванов А.О. Конституційне правосуддя в Україні (навч.-метод. посібник). К.: Логос, 2021. 106 с. С. 42.

147. Ухвала Великої палати суддів Конституційного Суду України про відмову у відкритті конституційного провадження у справі за конституційним поданням Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини Лутковської Валерії Володимирівни щодо офіційного тлумачення положення частини першої статті 9 Конституції України від 31 травня 2018 року № 28-у/2018 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v028u710-18#Text> (дата звернення: 20.05.2022)

148. Ухвала Другої колегії Другого сенату Конституційного Суду України про відмову у відкритті конституційного провадження у справі за конституційною скаргою Плескача В'ячеслава Юрійовича щодо відповідності Конституції України (конституційності) положення пункту 1 частини другої

статті 19 Кодексу адміністративного судочинства України від 2 березня 2021 року № 35-2(П)/2021

149. Ухвала Першої колегії суддів Другого сенату Конституційного Суду України про відмову у відкритті конституційного провадження у справі за конституційною скаргою Ігоніна Володимира Костянтиновича щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень пункту «в» частини четвертої статті 83 Земельного кодексу України від 26 лютого 2019 року № 44-1(П)/2019

150. Ухвала Третьої колегії суддів Другого сенату Конституційного Суду України про відмову у відкритті конституційного провадження у справі за конституційним поданням 53 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Закону України «Про особливий порядок місцевого самоврядування в окремих районах Донецької та Луганської областей», Закону України «Про створення необхідних умов для мирного врегулювання ситуації в окремих районах Донецької та Луганської областей, проекту Закону України про недопущення переслідування та покарання осіб - учасників подій на території Донецької та Луганської областей (реєстр. № 5082) від 19 серпня 2019 року № 220-3(П)/2019

151. Философский словарь. Под редакцией И.Т. Фролова, издание пятое. М : Издательство политической литературы, 1987. 590 с.

152. Шевчук С. Судова правотворчість: світовий досвід і перспективи в Україні. Київ : Реферат, 2007. 640 с.

153. Щербанюк О.В. Проблема виконання актів Конституційного Суду. Виконавче провадження: теорія та практика: монографія. За заг. ред. Р.Ф. Ханової, С.О. Кравцова. - Харків: Право, 2021. - 672 с. С.45

154. Щербанюк О.В. Стратегія реформування конституційного судочинства в сучасних умовах. Конституційно-правове будівництво на зламі епох: пошуки оптимальних моделей: матеріали міжнародної науково-практичної конференції, м. Ужгород, 22 червня 2021 р. С. 190-195.

ДОДАТКИ

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

***Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:
публікації у фахових виданнях України:***

1. Вольська І.В. Реформування конституційного судочинства в Україні. *Науковий вісник ужгородського національного університету. Серія «Право»*. №66(4)/2021. С.42-45.

2. Вольська І.В. Порівняльно-правовий аналіз компетенції та порядку формування конституційних судів в Україні та Сербії. *Часопис Київського університету права*. №2-2021 С.88-92.

***Наукова праця, в якій опубліковані основні наукові результати дисертації у
періодичному науковому виданні держави, яка входить до Організації
економічного співробітництва та розвитку та Європейського Союзу:***

3. Вольська І.В. Процесуальна компетенція конституційного суду: зарубіжний досвід. *Visegrad journal on human rights* - №4/2021. С. 234-238.

Додаткові публікації

4. Volska I. Analyse der Verfahrensberechtigung des Verfassungsgerichts der Ukraine und des Bundesverfassungsgerichts. Tagungsband der internationalen Konferenz 2021 « Der deutsch-ukrainische Rechtsverkehr in Zeiten von Corona». р. 58-65.

***перелік статей в рейтингових виданнях, що
опубліковані в WoS***

5. Yuzikova N., Denysyuk S., Pochanska O., **Volska I.** International experience in keeping public order in courts: what prospect for implementation under Ukrainian law? *REVISTA DO CURSO DE DIREITO DO UNIFOR*. 2021. 12(1). 180-189. **(Web of Science)**.

наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

6. Вольська І.В. Проблеми процесуальних фільтрів у зверненнях до Конституційного Суду України. Сучасні виклики та актуальні проблеми

судової реформи в Україні. Матеріали III Міжнар. наук.-практ. конф. (Чернівці, 24-25 жовтня 2019 р.); [редкол.: О.В. Щербанюк (голова), А.С. Цибуляк-Кустевич (відпов. секр.) та ін.]. Чернівці, Чернівецький нац. ун-т, 2019р. С.45-47.

7. Вольська І.В. Організаційна структура Конституційного Суду: порівняльно-правовий аналіз. The 6 th International scientific and practical conference "PERSPECTIVE DIRECTIONS OF SCIENCE AND PRACTICE " Athens, Greece 2020. P. 229-231.

8. Вольська І.В. Порівняльно-правовий аналіз процесуальної компетенції конституційних судів. Запорізькі правові читання: матеріали Щорічної міжнародної науковопрактичної конференції, м. Запоріжжя, 19–20 травня 2020 року / за заг. ред. Т.О. Коломоєць. Запоріжжя: ЗНУ, 2020. С. 286-288.

9. Вольська І.В. Порівняльно-правовий аналіз структури конституційних судів європейських держав. Сучасні виклики та актуальні проблеми судової реформи в Україні: Матеріали IV Міжнар. наук.-практ. конф. (Чернівці, 16 жовтня 2020 р.); [редкол.: О.В. Щербанюк, Л.Г. Бзова (відпов.секр.)] Київ: Видавництво ВАІТЕ, 2020. С.84-86.

10. Вольська І.В. «Процесуальна компетенція» в конституційному судочинстві Франції. «Modern systems of science and education in the USA, EU and post-Soviet countries '2021» No 5 on February 28, 2021. P.168-170.

11. Вольська І.В. Роль судді у формуванні сучасного конституціоналізму. Сучасні конституційні доктрини: проблеми формування та застосування в юрисдикційній практиці. Збірка тез наукових доповідей і повідомлень Міжнародної наукової конференції (11 червня 2021 року) / За заг. ред. проф. А. П. Гетьмана. Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого. – Харків: ТОВ «Видавництво «Права людини», 2021. С. 32-33.

12. Volska I.V. Modelul european de competență procedurală a instanțelor constituționale. Конституційно-правове будівництво на зламі епох: пошуки

оптимальних моделей: матеріали міжнародної науково-практичної конференції (присвяченої 30-тій річниці з дня проголошення незалежності України), м. Ужгород, 23 серпня 2021 р. Ужгород: Ужгородський національний університет, 2021. С.15-18.

13. Вольська І.В. Управління пандемією COVID-19 та відступ від прав і свобод: чи слід використовувати статтю 15 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод? Правові виклики сучасності: захист прав людини в умовах пандемії : Матеріали II Міжнар. наук.-практ. онлайн конф. (Чернівці, 22 жовтня 2021 р.) / [редкол.: Н.Д. Гетьманцева (голова), О.В. Кіріяк (відпов. секр.) та ін.]. – Чернівці : Чернівець. нац. ун-т ім. Ю. Федьковича, 2021. С. 221-223.

14. Вольська І.В. Межі повноважень Конституційного Суду України за результатами розгляду справ: правові позиції. Сучасні виклики та актуальні проблеми судової реформи в Україні: Матеріали V Міжнар. наук.-практ. конф. (29 жовтня 2021р., Чернівці)/ редкол.: О.В. Щербанюк та ін. - Чернівці: 2021. С. 301-304.

ЗАТВЕРДЖУЮ

Голова Ради адвокатів

Чернівецької області

Ірина ЄЗЕРСЬКА

-2022р.

АКТ

**про впровадження результатів дисертаційного дослідження
І.В. Ватаманюк на тему: «Процесуальна компетенція суб'єктів
розгляду справи Конституційного Суду України» у практичній діяльності
Ради адвокатів Чернівецької області**

Актуальність дисертаційного дослідження І.В. Ватаманюк було розглянуто комісією у складі: голови Ради адвокатів Чернівецької області А.О. Єзерської, адвокат З.М. Дяченко, адвокат А.В. Чебан склали акт про те, що результати наукового дослідження на тему: «Процесуальна компетенція суб'єктів розгляду справи Конституційного Суду України» впроваджені у практичній діяльності Чернівецького окружного адміністративного суду.

Комісія розглянула наукові публікації: Вольська І.В. Процесуальна компетенція конституційного суду: зарубіжний досвід. *Visegrad journal on human rights* - №4/2021. С. 234-238; Вольська І.В. Проблеми процесуальних фільтрів у зверненнях до Конституційного Суду України. Сучасні виклики та актуальні проблеми судової реформи в Україні. Матеріали III Міжнар. наук.-практ. конф. (Чернівці, 24-25 жовтня 2019 р.); [редкол.: О.В. Щербанюк (голова), А.С. Цибуляк-Кустевич (відпов. секр.) та ін.]. Чернівці, Чернівецький нац. ун-т, 2019р. 336 с. С.45-47 тощо.

За результатами проведеної роботи комісією встановлено:

Розвиток конституціоналізму та постання України як демократичної, правової і соціальної держави, в якій найвищими пріоритетами правової політики є права і свободи людини і громадянина та їх гарантії, органічно поєднується з відповідним науково-юридичним забезпеченням цього процесу.

Усталеним та загально визнаним у сучасній науці конституційного права є положення про специфічну роль Конституції, яка, постаючи невід'ємною частиною законодавства сучасної демократичної і правової держави, водночас є тією основою і фундаментом, на якому розбудовується вся система нормативно-правового регулювання суспільних відносин.

Реформування порядку здійснення конституційного судочинства залишатися приводом для різноманітних дискусій та їх рівня впливу на систему правосуддя в Україні. Немало питань безпосередньо процедурного характеру виникало раніше і виникає зараз в організації діяльності Конституційного Суду України. Вони стосуються як недосконалості процедур конкурсного відбору кандидатур на посаду судді Конституційного Суду України до функціональної недосконалості системи конституційного провадження.

Відповідно до Стратегії розвитку системи правосуддя та конституційного судочинства на 2021 – 2023 роки основною метою Стратегії щодо розвитку конституційного судочинства є визначення пріоритетів щодо удосконалення конституційно-правового регулювання, насамперед з питань порядку добору суддів Конституційного Суду України, забезпечення їх добросовісності, професійної компетентності та політичної неупередженості, прозорих підстав та дієвих механізмів притягнення суддів до відповідальності, гарантування прийняття Конституційним Судом України обґрунтованих рішень і висновків, що ґрунтуються на засадах верховенства права, пріоритету прав і свобод людини, на цінностях і принципах, визначених Конституцією України.

Можна стверджувати, що рішення звичайних судів немає *res judicata*, доки не були вичерпані строк і процедура захисту в суді чи конституційному суді, останнє юрисдикційне рішення, яке спрямоване на відновлення норми закон, що зачіпає, зберігає або надає нормативну силу матеріальному конституційному праву, долаючи дефіцит основних прав, дефіцит тлумачення та зважування прав або процедурний недолік.

Процесуальний недолік виникає, коли судова процедура звичайних судів не поважає право доступу до юрисдикції або правила належного процесу

(незалежний і неупереджений суд, відповідне місце розташування, адекватна та ефективна правова допомога, достатні та адекватні докази в процесі, вирок без невиправданої затримки, вмотивований вирок, послідовний і з адекватним врахуванням джерел права, перегляд іншим настільки ж незалежним і неупередженим судом, *reformatio in peius*) або коли вони діють за межами компетенції, наданої Конституцією та прийнятими законами під ним.

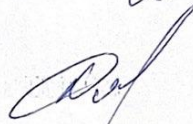
Отже, дисертаційне дослідження має вагоме значення для ефективного забезпечення права особи на справедливий судовий захист.

Голова Ради адвокатів
Чернівецької області

Алла ЄЗЕРСЬКА

Адвокат

Звенислава ДЯЧЕНКО

Адвокат

Алла ЧЕБАН

ЗАТВЕРДЖУЮ

Декан юридичного факультету,
доктор юридичних наук, професор
Віталій ВДОВІЧЕН

2022р.

АКТ

**про впровадження результатів дисертаційного дослідження
І.В. Ватаманюк на тему: «Процесуальна компетенція суб'єктів
розгляду справи Конституційного Суду України» в освітній процес
юридичного факультету Чернівецького національного університету імені
Юрія Федьковича**

Актуальність дисертаційного дослідження І.В. Ватаманюк було розглянуто комісією у складі: першої заступниці декана юридичного факультету, заступниці з навчально-методичної роботи, кандидата юридичних наук, доцента О.В. Меленко (голова комісії), заступника декана з наукової роботи та міжнародних зв'язків, асистента кафедри публічного права П.І. Крайнього та заступника декана з навчально-виховної роботи, кандидата юридичних наук, доцента кафедри приватного права О.Я. Орловського склали акт про те, що результати наукового дослідження на тему: «Процесуальна компетенція суб'єктів розгляду справи Конституційного Суду України» впроваджені в освітній процес юридичного факультету Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича.

Комісія розглянула наукові публікації: Вольська І.В. Процесуальна компетенція конституційного суду: зарубіжний досвід. *Visegrad journal on human rights* - №4/2021. С. 234-238; Вольська І.В. Проблеми процесуальних фільтрів у зверненнях до Конституційного Суду України. Сучасні виклики та актуальні проблеми судової реформи в Україні. Матеріали III Міжнар. наук.-практ. конф. (Чернівці, 24-25 жовтня 2019 р.); [редкол.: О.В. Щербанюк

(голова), А.С. Цибуляк-Кустевич (відпов. секр.) та ін.]. Чернівці, Чернівецький нац. ун-т, 2019р. 336 с. С.45-47 тощо.

За результатами проведеної роботи комісією встановлено:

Теоретичні та практичні питання теми дисертації І.В. Ватаманюк досліджувалися у межах плану науково-дослідної роботи кафедри процесуального права Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича до наукової теми кафедри «Судова влада: теоретико-правові засади та нормативно-правове забезпечення організації та діяльності» (державний реєстраційний номер 115U003254) та наукової теми «Процесуальне право: теоретико-правові засади, нормативно-правове забезпечення та перспективні напрямки розвитку» (державний реєстраційний номер 0120U103394) та Пріоритетних напрямів розвитку правової науки на 2016-2020 роки, затверджених постановою Національної академії правових наук України від 3 березня 2016 р. №14-10.

Подане дисертаційне дослідження І.В. Ватаманюк містять науково обґрунтовані теоретичні положення і практичні рекомендації для використання в освітньому процесі юридичного факультету, зокрема при викладанні тем:

1. «Інститут конституційної юстиції», «Основи теорії Конституції», «Конституційно-правові відносини», «Конституціоналізм та конституційний лад України» з обов'язкової навчальної дисципліни ОП Право «Конституційне право»;

2. «Роль Конституційного Суду України в механізмі захисту прав людини» та «Конституційно-правові засади діяльності органів судової влади у забезпеченні захисту прав особи» з вибіркової навчальної дисципліни ОП Право «Конституційний захист прав людини»;

3. «Класифікація процесуальної компетенції в конституційному судочинстві», «Процесуальна компетенція сенатів Конституційного Суду України» та «Проблеми розмежування процесуальної компетенції суб'єктів розгляду справи Конституційного Суду України» з вибіркової навчальної

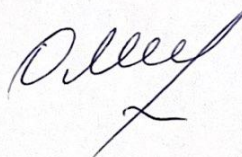
дисципліни ОПН Право «Процесуальна компетенція Конституційного Суду України»;

4. «Аналіз юридичних позиції Конституційного Суду України у сфері компетенції органів публічної влади» та «Досвід Конституційних судів країн ЄС щодо вирішення компетенційних спорів» з вибіркової навчальної дисципліни ОПН Право «Провадження у справах про компетенцію».

А також у процесі підготовки навчально-методичних посібників, які можуть бути рекомендовані до вивчення під час самостійної роботи студентів та аспірантів.

Голова комісії:

**Перша заступниця декана юридичного факультету,
заступниця з навчально-методичної роботи,
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри публічного права**

Оксана МЕЛЕНКО

**Заступник декана з наукової роботи
та міжнародних зв'язків,
асистент кафедри публічного права**

Павло КРАЙНІЙ

**Заступник декана з навчально-виховної роботи,
кандидата юридичних наук,
доцента кафедри приватного права**

Олег ОРЛОВСЬКИЙ